

1 2009

СІЧЕНЬ-БЕРЕЗЕНЬ

НФ нумізматика алеристика

International coin trend magazine

Історія Епіра у пам'ятках нумізматики

Про нові монети зі знаком Володимира Ольгердовича

Орден Богдана Хмельницького

Від золотої корони до краху імперії (монети Австрії у 1901–1918 рр.)

Грошові знаки-купони пластових частин м. Березани у 1927–1928 рр.

Ювілейні та пам'ятні монети СРСР з рідкоцінних металів 1965–1991 рр.

Catalogue: 15,-
Catalogue online:
www.gmcoinart.de

GM GORNY & MOSCH

Giessener Münzhandlung
seit 1970

Аукцион

175/176

9–10 марта 2009 года

Античные монеты высокого качества

Греческие, римские, византийские монеты, лоты

Аукцион

177/178

11–12 марта 2009 года

Средние века и Новое время: монеты и медали

Германия, Австрия, Европа

(в т.ч. Италия, Польша, Венгрия), США

Россия: монеты и медали (отдельный каталог)

Maximiliansplatz 20 · D – 80333 München
Tel. +49-89-24226430 · Fax +49-89-2285513
www.gmcoinart.de · info@gmcoinart.de

Office hours:

Monday – Friday 10:00 a.m. – 1:00 p.m.,
2:30 p.m. – 6:00 p.m.

У НОМЕРІ

Нові монети України..... 2

Карлов Є.
Історія Епіра у пам'ятках нумізматики 8

Погорілець О., Саввов Р.
Про нові монети зі знаком Володимира Ольгердовича..... 10

Царенко М.
«Орден подано, Ваше Високоповажносте...!»
Феномен посадових титулів очільників іноземних держав у нагородній
практиці сучасної України здатний здивувати кого завгодно 12

Лазаренко В., Литвин С.
Відзнака президента України – орден Богдана Хмельницького.
Третя нагорода незалежної України: від відзнаки
до державної нагороди (1995–2005 рр.)..... 15

Десятніков О.
Від золотої корони до краху імперії (монети Австрії у 1901–1918 рр.) 23

Пахолко С., Мартин О.
Грошові знаки-купони пластикових частин
м. Березани у 1927–1928 роках..... 32

Круковський О.
Українські військові відзнаки та нагороди УСС
періоду Першої світової війни..... 35

Монети СРСР.
Ювілейні та пам'ятні монети з недорогоцінних металів
1965–1991 рр. (фрагмент книги)..... 39

Оголошення колекціонерів 31, 46

Книжкова крамниця 38, 48

Нові монети України

Национальный банк Украины информирует

В публикациях Национального банка Украины рассказывается о новых памятных монетах Украины. Дается краткая информация об исторических событиях, которым посвящены монеты, их описание и технические характеристики, сведения об авторах эскизов и гипсовых моделей.

National Bank of Ukraine informs

Publications of the National Bank of Ukraine give information about the new memorable coins of Ukraine. Brief information about historical events reflected by the coins, their description and technical parameters, data about the authors of sketches and Paris plaster models are given.

Die Nationalbank der Ukraine informiert

In den Veröffentlichungen der Nationalbank der Ukraine handelt es sich um neue Gedenkmünzen der Ukraine. Es werden kurze Informationen ueber die historischen Ereignisse, denen die Muenzen gewidmet sind, ihre Beschreibung und technische Charakteristik sowie ueber die Autoren der Skizzen und Gipsmodelle gegeben.

На честь візиту в Україну Вселенського Патріарха Варфоломія I

Национальний банк України ввів у обіг 20 жовтня 2008 року пам'ятну монету номіналом 50 гривень, випущену з нагоди візиту в Україну Вселенського Патріарха Варфоломія I.

У липні 2008 р. Україна відзначила 1020-річчя хрещення Київської Русі. Особливого значення урочистостям надала участь у них Вселенського Патріарха Варфоломія I на запрошення Президента України Віктора Ющенка. Цей візит став яскравою подією та величною місією, що сприяє порозумінню православних віруючих різних конфесій.

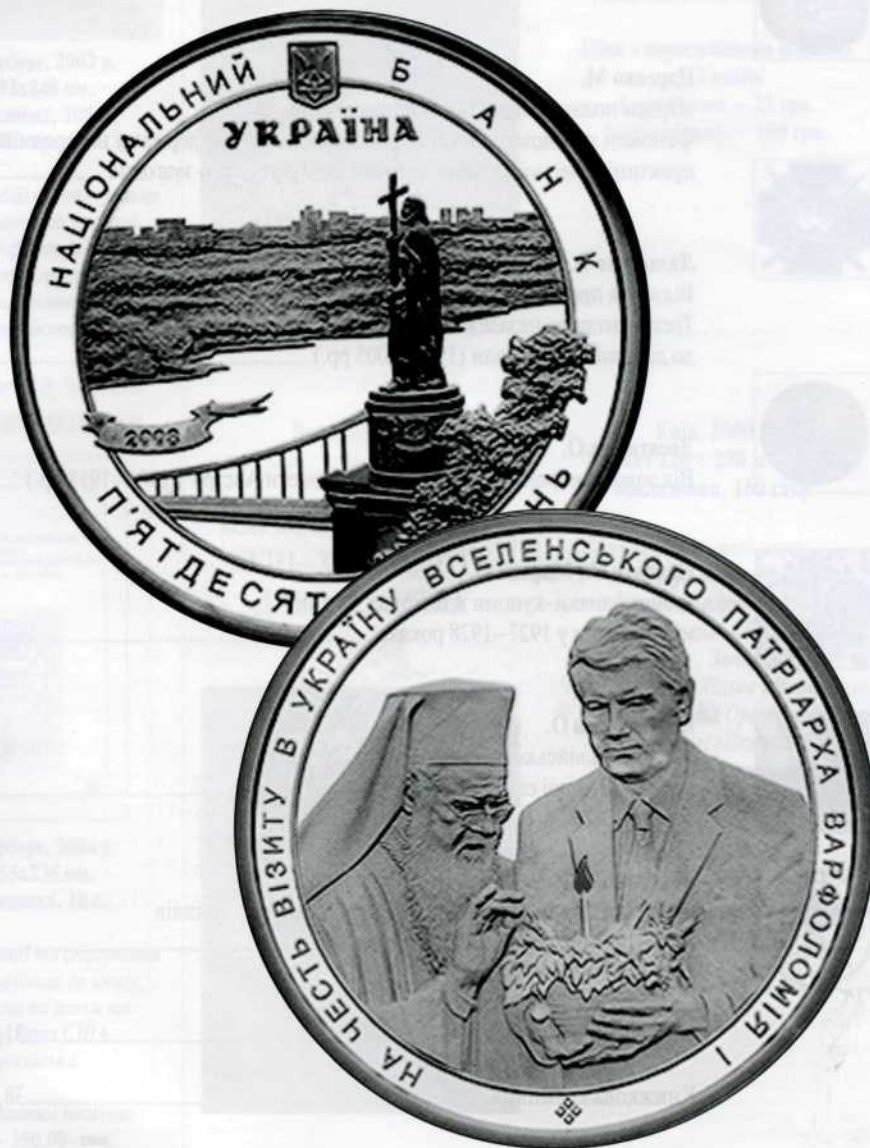
Монету виготовлено зі срібла 999 проби, якість карбування – «спеціальний анциркулейтед», маса в чистоті – 500,0 г, діаметр – 85,0 мм, тираж – до 1000 штук. Гурт монети гладкий із заглибленим написом позначення металу, його проби – Ag 999, маси в чистоті – 500,0.

На аверсі монети угорі розміщено малий Державний Герб України, під яким напис – **УКРАЇНА**, по колу – написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК** (угорі), **П'ЯТДЕСЯТ ГРИВЕНЬ** (унизу); у колі на тлі Дніпра та Лівобережжя зображено пам'ятник Володимиру Великому, відкритий у Києві в 1853 р., ліворуч на стрічці – рік карбування монети **2008**.

На реверсі монети в колі зображено Президента України Віктора Ющенка, який тримає вінок із запаленою свічкою, полум'я якої імітує голограма, та Вселенського Патріарха Варфоломія I, по колу розміщено напис – **НА ЧЕСТЬ ВІЗИТУ В УКРАЇНУ ВСЕЛЕНЬКОГО ПАТРІАРХА ВАРФОЛОМІЯ I**.

Художник – Роман Чайковський.

Скульптори – Володимир Дем'яненко,
Роман Чайковський.

90 років утворення Західно- Української Народної Республіки

Національний банк України, продовжуючи серію «Відродження української державності», ввів у обіг 3 листопада 2008 року ювілейну монету «90 років утворення Західно-Української Народної Республіки» номіналом 2 гривні, присвячену Українській державі, створеній на західноукраїнських землях після розпаду Австро-Угорської імперії, у складі якої перебувала значна частина українських земель – Галичина, Буковина і Закарпаття. 9 листопада 1918 р. було сформовано уряд – Державний Секретаріат ЗУНР. Законом від 13.11.1918 закріплювалися верховенство і суверенітет народу.

Монету виготовлено з нейзильберу, якість карбування – «спеціальний анциркулейтед», маса – 12,8 г, діаметр – 31,0 мм, тираж – 35 000 штук. Гурт монети рифлений.

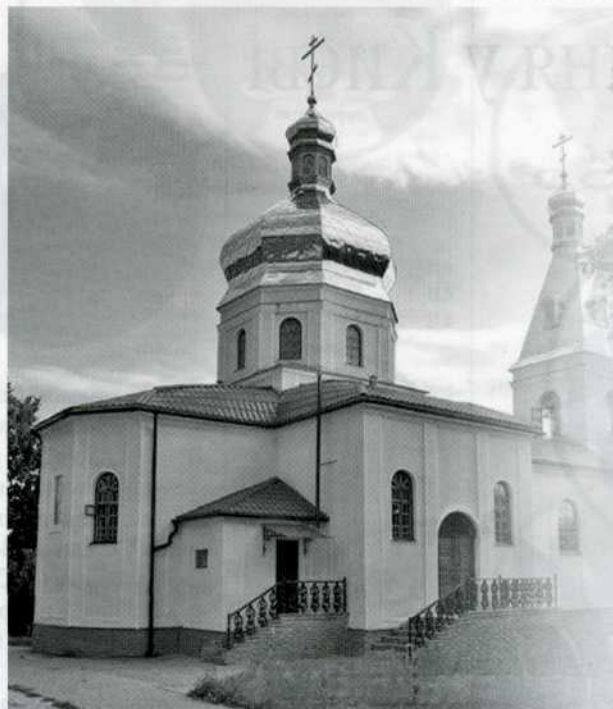
На аверсі монети на тлі прапора розміщено: угорі півколом напис **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, під яким – малий Державний Герб України, номінал монети – **2/ГРИВНІ**, ліворуч – лев (із герба ЗУНР), унизу між фрагментами декоративного орнаменту рік карбування монети **2008**.

На реверсі монети зображено групу січових стрільців під стягом і розміщено напис – **90 РОКІВ УТВОРЕННЯ** (півколом) **ЗУНР**.

Художники – Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори – Анатолій Дем'яненко, Володимир Атаманчук.

Глухів

Національний банк України, продовжуючи серію «Гетьманські столиці», ввів у обіг 10 листопада 2008 року пам'ятну монету «Глухів» номіналом 10 гривень.

Історичне минуле Глухова тісно пов'язане з процесами державо- і правотворення. З 1708 р. місто стає постійною резиденцією гетьманів Лівобережної України –

І. Скоропадського, П. Полуботка, Д. Апостола, К. Розумовського. У Глухові перебували перша Малоросійська колегія (1722–1727), правління гетьманського уряду (1734–1750) та друга Малоросійська колегія (1764–1782), тут діяли Генеральна військова канцелярія, Генеральний суд, інші державні органи.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби, якість карбування – «пруф», маса в чистоті – 31,1 г, діаметр – 38,61 мм, тираж – 7 000 штук. Гурт монети рифлений.

На аверсі монети розміщено малий Державний Герб України (угорі), під яким рік карбування монети – **2008**, напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, у центрі зображено гармату і дзвін, які виготовлялися у Глухові, унизу номінал – **10/ГРИВЕНЬ**, позначення металу, його проби – **Ag 925**, маси в чистоті – **31,1** (ліворуч).

На реверсі монети зображено стилізовану панораму міста, у центрі якої – Київська брама міської фортеці; угорі півколом напис – **ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ**, під ним – герб міста та чотири портрети гетьманів, під якими – написи: **ІВАН/СКОРОПАДСЬКИЙ, ПАВЛО/ПОЛУБОТОК, ДАНИЛО/АПОСТОЛ, КИРИЛО/РОЗУМОВСЬКИЙ**, унизу між стилізованими фрагментами орнаменту розміщено напис **ГЛУХІВ**.

Художник – Анатолій Сніжко.

Скульптори – Анатолій Дем'яненко, Святослав Іваненко.

Тисячоліття монетного карбування у Києві

Національний банк України ввів у обіг 5 листопада 2008 року пам'ятну монету «Тисячоліття монетного карбування у Києві» номіналом 20 гривень, присвячену першому карбуванню монет Київської Русі – златників і срібляників наприкінці X – на початку XI ст. – за часів князя київського Володимира Великого.

Монету виготовлено зі срібла, якість карбування – «пруф», маса в чистоті – 62,2 г, діаметр – 50,0 мм, тираж – 5 000 штук. Гурт монети – секторальне рифлення.

На аверсі монети розміщено: угорі – малий Державний Герб України, напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, композицію з монет – локально позолочений златник (вміст золота 0,0004 г) та срібляники (праворуч), фрагмент реконструкції древнього Києва (ліворуч), під яким – позначення металу, його проби – **Ag 925**, маса в чистоті – **62,2**, номінал монети – **20/ГРИВЕНЬ**, рік карбування монети – **2008**.

На реверсі монети зображено сцену карбування монети та розміщено напис **ТИСЯЧОЛІТТЯ/МОНЕТНОГО КАРБУВАННЯ/У КИЄВІ**.

Художники – Борис Груденко, Святослав Іваненко.

Скульптор – Анатолій Дем'яненко.

Храмовий комплекс у с.Буки

Національний банк України продовжує серію монет «Відродження християнської духовності в Україні» та ввів у обіг 25 грудня 2008 року пам'ятну монету «Храмовий комплекс у с. Буки» номіналом 10 гривень. Монета приурочена побудові й освяченню православного храмового комплексу, до якого входять церква Св. Євгенія Великомученика, дзвіниця Св. Даниїла, каплиці Св. Миколая та Св. Олександра у с. Буки Сквирського району на Київщині. Ктитор храмового комплексу – Іван Миколайович Сулов, християнин і патріот, лауреат Державної премії України в галузі архітектури.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби, якість карбування – «пруф», маса в чистоті – 31,1 г, діаметр – 38,61 мм, тираж – 5000 штук. Гурт монети гладкий із заглибленим написом позначення металу, його проби – **Ag 925**, маси в чистоті – **31,1**.

На аверсі монети в центрі зображено великого князя київського Володимира Святославовича з хрестом та моделлю храму в руках, ліворуч та праворуч від якого розміщено написи півколом: по внутрішньому колу угорі – **ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ**, унизу – **БУДІВНИЧИЙ ПРАВОСЛАВ'Я**, по зовнішньому колу угорі – **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, унизу – **ДЕСЯТЬ ГРИВЕНЬ** та розміщено: малий Державний Герб України (угорі), рік карбування монети – **2008** (ліворуч), стилізована зірка (праворуч).

На реверсі монети зображено православний храмовий комплекс, домігантою якого є храм Св. Євгенія Великомученика та розміщено написи: угорі півколом – **УКРАЇНА/ВІДРОДЖЕННЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ**, унизу – на дзеркальному тлі, що стилізовано зображує річку Роставицю, – **ПРАВОСЛАВНИЙ ХРАМОВИЙ КОМПЛЕКС/ЦЕРКВА СВ. ЄВГЕНІЯ ВЕЛИКОМУЧЕНИКА/ОСВЯЧЕНА В 2007 РОЦІ/КИЇВЩИНА/СКВИРА с. БУКИ**.

Художник і скульптор – Володимир Дем'яненко.

Григорій Квітка-Основ'яненко

присвячену письменникові, культурно-громадському діячеві, основоположнику жанру соціально-побутової комедії в

Національний банк України, продовжуючи серію «Видатні особистості України», ввів у обіг 18 листопада 2008 року ювілейну монету номіналом 2 гривні «Григорій Квітка-Основ'яненко»,

класичній українській літературі, найвідомішими творами якого є «Конотопська відьма», «Сватання на Гончарівці», «Пан Халявський», «Шельменко-денщик» тощо.

Монету виготовлено з нейзильберу, якість карбування – «спеціальний анциркулейтед», маса – 12,8 г, діаметр – 31,0 мм, тираж – 35 000 штук. Гурт монети рифлений.

На аверсі монети угорі розміщено малий Державний Герб України, напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, зображено типовий для сходу України вид міста XIX ст., унизу напис – **2 ГРИВНІ**, рік карбування монети – **2008** (праворуч).

На реверсі монети зображено портрет Квітки-Основ'яненка та розміщено написи: **ГРИГОРІЙ КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО** (угорі півколом), **1778–1843** (унизу).

Художники і скульптор – Володимир Атаманчук.

Василь Симоненко

Національний банк України, продовжуючи серію «Видатні особистості України», ввів у обіг 25 грудня 2008 року пам'ятну

монету «Василь Симоненко» номіналом 2 гривні, присвячену поетові, прозаїку, журналісту, який посів гідне місце в плеяді «шестидесятників», Василю Андрійовичу Симоненку. Творчість поета відіграє значну роль в українській літературі XX ст. і є взірцем високої громадянськості. У ній важливе місце посідає патріотична тема – любові до України та українців.

Монету виготовлено з нейзильберу, якість карбування – «спеціальний анциркулейтед», маса – 12,8 г, діаметр – 31,0 мм, тираж – 35 000 штук. Гурт монети рифлений.

На аверсі монети угорі розміщено малий Державний Герб України, під яким праворуч напис – **НАЦІОНАЛЬНИЙ/ БАНК УКРАЇНИ**; номінал – **2/ ГРИВНІ**, рік карбування монети – **2008** (унизу) та зображено стилізовану композицію, що ілюструє вірш поета «Лебеді материнства».

На реверсі монети зображено портрет Василя Симоненка, праворуч на тлі стилізованого вербового листа розміщено напис – **ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО/ 1935–1963**, по колу напис – **МОЖНА ВСЕ НА СВІТІ ВИБИРАТИ, СИНУ, (угорі), ВИБРАТИ НЕ МОЖНА ТІЛЬКИ БАТЬКІВЩИНУ** (унизу).

Художники – Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптор – Святослав Іваненко.

Павло Чубинський

етнографу, фольклористу, поетові, громадському та культурному діячеві, автору Гімна України «Ще не вмерла України...». Павлу Платоновичу по праву належить одне з найпочесніших місць у плеяді громадських і наукових діячів другої половини XIX ст., завдяки титанічним зусиллям котрих стало можливе національне відродження України. Він один з основоположників української етнографічної науки очолював етнографічні експедиції з вивчення України, Білорусії та Молдавії.

Монету виготовлено з нейзильберу, якість карбування – «спеціальний анциркулейтед», маса – 12,8 г, діаметр – 31,0 мм, тираж – 35 000 штук. Гурт монети рифлений.

На аверсі монети угорі розміщено малий Державний Герб України, праворуч і ліворуч від якого – стилізований рослинний орнамент, у центрі – композиція, що символізує етнографічні дослідження науковця – народні музичні інструменти, гетьманські клейноди тощо, над якою напис – **НАЦІОНАЛЬНИЙ/ БАНК/ УКРАЇНИ**, унизу – **2/ ГРИВНІ/ 2009**.

На реверсі монети зображено портрет Чубинського в орнаментальному обрамленні та розміщено напис – **ПАВЛО ЧУБИНСЬКИЙ** (угорі півколом), роки життя – **1839** (ліворуч), **1884** (праворуч).

Художник і скульптор – Володимир Атаманчук.

140-річчя Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка

Національний банк України ввів у обіг 1 грудня 2008 року ювілейну монету «140-річчя Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка» номіналом 5 гривень, присвячену українському культурно-освітньому товариству, заснованому у Львові групою народолюбів у 1868 році, основною метою якого є сприяння просвіти українського народу, утвердження української національної ідеї, розвиток національної культури, формування національної свідомості тощо.

Монету відкарбовано з використанням сучасних технологій виготовлення біметалевих монет: зовнішнє коло – мідно-нікелевий сплав, внутрішнє – нордік (CuAl₂Zn₅Sn1), якість карбування – «спеціальний анциркулейтед», діаметр – 28,0 мм, маса – 9,4 г, тираж – 45 000 штук. Гурт монети – секторальне рифлення.

На аверсі монети у внутрішньому колі зображено орнаментальне древо життя, під яким – рік карбування монети **2008**, угорі розміщено малий Державний Герб України та написи по колу **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ, П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ** (унизу).

На реверсі монети зображено емблему Всеукраїнського товариства «Просвіта», по колу розміщено написи **ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, 140 РОКІВ** (унизу).

Художник – Святослав Іваненко.

Скульптори – Володимир Дем'яненко, Святослав Іваненко.

Марія Примаченко

Національний банк України, продовжуючи серію «Видатні особистості України», ввів у обіг 26 грудня 2008 року ювілейну монету «Марія Примаченко» номіналом 5 гривень, присвячену самотутній художниці народного декоративного живопису – Марії Овксентіївні Примаченко, творчість якої належить до унікальних явищ у світовому мистецтві. Її творчість відіграла важливу роль у розвитку народно-декоративного мистецтва України, а «звірині серії» стали винятковим явищем, якому не було аналогів у світовому мистецтві.

Монету виготовлено зі срібла, якість карбування – «пруф», маса в чистоті – 15,55 г, діаметр – 33,0 мм, тираж – 5 000 штук. Гурт монети – гладкий, із заглибленим написом позначення металу та його проби – **Ag 925**, маси в чистоті – **15,55**.

На аверсі монети вертикально розміщено композицію: угорі – малий Державний Герб України, під яким напис – **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК/ УКРАЇНИ**, стилізований твір Марії Примаченко 1983 року «Космічний кінь...», під яким – номінал і рік карбування монети: **5 ГРИВЕНЬ/2008**.

На реверсі монети зображено портрет Марії Примаченко на тлі її твору 1991 року «Український соняшник...», над яким розміщено напис півколом **МАРІЯ ПРИМАЧЕНКО**, ліворуч вертикально роки життя **1908–1997**.

Художник і скульптор – Анатолій Дем'яненко.

975 років м. Богуслав

Національний банк України, продовжуючи серію «Стародавні міста України», ввів у обіг 5 грудня 2008 р. ювілейну монету «975 років м. Богуслав» номіналом 5 гривень, присвячену мальовничому місту, розташованому на

берегах річки Рось, Богуславу, яке разом з містами Корсунь і Канів було одним з найбільших укріплених пунктів на південному кордоні Київської Русі. Богуславу, життю та боротьбі його населення присвячені видатні твори української народної поезії – дума «Маруся Богуславка», пісня-балада «У містечку Богуславі...».

Монету виготовлено з нейзильберу, якість карбування – «спеціальний анциркулейтед», маса – 16,54 г, діаметр – 35,0 мм, тираж – 45 000 штук. Гурт монети – рифлений.

На аверсі монети розміщено: малий Державний Герб України, під яким напис – **НАЦІОНАЛЬНИЙ/ БАНК/ УКРАЇНИ**, стилізовану композицію: козацька зброя, гетьманський бунчук (ліворуч) та рукопис і перо (праворуч), що символізують козацьку добу та літературне життя міста, під якими – номінал **5/ ГРИВЕНЬ**, рік карбування монети **2008**.

На реверсі монети зображено пам'ятки архітектури центральної частини міста, міст через річку Рось, угорі півколом розміщено напис **БОГУСЛАВ**, під яким – герб міста, унизу на тлі каменів напис – **975 РОКІВ**.

Художники – Володимир Атаманчук, Володимир Дем'яненко.

Скульптори – Володимир Атаманчук, Володимир Дем'яненко.

Рік Бика

Національний банк України, продовжуючи серію «Східний календар», вводить в обіг 5 січня 2009 року пам'ятну монету «Рік Бика» номіналом 5 гривень, присвячену року Бика, одній з тварин східного календаря, який засновано на дванадцятирічному циклі Юпітера – найбільшій планеті Сонячної системи.

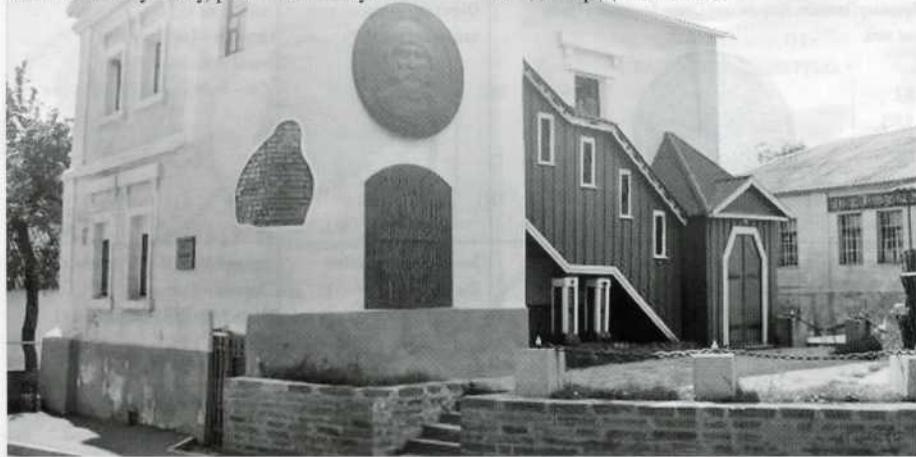
Монету виготовлено із срібла 925 проби, якість карбування – «пруф», маса в чистоті – 15,55 г, діаметр – 33,0 мм, тираж – 20 000 штук. Гурт монети рифлений.

На аверсі монети в оточенні стилізованого рослинного орнаменту розміщено написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК/ УКРАЇНИ/ 5/ ГРИВЕНЬ**; угорі – малий Державний Герб України, унизу – рік карбування монети **2009**, а також позначення металу, його проби – **Ag 925**, маси в чистоті – **15,55**.

На реверсі монети в оточенні стилізованого рослинного орнаменту зображено в лубочному стилі бика (очі його оздоблені 2 рубінами масою по 0,01 карата). Над цією композицією і під нею розміщено абрисні фігурки всіх 12 символів східного календаря.

Художники: Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори: Анатолій Дем'яненко, Володимир Атаманчук.

Усі монети та медалі відкарбовано на Монетному дворі Національного банку України. За Розпорядженням НБУ від 08.06.2000 р. на пам'ятних монетах України розміщується логотип Монетного двору України.

Пам'ятні монети України є дійсними платіжними засобами України і обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Пам'ятні монети із дорожочинних металів реалізуються в Україні і за кордоном за колекційною ціною.

Історія Епіра* у пам'ятках нумізматики

Євген Карлов (Лисичанськ)

Правителі Ім'я та титул, роки правління	Роки життя та смерті, вік	Події	Відношення до попередника	Сім'я, родичі
1. Адмет V ст. до н. е.	Дата та місце народження і смерті невідомі. Вік невідомий.	Правив молосами (Епір).	Невідомо. Цар з роду Піррідів.	Син – Тарріп (395–361 рр. до н. е.)
2. Тарріп 395–361 рр. до н. е. Правив – 34 роки.	Дата та місце народження і смерті невідомі. Вік невідомий.	Просвітив державу елліністичними звичаями та вченістю, дав народу людинолюбні закони.	Успадкував владу від батька.	Батько – Адмет. Син – Алкет I (361 р. до н. е.)
3. Алкет I 361 р. до н. е. Правив менше року.	Дата та місце народження і смерті невідомі. Вік невідомий.		Успадкував владу від батька.	Батько – Тарріп (395–361 рр. до н. е.) Сини: Неоптолем II (361 р. до н. е.), Арріб (361–342 рр. до н. е.)
4. Неоптолем II 361 р. до н. е. Правив менше року.	Дата та місце народження і смерті невідомі. Вік невідомий.		Успадкував владу від батька.	Батько – Алкет I (361 р. до н. е.) Син – Олександр I (342–331 рр. до н. е.) Дочка – Олімпіада. Брат – Арріб (361–342 рр. до н. е.) Онук – Олександр III (Великий) Македонський.
5. Арріб 361–342 рр. до н. е. Правив – 19 років.	Дата та місце народження і смерті невідомі. Вік невідомий.	Влаштував шлюб своєї племінниці – Олімпіади з Філіппом II Македонським.	Успадкував владу від брата.	Батько – Алкет I (361 р. до н. е.) Брат – Неоптолем II (361 р. до н. е.) Дружина – Трояда, дочка епірського царя Неоптолема II. Сини: Еакід (331–313 рр. до н. е.), Алкет II (313–307 рр. до н. е.)
6. Олександр I 342–331 рр. до н. е. Правив – 11 років.	Дата та місце народження невідомі. Загинув у бою поблизу міста Пандосії. Вік невідомий.	У 331 р. до н. е. вирушив у місто Тарент в Італії на запрошення мешканців. Воював з алуїцями, бруттами та луканами. В Луканії захопив Тарентську Гераклею, Луканську Потенцію, Апулійський Сіпонт, Кенсенцію і Теринус бруттів, та інші міста.	Після смерті Арріба, Філіпп II Македонський посадив Олександра на царство, хоча правити мав син Арріба – Еакід.	Батько – Неоптолем II (361 р. до н. е.) Сестра – Олімпіада, жінка македонського царя Філіпа II. Дружина – Клеопатра, дочка македонського царя Філіпа II. Син – Неоптолем III (302–295 рр. до н. е.)
7. Еакід 331–313 рр. до н. е. Правив – 18 років.	Дата та місце народження невідомі. Загинув у Етолії. Вік невідомий.	У 316 р. до н. е. цар намагався допомогти своїй сестрі Олімпіаді у її війні з Кассандром ⁸⁸ , та був вигнаний з Епіра македонцями. У 313 р. до н. е. Еакід повернувся і, захопивши владу в Епірі, знову виступив проти Кассандра. Філіп – один з полководців Кассандра розбив епідотів, і Еакід втік до Етолії.	Зайняв трон після загибелі Олександра I	Батько – Арріб (361–342 рр. до н. е.) Дружина – Фтія. Брат – Алкет II (313–307 рр. до н. е.)
8. Алкет II 313–307 рр. до н. е. Правив – 6 років.	Дата та місце народження невідомі. Епідоти, не в змоззі терпіти жорстокості царя, вбили його і двох його молодших синів. Вік невідомий.	Алкет був вигнаний з країни своїм батьком. Повернувшись, розпочав війну з Кассандром, якого ненавидів. Лікійон – полководець Кассандра виступив проти епідотів з Акарнанії, зазнав поразки у першій битві, але у другій переміг Алкета II і зайняв Еврімени. Алкет був змушений укласти союз з Кассандром.	Успадкував владу від брата.	Батько – Арріб (361–342 рр. до н. е.) Брат – Еакід (331–313 рр. до н. е.)
9. Піпп I Перше правління. 307–302 рр. до н. е.	Правив – 5 років. Народився у 319 р. до н. е. Убитий у Аргосі у 272 р. до н. е. у віці 47 років.	Став царем у 12 років. Коли у 302 р. у віці 17 років Піпп вирушив за межі своєї країни, малос повстали і покликали Неоптолема III – сина Олександра I. Піпп втратив владу і вирушив до Деметрія Поліоркета – сина Антігона I, який був одружений на його сестрі – Деїдамії. У 301 р. до н. е. визначився у битві поблизу Іссе. Потім охороняв міста Еллади. Був відправлений заручником до Єгипту до Птолемея I Лагу. Одружився з Антігоною – дочкою Береніки. Єгиптяни надали йому гроші та військо для відвоювання його царства.	Зайняв престол після загибелі Алкета II. Главкий – полководець Олександра I увійшов з військом до Епіру і посадив на трон свого вихованця, сина Олександра – Неоптолема III.	Батько – Еакід (331–313 рр. до н. е.) Мати – Фтія, дочка фесалійця Менода. Дружини: Антігона, Авдолеона, Біржени, Ланасса – дочка сирійського царя Алафокла. Сестра – Деїдамія (після 231 р. до н. е.) Сини: Птолемеї від Антігони, Гелен від Біржени, Олександр від Ланасси.

<p>10. Неоптолем III 302—295 рр. до н. е. Правив – 7 років.</p>	<p>Дата та місце народження невідомі. Вбитий Пірром I у 295 р. до н. е. під час бенкету. Вік невідомий.</p>	<p>Правив жорстоко і незаконно.</p>	<p>Став царем після вигнання Пірра I.</p>	<p>Батько – Олександр I (342—331 рр. до н. е.).</p>
<p>11. Пірр I Друге правління. 295—272 рр. до н. е.</p>	<p>Народився у 319 р. до н. е. Правив – 23 роки. Вбитий у Аргосі у 272 р. до н. е. у віці 47 років.</p>	<p>Отримавши гроші і військо від єгипетських царів на відвоювання свого царства, Пірр I не став вести військові дії і домовився з Неоптолемом III про сумісне правління, після чого вбив його під час бенкету. На боці Олександра V Македонського брав участь у війні проти Антипатра, за що отримав Стімфею, Паравею, Амбракію, Аркарнанію і Амфілохію. У 294 р. до н. е. до Македонії прибув Деметрій I Паліоркет і вбив Олександра V. У 289 р. до н. е. Пірр I і Деметрій пішли один на одного. Деметрій вторгся в Епір, був розбитий Пірром і заключив з ним мир. У 288 р. до н. е. заключив союз з Лісімахом, Птоломеєм та Селевком проти Деметрія. Лісімах вторгся до Верхньої Македонії, Пірр I до Нижньої, де війська Деметрія перейшли на його бік. Деметрій втік, і царі поділили Македонію поміж себе. У 285 р. до н. е. Лісімах пішов проти Пірра, і він повернувся до Епіру. У 280 р. до н. е. Пірр I посадив військо на кораблі і вирушив воювати з римлянами. У 274 р. до н. е. напав на Македонію і переміг. У 272 р. до н. е. загинув у бою за Аргос.</p>	<p>Зайняв престол після вбивства Неоптолема III.</p>	<p>Батько – Еакід (331–313 рр. до н. е.). Мати – Фтія, дочка фесалійця Менода. Дружини: Антігона, Авдолеона, Біркенна, Ланасса – дочка сіцилійського царя Агафокла. Сестра – Деїдамія (після 231 р. до н. е.). Сини: Птоломей від Антігони, Гелен від Біркени, Олександр від Ланасси.</p>
				
<p>12. Олександр II 272—255 рр. до н. е. Правив – 17 років.</p>	<p>Дата та місце народження та смерті невідомі. Вік невідомий.</p>	<p>Олександр II погодився на мир з македонським царем Антігоном II Гонатом. У союзі з еолійцями завоював Акарнанію і отримав її західну частину. У 264 р. до н. е., коли Антігон II Гонат був зайнятий війною в Греції, Олександр II, бажаючи відплатити за смерть батька, почав спустошення македонських земель. Македонські солдати перейшли на бік Олександра II, і Антігон II Гонат втратив Македонію. Син Антігона II – Деметрій відвоював Македонію і захопив Епір. Олександр II втік до Акаранії, але невдовзі повернув своє царство за допомогою союзників і за бажанням самих епіротів.</p>	<p>Успадкував владу від батька.</p>	<p>Батько – Пірр I (295—272 рр. до н. е.). Мати – Ланасса, дочка Агафокла Сіракузького. Дружина – Олімпіада. Сини: Пірр II (255–239 рр. до н. е.), Птоломей (239–231 рр. до н. е.).</p>
<p>13. Пірр II 255—239 рр. до н. е. Правив – 16 років.</p>	<p>Дата та місце народження та смерті невідомі. Вік невідомий.</p>	<p>Пірр II став царем ще дитиною. Державою управляла його мати Олімпіада. За роки його «правління» еолійці відібрали у епіротів Західну Акарнанію.</p>	<p>Успадкував владу від батька.</p>	<p>Батько – Олександр II (272—255 рр. до н. е.). Брат – Птоломей (239–231 рр. до н. е.).</p>
<p>14. Птоломей 239—231 рр. до н. е. Правив – 8 років.</p>	<p>Дата та місце народження невідомі. Помер у поході від раптової хвороби. Вік невідомий.</p>	<p>У 231 р. до н. е. виступив проти еолійців, щоб повернути втрачену Акарнанію, але захворів і помер у поході.</p>	<p>Успадкував владу від брата.</p>	<p>Батько – Олександр II (272—255 рр. до н. е.). Брат – Пірр II (255–239 рр. до н. е.). Син – Пірр III (321 р. до н. е.).</p>
<p>15. Пірр III 231 р. до н. е.</p>	<p>Дата та місце народження та смерті невідомі. Вік невідомий.</p>		<p>Успадкував владу від батька.</p>	<p>Батько – Птоломей (239–231 рр. до н. е.). Дочка – Деїдамея (після 321 р. до н. е.).</p>
<p>16. Деїдамея Після 231 р. до н. е.</p>	<p>Дата та місце народження та смерті невідомі. Вік невідомий.</p>	<p>Помираючи, Деїдамея заповіла владу народу. Проте після встановлення демократії епіроті скотилися до повної анархії і були завоювані іллірійськими племенами.</p>	<p>Успадкувала владу від батька.</p>	<p>Батько – Пірр III (321 р. до н. е.).</p>

*Епір – історична область на північному заході Греції.

У VIII ст. до н. е. на території Епіру почали з'являтися грецькі поселення, які підпали під владу Коринфу.

У IV ст. до н. е. Епір став членом Другого Афіського морського союзу.

З 198 р. до н. е. – у складі Македонії.

З 146 р. до н. е. – у складі Римської імперії.

Максим Загребя

**Кассандр (35–297 рр. до н. е.) – один з діадохів, активний учасник боротьби за розподіл спадщини Олександра III (Великого) Македонського.

Після смерті свого батька, який призначив регентом Македонії Полісперхонта, замість нього почав війну проти нового регента. У союзі з Птоломеєм та Антігоном оволодів Македонією, Афінами та багатьма грецькими містами.

У боротьбі за владу Кассандр вбив матір (Олімпіалу з Епіра), дружину та сина Олександра III (Великого) Македонського.

У 301 р. до н. е., після битви Діадохів, визнаний царем Македонії.

Максим Загребя

Про нові монети зі знаком Володимира Ольгердовича

Численні знахідки останнього часу в Україні та на сусідніх територіях раніше не відомих середньовічних монет різних державних утворень розкривають в деталях та збагачують складну картину започаткування у другій половині XIV ст. у Східній Європі власного карбування [1–6]. Недавно авторам стали відомі ще такі дві середньовічні монети нового, раніше не відомого виду, попередні результати дослідження яких наведено нижче.

Ці невеликі монети європейського типу, за словами знахідників, були виявлені поблизу Черкас на орному полі разом із значною кількістю джучидських дирхемів. Монети карбовані із срібла та мають майже однакову вагу – приблизно один грам. У деградованому вигляді на новознайдених монетах відтворений, з деякими відмінностями, тип галицько-руських грошків (червоноруських півгрошів), що карбувались у другій половині XIV ст. у Львові при Казимирі III та Людовіку Угорському. Зображення одного боку цих монет, подібно до галицько-руських грошків визнаного аверсом, відрізняються в деталях (були карбовані різними штемпелями), тоді як зображення реверсу монет збігаються (карбувалися одним й тим самим штемпелем).

На аверсі монет, згідно з львівським прототипом, в оточенні кругової легенди

Рис. 1. Монети-знахідки:
а – срібло, розміри 1,6–1,8 см, вага 1,06 г;
б – срібло, розміри 1,6–1,7 см, вага 0,97 г.

"латиною" (у написах можливо виділити позначки у вигляді латинської літери "V") зображений центральний медальйон в обрамленні із чотирьох подвійних дужок. На відміну від галицько-руських грошків, замість коронового королівського ініціалу: "К" – Казимир, або "L" – Людовик, у медальйоні під примітивною короною-тризубцем зображений знак складної форми у вигляді схематичної "будівлі" з двома хрестами, який краще видно на монеті (рис. 1, а). На реверсі нових монет теж відтворене зображення з львівських монет – кругова легенда та відокремлений тут крапковим обводом центральний медальйон, у якому представлена фігура лева. Примітивно зображений лев стоїть на задніх лапах та повернутий по-геральдичному ліворуч, на відміну від галицько-руських грошків Казимира та Людовіка, де він завжди повернутий праворуч [7]. Усі написи, як часто буває у наслідуваннях такі, що не читаються, та є лише їхніми імітаціями.

На відміну від львівських прототипів знайдені монети карбовані за дровою технологією. На це вказує характерна неправильна форма монетних кружків, що виникає при розплющуванні коротких відрізків дроту. Виразним прикладом тому є монета (рис. 1, б), де на монетному кружку спостерігаються дві протилежні спрямлені ділянки, що залишилися після деформації кінцевих частин відрізка дроту. За такими ознаками як заокругленість, нерізкість елементів зображень видно, що штемпелі, які застосовувалися для карбування монет, виготовлялись із бронзи, а не із загартованої сталі, що було притаманно східній дровою технології того часу. Схоже, що штемпелі повністю вирізалися вручну, на відміну від широкого використання пунсонів з готовими елементами зображень, як це практикувалося на львівському монетному дворі (можливо, що пунсоном усе ж таки набивався внутрішній крапковий обвід штемпеля реверсу). За побічними ознаками – колір металу та патини, можливо очікувати, що знайдені монети були виготовлені з високопробного срібла, що знову ж таки було притаманно дровою технології.

Олег Погорілець,
Ростислав Саввов (Хмельницький)

Центр дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАНУ

Рис. 2. Особистий знак Володимира Ольгердовича на:
а – монеті Володимира Ольгердовича;
б – печатці сина Володимира Андрія.

Знак складної форми, розміщений під короною на аверсі знайдених монет, добре відомий в українській середньовічній нумізматиці та геральдиці (рис. 2, а). Він, як особистий княжий знак, належав одному з синів великого князя Литовського Ольгерда (1345–1377) – Володимиру (1363–1398). З невеликими відмінностями цей знак в подальшому, як династичний, використовували в XV ст. на своїх печатках сини Володимира Ольгердовича (рис. 2, б) [8]. З 1363 по 1394 рр. Володимир володів Київським князівством, де від його імені карбували дрібні срібні монети декількох різновидів [9]. Подібно до монет-знахідок монети Володимира також карбувалися за дровою технологією з усіма вищевказаними її особливостями – розплющуванням монетних заготовок з відрізків дроту, застосуванням бронзових штемпелів та їхньою ручною підготовкою [10]. На більшості цих монет розміщений особистий знак Володимира Ольгердовича такого самого вигляду, як і на монетах-знахідках. Не вдаючись у дискусію відносно символіки цього знака, в якому деякі дослідники вбачали корогву, інші щит чи церковну будівлю (каплицю) з двома хрестами, або навіть монограму "В К" [11], необхідно підкреслити, що зазначений знак виділяється серед особистих знаків численних Гедиміновичів своєю оригінальною формою, тому його важко сплутати з будь-яким іншим княжим знаком. Примітно, що у внесених

змiнах при наслідуванні в оформленні нової монети, порівняно з львівським взірцем, є своєрідна логіка – особистий знак Володимира Ольгердовича замінив на монеті королівський ініціал – такий самий особистий знак.

Наявність на знайдених монетах князівського знака Володимира не може бути випадковим та засвідчує, на думку авторів, їхню приналежність до карбування Володимира у Київському князівстві. Опосередковано таку атрибуцію підтверджує і збіг технології карбування нових монет та вже відомих монет Володимира, а також місце виявлення цих монет поблизу Києва. Карбування Володимиром монет після 1394 р. у Копилі, куди він був вигнаний із Києва великим князем Вітовтом, маловірогідне, у першу чергу, з огляду на централізовану політику, яку проводив у той час у Великому князівстві Литовському (ВКЛ) Вітовт. Випуск зазначених монет ще пізніше синами Володимира Ольгердовича – Олександром (Олельком) та Андрієм, які князували у середині XV ст., був неможливим хоча б з тієї причини, що на той час в обігу уже давно не було їхнього прототипу – галицько-руських грошків.

Час започаткування карбування Володимиром нових монет можливо уточнити, дослідивши різновиди галицько-руських грошків, яких вони наслідували. Адже випуск наслідувань, як правило, не був набагато віддаленим у часі від випуску прототипу. Як вище вказувалося, львівські монети з різновидом аверсу з обрамленням центрального медальйону із чотирьох дужок та коронованим ініціалом, що був відтворений на монетах-знахідках, карбувалися у Львові тільки при Казимирі III у 1353–1370 рр. та Людовіку Угорському в 1379–1382 рр. (рис. 3, а) [12]. Більш раннє карбування Володимиром власної

монети в Київському князівстві ще у 60–70-х роках XIV ст. виглядає сумнівним з політичних та економічних міркувань. Потрібно зауважити, що монети Людовіка дещо відрізняються від монет Казимира збільшеною у розмірах короною та більш виразними подвійними дужками. Подібна корона у гіпертрофованому вигляді та дужки спостерігаються на знайдених монетах (рис. 3, б), що, на думку авторів, може свідчити на користь того, що саме монети Людовіка були взірцем для наслідування. Отже, якщо це так, то карбування нових монет Володимира Ольгердовича повинне було розпочатися у 80-х роках XIV ст., що збігається у часі з початком карбування як у сусідів по ВКЛ: Подільському, Новгород-Сіверському князівствах та Вільно, так і у ближніх регіонах Східної Європи – Московському князівстві та Молдові.

Наслідування при заснуванні власного карбування поширені в місцевому грошовому обігу імпортованої монети було звичайною практикою в ті часи. Наочним прикладом такого явища були численні приклади карбування у другій половині XIV ст. наслідувань-імітацій джучидських дирхемів по усій північній периферії території Золотої Орди. За допомогою наслідування звичний для ринку монеті досягалася відповідність сформованому у населення стандарту, що дало змогу новій монеті успішно вливатися у грошовий обіг. Особливо це було істотно при обмежених економічних ресурсах і відсутності власних джерел сировинного срібла, як це було у даному випадку.

У попередній роботі авторів, у якій розглядалися особливості зародження карбування в XIV ст. у Східній Європі, був запропонований розподіл цієї території на дві зони впливів: західну – празького гроша та східну – джучидського дирхема [13]. Місцеве карбування власної монети у цих зонах розвивалося у відповідному руслі. Зважаючи на дротову техніку та стилеві особливості – наявність типового східного орнаменту – "плетіння" на одному з різновидів відомих до того монетах Київського князівства, київське карбування було віднесене до східної зони дирхема. Однак, виявлення нових монет Володимира, що наслідують червононоруський півгрош, який належав до зони празького гроша, вказує, що розподіл впливів був дещо складнішим. Вочевидь, що карбування Київського князівства формувалося під одночасним впливом обох монетних систем.

Як це інколи буває, коли знахідки не проходять належної процедури фіксації

та ще й знайдені у невеликій кількості, може виникнути підозра щодо можливого їхнього "штучного" походження. У даному випадку зовсім заперечити таку імовірність навряд чи можливо, та все таки уся сукупність даних щодо нових монет та отримані результати їхнього вивчення дають можливість, на думку авторів, відхилити більшість подібних сумнівів.

Список літератури

1. **Погорілець О., Саввов Р.** Монета подільського князя Костянтина // Нумізматика і Фалеристика, № 3, 2004.
2. **Шостопап А.** Монети XIV ст., карбовані на Поділлі // Нумізматика і фалеристика, № 3, 2007.
3. **Барейша Ю.** Аб атрибуції, символіці і датаванні манет ВКЛ з львом і крижам // Банкаускі веснік, №6, 2007.
4. **Хромов К. К.** К вопросу о начале монетной чеканки на территории Киевского княжества в XIV в. (о "киевских" подражаниях монетам Джанибека) // Тезисы докладов и сообщений XII Всероссийской нумизматической конференции. – Москва, 2004. – С. 87 – 88.
5. **Remecas E.** Vilniaus zemutines pilies pinigų lobis. – Vilnius, 2003. – С. 60 – 62.
6. **Шталенков И.** Новые находки ранних монет Великого княжества Литовского // Материали VIII міжнародної конференції PTN, Bialystok – Augustow, 2008 – Варшава, 2008. – С. 37–40.
7. **Крижанівський А.** Львівський монетний двір у XIV–XV століттях. Львів, 2007. – С. 177–187.
8. **Gumowski M.** Pieczecie Ksiazat Litewskich. Ateneum Wilenskie, 3–4. 1930. – S. 691–692, 723.
9. **Котляр Н. Ф.** Клад монет Владимира Ольгердовича // Нумизматика и Эпиграфика, т. VIII, 1970. – С. 88–101.
10. **Котляр Н. Ф.** Монеты Владимира Ольгердовича // Нумизматика и Сфрагистика. IV, 1971. – С. 62–64.
11. **Там саме.** – С. 49–50.
12. **Крижанівський А.** Львівський монетний двір у XIV–XV століттях. – Львів, 2007. – С. 177–179; 186–187.
13. **Погорелец О. Г., Саввов Р. В.** Начало чеканки монеты в южных землях Великого княжества Литовского (вторая половина XIV в.) // Международная нумизматическая конференция, посвященная 150-летию Национального музея Литвы. Тезисы докладов. – Вильнюс, 2006. – С. 238.

Рис. 3. Галицько-руський грошник
а – Казимира III; б – Людовіка Угорського.

«Орден подано, Ваша Високоповажносте...!»

Феномен посадових титулів очільників іноземних держав у нагородній практиці сучасної України здатний здивувати кого завгодно

Максим Царенко (Вінниця)

Формування системи нагород незалежної України, визначення основних принципів нагородної політики відбувалося і відбувається під впливом багатьох чинників: радянського досвіду, сучасної світової практики та, в першу чергу, особистих вподобань вітчизняних урядовців. Останнє нерідко спричиняє доволі курйозні ситуації, які, зазвичай, не додають авторитету нашій державі.

На відміну від дизайну орденських знаків, доцільності тих чи інших нагороджень, тема вживання посадових титулів у нагородних документах практично не обговорювалася, хоча аналіз цього питання дає результати, над якими варто замислитися.

Для вивчення проблеми достатньо обмежитися лише текстами Указів Президента України (надалі – УПУ) про нагородження глав іноземних держав (грамоти, орденські книжки, клопотання, подання, реєстраційні картки ми свідомо лишаємо поза увагою як документи непублічні).

Невдовзі після проголошення Незалежності очевидною стала необхідність створення системи нагород України, наближеної до певних стандартів і принципів європейської та світової практики. Одним з нововведень стало вживання почесних посадових титулів для вищих урядовців іноземних держав, запозичене, очевидно, з міжнародного дипломатичного протоколу.

Навряд чи варто принципово заперечувати доречність вживання титулу «Його Величність», коли йдеться про «Його Величність Короля Швеції Карла XVI Густава» (УПУ від 19.03.1999 р. №261/95), «Його Величність Короля Абдуллу Бін Хуссейна – Короля Хашимітського Королівства Йорданія» («Короля... Короля... Королівства» – так в УПУ від 23.04.2002 р. №366/2002) чи «Його Величність Хаджи Хассанала Болкіяха – Султана Брунея-Даруссалам» (УПУ від 07.03.2004 р. № 321/2004), відзначених орденом князя Ярослава Мудрого I ступеня. У принципі, можна погодитися і з

«Її Величності Королевою Швеції Сільвією» (УПУ від 22.03.1999 р. №272/95), і з «Її Величності Раджою Істері» (УПУ від 07.03.2004 р. № 320/2004), хоча, зрештою, Статут ордена князя Ярослава Мудрого передбачає нагородження I ступенем лише глав суверенних держав, а не їхніх дружин. Певне, останнє стало згодом очевидним, тож Раджу Істері відзначили «лише» орденом княгині Ольги I ступеня. Втім, треба зазначити, що першою іноземною громадянкою, яка отримала орден князя Ярослава Мудрого I ступеня, була дружина литовського президента «Пані» Алма Адамкене (УПУ від 05.11.1998 р. № 1213/98). Друге українське нагородження восени 2008 р. зіграло над шведським королівським подружжям злий жарт: відповідно до УПУ від 29.09.2008 р. № 870/2008 «Його Величність Короля Швеції Карла XVI Густава» зробили першим кавалером шойно заснованого ордена Свободи (ніби для першого нагородження одним з найвищих орденів українців не вистачило), а «Її Величність Королеву Сільвію» по УПУ від 29.09.2008 р. № 871/2008* нагородили орденом «За заслуги» I ступеня (хоча, знову ж таки, вона не є ані главою суверенної держави, ані очільником уряду, ані міністром, – як того вимагає Статут ордена «За заслуги»). Цікаво, чим відзначатимуть шведського монарха і його дружину, коли щасливий володар штучних кристалів «Сваровські» (якими прикрашено знак ордена Свободи) забажає відвідати Україну втретє? Не виключено, що до титулів скандинавського вінценосця додасться і звання «Герой України»... На щастя, у випадку з іорданським королем вирішили на членів його численної родини не розпорюшуватися – закріплена Кораном полігамія у поєднанні з українською традицією дарувати дружинам очільників іноземних держав високі нагороди здатні швидко спустошити вітчизняну орденську скарбницю.

На відміну від коронованих осіб, доцільність вживання додаткових «почесно-посадових» титулів стосовно обраних президентів викликає глибокий сумнів. Якщо президенти держав, на відміну від «Їх Величностей» королів та королев, в договорі про утворення Ради Європи (1992 р.) згадуються без додаткових титулів, то навіщо тулити «пані», «Поважні Пані», «Пані» чи «Високоповажності» поруч з іменами обраних (чи навіть призначених – міністрів, послів) урядовців в українських документах? Тим паче, що послідовності навіть у цій чиновницькій запопадливості годі й шукати. Але звернемося до першоджерел.

Чи не першим главою іноземної держави, нагородженим в Україні, став президент Узбекистану Іслам Карімов, прикрашений Почесною відзнакою Президента України. Чи вживалися в цьому випадку якісь додаткові титули, невідомо (УПУ від 25.08.1992 р. № 441 на офіційних урядових інтернет-сайтах відсутній). Наступним – серед іноземних очільників – кавалером Почесної відзнаки Президента України став «Його Високоповажність пан Оскар Луджі Скальфаро», президент Італії (УПУ від 05.05.1995 р. № 347/95). Саме цей випадок вживання титулу «Його Високоповажність пан...» можна вважати першим в історії нагородної справи сучасної Української держави.

Абсолютною загадкою є шість наступних нагороджень орденом князя Ярослава Мудрого I ступеня: президента Бразилії Фернандо Енріке Кардозу (25.10.1995 р.), президента Аргентини Карлоса Сауля Менема (27.10.1995 р.), президента Чилі Едуардо Руїса Тагле Фрея (30.10.1995 р.), голови КНР Цзянь Цземіня (02.12.1995 р.), президента Фінляндії Марті Ахтісаарі (10.01.1996 р.) та президента Індонезії Сухарто (01.04.1996 р.). Президентські Укази про ці нагородження відсутні у відомих автору джерелах, а наведені в тритомнику «Нагороди України:

*Тексти УПУ від 29.09.2008 р. № 870/2008, 871/2008 взяті з офіційного сайту Верховної Ради України. Офіційне Інтернет-представництво Президента України ці документи сором'язливо замовчує.

історія, факти, документи” дати відзначень** (без посилань на Укази) дають можливість зробити припущення: у закордонні турне Президент України Леонід Кучма прихоплював певну кількість орденських знаків та книжок, які й роздарював, не обтяжуючи себе оформленням дарунків Указами після повернення. Зрозуміло, за відсутності Указів з'ясувати формат титулів можливим не видається.

Наступних шість років (1996—2002) панувала відносно стабільна “протокольна” запопадливість: “Іх Високоповажностями Панами” йменували не те що президентів, а й міністрів, послів і єврочиновників різних рівнів. Менше пощастило аргентинським кавалерам ордена “За заслуги” III ступеня – губернатору штата Місьйонес “Поважному Пану” Пуерто Рамону Федеріко і депутату Національного Конгресу “Пані” Тогні ді Велі Адріану Леонор (УПУ від 15.08.1997 р. № 818/97). Втім, повернемося до лідерів держав...

Незалежна демократична Україна в ці роки визнала титул “Його Високоповажність Пан...” за такими кавалерами

**У тримнику “Нагороди України: історія, факти, документи” дату відзначення орденом князя Ярослава Мудрого I ст. індонезійського президента Сухарто – 01.04.1995 р. – вказано, вочевидь, помилково: ця нагорода була заснована лише 23.08.1995 р.

ордену князя Ярослава Мудрого I ступеня: президентом Кореї Ким Їн Самом (УПУ від 06.12.1996 р. № 1175/96); президентом Азербайджану Гейдаром Алірза огли Алієвим (УПУ від 20.03.1997 р. № 257/97); президентом Казахстану Нурсултаном Назарбаєвим (УПУ від 13.10.1997 р. № 1148/97); президентом Узбекистану Ісламом Карімовим (УПУ від 17.02.1998 р. № 128/98); президентом Португалії Жорже Фернандо Бранко де Сампайо (УПУ від 10.04.1998 р. № 280/98); президентом Південно-Африканської Республіки Нельсоном Роліглагла Манделою (УПУ від 03.07.1998 р. № 731/98); президентом Франції Жаком Шираком (УПУ від 02.09.1998 р. № 965/98); президентом Австрії Томасом Клестілем (УПУ від 13.10.1998 р. № 1133/98); президентом Литви Валдасом Адамкусом (УПУ від 05.11.1998 р. № 1212/98); президентом Грузії Едуардом Шеварднадзе (УПУ від 01.10.1999 р. № 1257/99); президентом Туркменістану Сапармуратом Ниязовим (УПУ від 18.02.2000 р. № 262/2000). Екс-президент Російської Федерації і кавалер ордена Ярослава Мудрого I ступеня

Борис Єльцин, хоч і був визнаний “Паном”, але, певно, через відставку “Його Високоповажністю” не йменувався (УПУ від 22.01.2000 р. № 90/2000).

З незрозумілих причин, в окремих випадках застосовувався варіант “Його Високоповажність пан...”. Його “володарями” стали:

голова Палестинської Національної Автономії Ясер Арафат (УПУ від 02.09.1999 р. № 1101/99);

президент Сирії Башар Аль-Асад (УПУ від 20.04.2002 р. № 362/2002);

президент Лівану Еміль Джаміль Лахуд (УПУ від 22.04.2002 р. № 363/2002).

Будемо вважати, що пониження титулу з “Пана” до “пана” – лише випадковий збіг

обставин, а не наслідок, м'яко кажучи, не зовсім дружних стосунків цих арабських лідерів з Державою Ізраїль. Щодо Ясера Арафата, то його статус глави автономного утворення (а не суверенної держави) якось не узгоджується з положеннями Статуту ордена князя Ярослава Мудрого, тож його нагородження знаками I ступеня могло розцінюватися недобррозичливцями як фактичне визнання Президентом України повної незалежності Палестини. Та добре, що до нагородної політики України мало хто в світі ставиться серйозно, тож дипломатичного скандалу вдалося уникнути...

Але після квітня 2002 р. додатки “Пан” (“Пані”, “пан”) зникають з президентських указів про нагородження на довгих п'ять з половиною років. Порівнюючи хронологію призначень високопосадовців зі змінами в практиці застосування почесних титулів, можна висловити впевненість, що “Пані” чи просто “пані” стали на заваді саме Голові Адміністрації Президента України Віктору Медведчуку, який активно формував соціал-демократичний імідж, намагаючись домогтися прийняття своєї політичної партії – СДПУ(О) – до Соцінтерну. Щоправда, “Високоповажності” скасовувати ніхто й не збирався.

Першим з державних очільників, кого високою українською нагородою відзначили, а титулом “Пан...” обійшли, став “Його Високоповажність” Муаммар

Каддафі (УПУ від 11.10.2003 р. №1177/2003). Щоправда, “скромну” посаду “Лідер Великої Вересневої революції” і звання полковника за новоспеченим кавалером орденна князя Ярослава Мудрого І ступеня Україна (в особі її Президента) визнала.

Далі настала черга “Іх Високоповажностей”: президента Бразилії – Луїза Інасіу Лулу да Сілва (УПУ від 20.10.2003 р. № 1200/2003);

президента Словаччини – Рудольфа Шустера (УПУ від 07.06.2004 р. № 620/2004).

Зміна владної команди на початку 2005 р. спричинила півторарічне ігнорування титулу “Його/Її Високоповажність”, тож без зайвих додатків обійшлися:

екс-президент Польщі Лех Валенса – кавалер орденна князя Ярослава Мудрого ІІ ст. (УПУ від 31.08.2005 р. № 1218/2005);

президент Польщі Александр Квасневський – кавалер орденна “За заслуги” І ступеня (УПУ від 24.11.2005 р. № 1646/2005);

президент Латвії Вайра Віке-Фрейберга – кавалер орденна князя Ярослава Мудрого І ступеня (УПУ від 27.04.2006 р. № 330/2006);

президент Молдови Володимир Воронін – кавалер орденна князя Ярослава Мудрого І ст. (УПУ від 24.05.2006 р. № 432/2006);

екс-президент Чехії Вацлав Гавел – кавалер ордену князя Ярослава Мудрого ІІ ст. (УПУ від 19.08.2006 р. № 698/2006).

Аж раптом комусь щось пригадалося, і титул “Її Високоповажність” застосовують до президента Фінляндії Тар’ї Галонен при її відзначенні орденом князя Ярослава Мудрого І ступеня (УПУ від 24.10.2006 р. № 900/2006). Та ще рік потому “високоповажний” рецидив не повторювався і його оминули:

президент Литви Валдас Адамкус – кавалер орденна “За заслуги” І ступеня (УПУ від 14.11.2006 р. № 958/2006);

президент Хорватії Степан Месич – кавалер орденна князя Ярослава Мудрого І ступеня (УПУ від 24.05.2007 р. № 466/2007);

екс-президент Мальти Гвідо Де Марко – кавалер орденна “За заслуги” І ступеня (УПУ від 21.08.2007 р. № 739/2007);

президент Ізраїля Шимон Перес – кавалер орденна Ярослава Мудрого І ступеня (УПУ від 12.11.2007 р. № 1089/2007).

Але невдовзі настав час чергового польського президента, і “Його

Високоповажність пан Лех Качинський” отримує орден князя Ярослава Мудрого І ступеня (УПУ від 06.12.2007 р. № 1185/2007). Ну, не зміг, не зміг польський президент обійтися без титулів!

Певно, за інерцією, називають “паном” і польського кінорежисера (навіть не міністра!) Анджея Вайду – кавалера орденна Ярослава Мудрого V ступеня (УПУ від 15.04.2008 р. № 366/2008). Наступним «паном» серед простих смертних пощастило стати кавалеру орденна «За заслуги» ІІІ ступеня, Надзвичайному і Повноважному Послу Японії в Україні Муцуо Мабучі (УПУ від 07.10.2008 р. № 908/2008). Цікаво, що між квітнем і жовтнем 2008 р. Президент Віктор Ющенко видав понад десятка указів про нагородження іноземців, але жодного з них (окрім глав держав, і то не всіх) «панамі» не титулували, хоч серед них були і міністри, і послы, і почесні консули, ба навіть дружини президентів Латвії і Мальти (УПУ від 08.05.2008 р. – № 424/2008, від 19.05.2008 р. – № 459/2008, від 21.05.2008 р. – № 465/2008, від 30.05.2008 р. – № 490/2008, від 25.06.2008 р. – № 582/2008, від 09.07.2008 р. – № 632/2008, від 22.07.2008 р. – № 657/2008, від 25.07.2008 р. – № 669/2008, 670/2008, від 20.08.2008 р. – № 752/2008, від 09.09.2008 р. – № 812/2008).

На відміну від польського митця і японського дипломата, “паном” не визнали нагородженого раніше Муаммара Аль-Каддафі* – Лідера Великої Вересневої революції, полковника”. Втім, нехай невтомний лівійський революціонер не ображається – він отримав орден Богдана Хмельницького відразу І ступеня, яким нагороджують, взагалі-то, послідовно, починаючи з ІІІ ступеня, і то лише громадян України (у всякому разі, так написано в орденському Статуті). Чи то в запасниках

Секретаріату Президента скінчилися запаси орденів “За заслуги” І ступеня, чи то полковник Каддафі схотів отримати суто військову нагороду?*** Будемо сподіватися, що Україна не наполягатиме на оплаті похорон лицаря орденна Богдана Хмельницького Муаммара Аль-Каддафі (нехай подовжить Аллах його життя!), хоч така сумна почесть й передбачена Статутом українського орденна (це очевидне і не завжди доречне запозичення зі Статуту французького орденна Почесного Легіону).

Відносно зрозуміла відсутність звороту “Його Високоповажність Пан...”, коли йдеться про відзначення Державного секретаря Святого Престолу кардинала Тарчізіо Бертоне (УПУ від 21.05.2008 р. № 465/2008). Але Державний секретар (ба, навіть Святого Престолу!) – все ж таки не голова держави, тож відзначення монсеньйора Бертоне орденом князя Ярослава Мудрого І ступеня якось не зовсім відповідає вимогам Статуту нагороди...

Не захотіли визнати “паном” і кавалера орденна князя Ярослава Мудрого І ст. “Його Високоповажність Ляхама Алієва”, президента Азербайджану (УПУ від 19.05.2008 р. № 458/2008).

Можна було б висловити побоювання, що “панамі” Президент України останні місяці визнає лише поляків чи японців, та нагородження червня–жовтня 2008 р. дозволяють включити до обраного кола “паньства” ще латишів, угорців та мальтійців, адже президенти Латвії – Валдіс Затлерс (УПУ від 25.06.2008 р. № 581/2008), Угорщини – Ласло Шойом (УПУ від 07.07.2008 р. № 627/2008) та Мальти – Едвард Фенех Адамі (УПУ від 09.07.2008 р. № 631/2008), крім орденна князя Ярослава Мудрого І ступеня, були удостоєні майже повного джентльменського набору титулів (“Його Високоповажність пан...”). На додачу, дружина латвійського президента

* Муаммар Каддафі (Аль-Каддафі) – не єдина жертва “грамотів” з Адміністрації (чи то Секретаріату) Президента України. Ліхтенштейнського барона Едуарда фон Фальц-Фейна йменували ще різноманітніше: “бароном Фальцфейном” (УПУ від 13.06.1994 р. № 301/94), “бароном Фальц-Фейном” (УПУ від 22.05.1998 р. № 497/98 та від 15.11.2002 р. № 1038/2002), востане ж баронський титул в Указі Президента від 13.09.2007 р. № 864/2007 взагалі не фігурував. Цікаво, що приставку “фон” за Едуардом фон Фальц-Фейном не визнавав жоден з українських Президентів – навіть ті, хто йменував його бароном! Проте, австрійський кавалер орденна князя Ярослава Мудрого V ст., член Європарламенту Отто фон Габсбург зберіг приставку “фон” в тексті УПУ від 18.06.2007 р. № 864/2007, що є свідченням бесистемного вживання титулів.

* Любов до військових відзнак, які призначені лише громадянам України, полковник Каддафі перейняв, вочевидь, від президента Узбекистану Іслама Карімова. Той примудрився в один день – 17 лютого 1998 р. – отримати орден князя Ярослава Мудрого І ст. (“за визначну державну і політичну діяльність”) та “Іменну вогнепальну зброю” (“за зміцнення дружби і укріплення співробітництва”) на додачу! Отож, маємо мега-феномен: іноземний президент одночасно отримав дві державні нагороди України (одну з них – явно всупереч законодавству), та ще й заслуги у зміцненні дружби двох народів відмічені вогнепальною зброєю (!!!).

Ліліта Затлере отримала орден княгині Ольги I ст. (УПУ від 25.06.2008 р. № 582/2008) – певне, щоб не відчувала дискомфорт поруч з дружиною президента Литви і шведською королевою... Не оминула аналогічна нагорода і Мері Фенех Адамі (УПУ від 09.07.2008 р. № 632/2008). Чому не відзначили дружину Ласло Шойома, в принципі, зрозуміло – угорський президент завітав до Києва один. Очевидно, якби приїхав з дружиною, то в неї обов'язково б знайшлися «заслуги-внески» у «дружбу-співробітництво», і, як мінімум, орден княгині Ольги I ступеня їй було не оминати...

Зайве казати, що фрагментарне, непослідовне, спотворене і недоречне застосування окремих норм міжнародного дипломатичного протоколу (в частині титулів) компрометує українську нагородну систему і державну владу в цілому. Вживання ж запопадливо-ввічливих титулів виключно для іноземців, яким високі нагороди України роздаються за віртуальне «зміцнення-укріплення дружби-співробітництва», об'єктивно девальвує українські ордени у суспільній свідомості і ображає наших співвітчизників, яких за реальні заслуги нагороджують вкрай скупю, та й титулами не наділяють.

Варто звернути увагу на досвід Російської Федерації: нагородження президентів Франції, Казахстану та Узбекистану обійшлися без згадки про «господ» чи «высокопревосходительство», та й після 1998 р. іноземних лідерів вищими нагородами Російської Федерації практично не відзначають. Наші північно-східні сусіди вважають за можливе відзначати іноземних президентів і орденом «За заслуги перед Батьківщиною» II ступеня (Олександр Лукашенко, 2001 р.), ба навіть медаллю Пушкіна (Тар'я Галонен, 2007 р.) Якщо ж проаналізувати реєстр кавалерів вищих українських орденів (Свободи та князя Ярослава Мудрого I ст.), то складається враження, що незалежну Україну нам розбудовують іноземні королі та президенти!

Підсумовуючи аналіз титульної чехарди в українській нагородній справі, хочеться висловити переконання: нехай «високоповажне панство» (у всіх можливих варіаціях) існує в міждержавному дипломатичному листуванні (яке, зрештою, мало кого цікавить) чи в псевдоєлітних квазіорденах, а в нагородній практиці демократичної України запопадливі предикати й титули недоречні!

Відзнака президента України – орден Богдана Хмельницького

Третя нагорода незалежної України: від відзнаки до державної нагороди (1995–2005 рр.)

Володимир Лазаренко (Київ)
Сергій Литвин (Полтава)

В основу даної публікації покладено архівні матеріали та особисті дослідження авторів.

Уперше ідею про необхідність заснування ордена Богдана Хмельницького запропонував 03.05.1994 г. на засіданні Оргкомітету з підготовки та проведення заходів, присвячених 50-річчю визволення України від німецьких загарбників, голова Ради організацій ветеранів України, генерал армії Іван Герасимов. Схвалення Оргкомітетом цієї ідеї дало привід Раді організацій ветеранів України 16.05.1994 р. звернутися до Верховної Ради України з проханням заснувати орден Богдана Хмельницького для нагородження військовослужбовців, військових частин, кораблів, з'єднань, об'єднань збройних сил України за хоробрість, мужність, виявлені при захисті України, її державних інтересів. У той самий день лист з проханням підтримати піклування Ради організацій ветеранів України про затвердження ордена Богдана Хмельницького було направлено Президенту України Леоніду Кравчуку. До листа додавалися підготовані ветеранами проект положення ордена Богдана Хмельницького та ескіз малюнку ордена, виконаний кольоровими олівцями. Після двомісячного зволікання Секретаріатом Верховної Ради України клопотання ветеранів було відправлено до відділу нагород Адміністрації Президента України. Цей відділ з кінця травня активно вів роботу над обробкою проекту статуту ордена і створення зразків орденських знаків.

Перший варіант проекту статуту ордена Богдана Хмельницького підготовлено 24.05.1994 р. Тривалий час він погоджувався з ветеранськими організаціями і за їхніми пропозиціями до нього були включені пільги для нагороджених орденом, зокрема право на: безкоштовний проїзд у міському, приміському авто- та електротранспорті; скорочення загального трудового стажу на два роки при виході на пенсію; на отримання додаткової пенсії у розмірі п'яти відсотків від загальної суми пенсії. Проте у 1994 р. через Президентські вибори орден Богдана Хмельницького затверджено не було. До ідеї заснування ордена повернулися тільки у січні 1995 р.

Приводом для заснування ордена Богдана Хмельницького був виступ Президента України Леоніда Кучми на засіданні Оргкомітету з підготовки і проведення заходів присвячених 50-й річниці Перемоги над Німеччиною, на якому він обґрунтував необхідність заснування в Україні ордена Богдана Хмельницького. Природно, члени оргкомітету підтримали його пропозицію. Враховуючи, що заснування державних нагород є конституційною нормою Верховної Ради України, з пропозицією про заснування ордена Богдана Хмельницького 25.04.1995 р. одночасно до Президента України з проханням про заснування відзнаки президента України – ордена Богдана Хмельницького звертаються віце-прем'єр-міністр України І. Курас,

командувач Національної гвардії України генерал-лейтенант гвардії В. Кухарець, голова Комітету Української спілки учасників війни В. Бакушин, голова Ради організацій ветеранів України І. Герасимов; 26.04.1995 р. — голова Всеукраїнської спілки «Просвіта» П. Мовчан. 26 квітня Верховна Рада України розглянула цю пропозицію. Голова Комісії Верховної Ради України з питань культури та духовності М. Косів у своїй доповіді дав позитивну оцінку за даними 16.02.1995 р. Леонідом Кучмою затверджені документами статуту ордена та його зображення. 27 квітня — голова Служби безпеки України В. Маліков, голова Комісії з питань культури та духовності Верховної Ради України М. Косів, міністр внутрішніх справ України В. Радченко, генеральний директор Національної космічної агенції України при Кабінеті Міністрів України О. Негода. У цей самий день Верховна Рада України ухвалила постанову про заснування ордена Богдана Хмельницького трьох ступенів. Комісії з питань культури і духовності Верховної Ради України було доручено подати Верховній Раді на затвердження ескіз, описання та статут ордена, пов'язавши їх з діючим радянським орденом аналогічної назви та з врахуванням пропозицій народних депутатів України. 28 квітня — міністр оборони України В. Шмаров, голова Державного комітету з охорони державного кордону України генерал-полковник В. Банних також подали свої клопотання. Після тривалих «баталій» у Верховній Раді України з питання затвердження ордена Богдана Хмельницького президент України 03.05.1995 р. видає Указ 344/95 «Про заснування відзнаки Президента України ордена Богдана Хмельницького трьох ступенів».

В указі йшлося: «Враховуючи історичне значення перемоги над фашизмом у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр., враховуючи клопотання Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Служби безпеки України, Національної гвардії України, численні звернення ветеранських, інших громадських організацій, окремих громадян з приводу заснування ордена Богдана Хмельницького і згідно до пункту 9—2 статті 114—5 Конституції України, постановляю:

1. Заснувати знак Президента України «Орден Богдана Хмельницького» (далі — орден Богдана Хмельницького) 1, 2, 3 ступенів.

2. Затвердити Статут та описання ордена Богдана Хмельницького 1, 2, 3 ступенів (додаються). (Проект-ескіз відзнаки Президента України «Орден Богдана Хмельницького», виконаний Олексою Руденко, затверджено 03.05.1995 р. головою Комісії державних нагород України при Президенті України Дмитром Табачником).

3. Кабінету Міністрів України провести фінансове та матеріальне забезпечення виготовлення знаків ордена Богдана Хмельницького та орденських книжок.

4. Державному комітету України з рідкісних, дорогоцінних металів і дорогоцінного каменю організувати виготовлення ордена Богдана Хмельницького».

Розроблюючи ескіз ордена Богдана Хмельницького, художник Олекса Руденко використав не лише українську, а й загальносвітову традицію побудови орденських знаків з використанням символічних зображень та геральдичних фігур.

Художник взяв за основу зображення герба «Абданк» гетьмана Богдана Хмельницького. Знак складається з темно-червоного козацького хреста з розширеними кінцями, між якими виходять два схрещених мечів вістрями догори як символ честі, сили та мужності, спадковості ратної доблесті захисників рідної землі. По середині знака, у колі жовтого металу, обрамленого вінком із дубового листа, зображення геральдичної фігури «Абданк» — герба гетьмана Богдана Хмельницького. Промені зірки, пружки хреста, мечі, вінок позолочені, геральдична фігура «Абданк» — з жовтої та білої емалі. Всі зображення рельєфні.

Орден Богдана Хмельницького став першою українською нагородою, що має три ступені. Знаки ордена I та II ступенів мали виготовлятися зі срібла, проте насправді вручені нагороди ветеранам виготовлені з нейзильберу як і III ступінь. Нагороди I та II ступеня, призначені для вручення представникам армії і силових структур, виготовлялися із срібла. Орденські знаки мають п'ять різновидів, які відрізняються один від одного зовнішнім виглядом і розмірами. Орденські знаки виготовлялися на чотирьох підприємствах України:

1. Банкнотно-монетний двір НБУ (на знаку ордена знаходиться його клеймо). Існує два різновиди нагород — так звані «ранній» та «пізній» МД. Монетний двір

випускав нагороди тільки із золоченим вінком, які відповідають опису ордена II ступеня, за виключенням матеріалу, з якого його виконано. Розміри ордена, що випускався монетним двором України, — за променями хреста 46×46 мм. Від рукоятки до вістря меча 56×56 мм. Діапазон відомих авторам виготовлених орденських знаків по номерах: 157—12492, 24929—27306, 30708, 32512, 131537—131689 (реверс без площадок під клеймо і номер). 53873—8066 (на реверсі є площадка під клеймо і номер).

2. Розміри ордена, випущеного Київським ювелірним заводом «Українські ювеліри», — по променях хреста 45,5×45,5 мм. Від рукоятки до вістря меча 57×57 мм. Діапазон відомих авторам виготовлених орденських знаків за номерами: 27835—29055, 32477

3. Львівський ювелірний завод (на знаку ордена знаходиться його клеймо). Розміри ордена, що випускався цим підприємством, — по променях хреста 47×47 мм. Від рукоятки до вістря меча 56×56 мм. Діапазон відомих авторам виготовлених орденських знаків за номерами: 394, 16596—21192.

4. Фірма «Герольдмайстер» (на знаку ордена знаходиться її клеймо). Розміри ордена, що випускає ця фірма, — по променях хреста 46×46 мм. Від рукоятки до вістря меча 59×59 мм. Діапазон відомих авторам виготовлених орденських знаків за номерами: 33608—40777.

Перше нагородження відзнакою Президента України орденом Богдана Хмельницького III ступеня згідно з Указом Президента України від 07.05.1995 р. № 349/95 було приурочено до 50-річчя Перемоги на знак вшанування ратного подвигу та трудової доблесті, за активну діяльність у ветеранському русі та у зв'язку з 50-річчям Перемоги.

Вручення перших нагород дев'яти громадянам відбулося у святковій обстановці у той самий день в Адміністрації Президента України.

Вручення знаків відбувалося в алфавітному порядку. Знак з № 1 було вручено Герою Соціалістичної Праці, повному кавалеру Ордена Слави Велико Максиму Костянтиновичу. Знак з № 2 — вручено голові Ради організацій ветеранів України, генералу армії Герасимову Івану Олександровичу. Знак з № 3 — Герою Радянського Союзу, члену Комісії у справах колишніх партизан Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. при Президії Верховного Ради України Квитинському В'ячеславу Антоновичу. Знак з № 4 — Герою

Орден Богдана Хмельницького III ступеня "ранній" (а) та "пізній" (б), виготовлений Банкотно-монетним двором НБУ

Орден Богдана Хмельницького III ступеня, виготовлений Київським ювелірним заводом "Українські ювеліри"

Клеймо Монетного двору НБУ

Мініатюра (фрачник) ордену Богдана Хмельницького

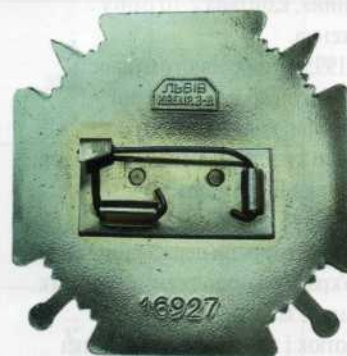
Орден Богдана Хмельницького III ступеня, виготовлений фірмою "Герольдмайстер"

Клеймо фірми "Герольдмайстер"

Орден Богдана Хмельницького III ступеня, виготовлений Львівським ювелірним заводом

Клеймо Львівського ювелірного заводу

Соціалістичної Праці, завідувачі кафедри Харківського державного медичного університету Малій Любові Трохимівні. Знак з № 5 – двічі Герою Радянського Союзу Молодчому Олександрові Гнатовичу. Знак з № 6 – двічі Герою Радянського Союзу, голові Ради ветеранів – Герою Радянського Союзу і повних кавалерів Ордена Слави Недбайлу Анатолію Костянтинівичу. Знак з № 7 було вручено двічі Герою Радянського Союзу, заступнику начальника ракетних військ та артилерії Прикарпатського військового округу Петрову Василю Степановичу. Знак з № 8 вручено двічі Герою Радянського Союзу Степаненку Івану Никифоровичу. Знак з № 9 – повному кавалеру Ордена Слави Фостенку Миколі Семеновичу.

Як видно зі списку, першими, хто отримав ордени Богдана Хмельницького III ступеня, стала вісімка, яка мала вищі ступені відзнак СРСР: чотири двічі Герої Радянського Союзу, Герой Радянського Союзу, два Герої Соціалістичної Праці (один з них повний кавалер ордена Слави), повний кавалер ордена Слави. Лише голова Ради організації ветеранів України генерал армії І. О. Герасимов не мав вищих ступенів відзнак СРСР, скоріше за все він отримав цей орден за своє просування під час заснування ордена і за командування армією ветеранів України. 23.09.1995 р. ще один ветеран директор Переяслав-Хмельницького державного історико-

культурного заповідника Сікорський Михайло Іванович був нагороджений за конкретні заслуги: за активну участь у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр., значний особистий внесок у дослідження та популяризацію історико-військового спадку українського народу.

Наступне нагородження було приурочено до дня незалежності України 23.08.1995 р., у цей день було нагороджено орденом Богдана Хмельницького III ступеня дві людини за конкретні заслуги. За особисту мужність та героїзм, виявлені при охороні державного кордону України, нагороджено начальника контрольно-пропускного пункту «Дубровиця», майора М. Я. Бабійчука та за заслуги у зміцненні обороноздатності України, захисті її державних інтересів, особисту мужність та відвагу, виявлені під час виконання військового обов'язку, командира сторожового корабля «Гетьман Сагайдачний», капітана 2-го рангу С. В. Настенка.

17.10.1995 р. за особисту мужність, сміливі та рішучі дії у відверненні авіакатастрофи, врятування літака нагороджено старшого інспектора-пілота, підполковника В. І. Чмира.

18.10.1995 р. за особисті заслуги у забезпеченні охорони державного кордону України нагороджені начальник прикордонної застави, капітан О. Є. Коротюк і заступник начальника прикордонного загону, полковник М. А. Шишкін.

02.11.1995 р. за вмілу організацію виконання завдань військовими частинами Національної гвардії України і виявлені при цьому особисту мужність нагороджено генерал-майора гвардії Н. І. Мельника.

03.11.1995 р. за особисту мужність, сміливі та чіткі дії, високу льотну майстерність, виявлені під час виконання завдання в умовах аварійної ситуації, нагороджено командира авіаескадрильї окремого транспортного полку, підполковника Б. М. Дутчака.

01.12.1995 р. за особисту мужність та відвагу, виявлені під час виконання військового обов'язку, нагороджені начальник інженерних військ, генерал-лейтенант В. Д. Безродний та начальник штаба, перший заступник командира батальйону інженерно-саперної бригади, капітан Ю. В. Білик.

18.12.1995 р. за особисту мужність та відвагу, виявлені під час виконання військового обов'язку, нагороджені старший інспектор дозвілкової системи Печерського районного управління у м. Києві П. М. Коробчук і колишній дільничий інспектор міліції Печерського районного управління у м. Києві Д. І. Мартиненко. Всього за 1995 р. орден Богдана Хмельницького III ступеня вручено 21 людині.

Нагородження ветеранів орденом Богдана Хмельницького III та II ступенів відбулося лише 27.03.1997 р. Третю отримали шість чоловік. Це голови рад ветеранів або їх заступники. Знак з № 1

У центрі ветеран-прикордонник, полковник у відставці Д. Г. Зорін

В. А. Анастасієв, керуючий справами комітету Міжнародної української спілки учасників війни у м. Києві А. П. Гундарев, голова Кіровоградської обласної ради ветеранів, Герой Радянського Союзу Н. Є. Єрещенко, перший заступник голови Української організації інвалідів війни та Збройних Сил України у м. Києві П. Л. Машовець, відповідальний секретар Львівської обласної організації ветеранів війни Н. Ф. Найчук, голова ради організації ветеранів Залізничного району у м. Сімферополі Ф. І. Ноженко і голова ради ветеранів Ватутинського району у м. Києві Ф. Є. Пастушок;

19.08.1998 р. – голова Ради Івано-Франківської обласної асоціації інвалідів війни та Збройних Сил І. А. Жуков;

16.04.1999 р. – голова Одеського обласного клубу «Золота Зірка», Герой Радянського Союзу Г. П. Жученко.

Нагородження ветеранів орденом Богдана Хмельницького III, II та I ступенів відбулося 05.05.1999 р.

Орденом Богдана Хмельницького III ступеня було нагороджено 42 людини, з них – 30 Героїв Радянського Союзу, 12 – голів рад ветеранів або їх заступників. II ступінь нагороди отримали три

II ступеня було вручено голові Ради організації ветеранів України генералу армії Герасимову Івану Олександровичу.

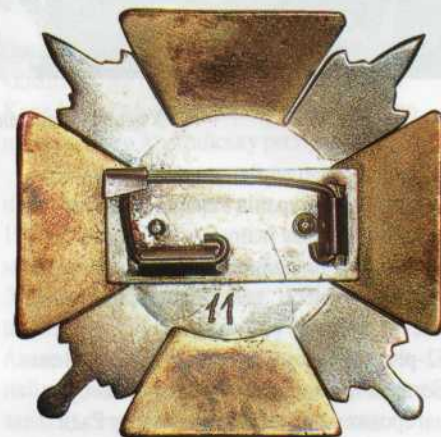
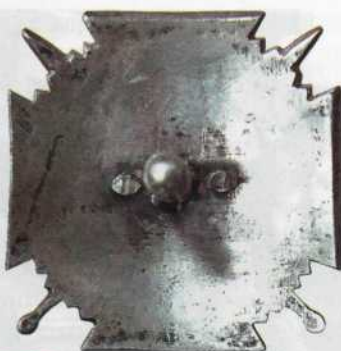
На знак пошани ратного подвигу та трудової доблесті, за активну діяльність у ветеранському русі та у зв'язку з 52-річчям Перемоги 06.05.1997 р. орденом Богдана Хмельницького III ступеня було нагороджено сім ветеранів: голову Ради ветеранів партизанського з'єднання А. М. Сабурова, Б. Є. Гуда, голову комісії у справах колишніх партизан при Президії Верховної Ради України В. А. Конькова (Указом Президента В. Ющенко від 03.05.2006 р. № 337 нагороджено орденом Богдана Хмельницького I ступеня), члена комісії у справах колишніх партизан при Президії Верховної Ради України П. К. Мусієнка. Ці нагородження були проведені всупереч статуту ордена, оскільки згідно з доповненням до Указу Президента України від 18.11.2003 р. № 1314/2003 постановлялося: «Нагородити орденом Богдана Хмельницького осіб командного і керівного складу партизан із загонів, з'єднань та підпільних організацій – учасників бойових дій у Великій Вітчизняній війні, завідувача спецчастини Донецької обласної споживацької спілки А. В. Медяника, члена міської організації ветеранів війни, праці і Збройних Сил України в м. Чернівці І. А. Ревву, заступника голови Ради ветеранів Героїв Радянського Союзу та повних кавалерів ордена Слави м. Києва А. І. Романютина, голову Української організації інвалідів війни та Збройних Сил України у м. Києві І. П. Черниша».

Орденом Богдана Хмельницького III ступеня було нагороджено: члена комісії у справах колишніх партизан при Президії Верховної Ради України В. А. Квитинського (07.05.1997 р.), це нагородження було проведено всупереч статуту ордена; завідувача відділом Інституту історії України НАН України, доктора історичних наук П. Т. Тронька (04.12.1997 р.); голови комітету ветеранів Прикордонних військ України в м. Києві А. К. Косовця (21.01.1998 р.).

До дня 8 березня 1998 р. орден Богдана Хмельницького III ступеня було вручено голові жіночої комісії Міжнародного українського союзу учасників війни у м. Києві Бабій Галині Єфремівні.

На знак подяки ратного подвигу і трудової доблесті, за активну діяльність у ветеранському русі та у зв'язку з 55-річчям Перемоги орденом Богдана Хмельницького III ступеня нагороджені: 04.05.1998 р. сім ветеранів: голова ради Київської міської організації ветеранів

Орден Богдана Хмельницького III ступеня з накладною центральною частиною.

Орден Богдана Хмельницького II ступеня.

Обкладинка орденської книжки.

Орден Богдана Хмельницького I ступеня, виготовлений із срібла.

Кавалер ордена Богдана Хмельницького I ступеня № 1 генерал армії І. О. Герасимов.

Орден Богдана Хмельницького I ступеня № 3, вручений А. К. Недбайлу.

Кавалер ордена Богдана Хмельницького I ступеня № 3 А. К. Недбайло.

Кавалер трьох орденів Богдана Хмельницького В. О. Коньков.

людини. Знак з № 2 було вручено двічі Герою Радянського Союзу, голові Ради ветеранів Героїв Радянського Союзу і повних кавалерів ордена Слави Недбайлу Анатолію Костянтиновичу. Знак з № 3 – двічі Герою Радянського Союзу, заступнику начальника ракетних військ та артилерії Прикарпатського військового округу Петрову Василю Степановичу. Знак з № 4 – заступнику голови Івано-Франківського обласного відділення Всеукраїнського об'єднання ветеранів війни і праці Поради Григорію Семеновичу.

Знак з № 1 І ступеня вручено голові Ради організації ветеранів України генералу армії І. О. Герасимову.

Нагородженому вручалася орденська книжка, в яку вписувалися від руки орден, номер орденської книжки і нагороди. Орденська книжка підписувалася Л. Д. Кучмою.

Переміни у політичному житті України, пов'язані із створенням у парламенті пропрезидентської більшості, сприяли вирішенню питання про заснування державних нагород, чому тривалий час вели супротив ліві. Верховна Рада ухвалює Закон України «Про державні нагороди України». Згідно із законом, підписаному главою держави 16.03.2000 р. за № 154/549-3, усі раніше засновані президентські відзнаки отримали статус державних нагород. Але указ про орден вийшов тільки 30 січня за № 112/2004. Після видання цього закону відбулися істотні зміни і у оформленні орденської книжки. У верхній її частині вилучили текст: «Нагороджений відзнакою президента України». Номер орденської книжки тепер було віддруковано друкарським способом. Третій різновид орденської книжки виготовлено з картону, вкритого лідеріном, для вручення офіцерам у відставці, ветеранам Великої Вітчизняної війни на основі указу президента від 14.10.1999 р. № 1329/99 про вручення III ступеня нагороди. Сьогодні в країні проводиться робота по виконанню цього указу президента. До цього часу колишні вояки отримують свої подарункові нагороди. Нагородження розтяглося через проблему фінансування виготовлення знаків орденів. Законом України «Про державний бюджет на 2001 рік» було передбачено витрати на виготовлення державних нагород України у розмірі 1,5 млн гривень, а на виготовлення подарункових державних нагород для нагородження ветеранів Великої

Вітчизняної війни – не передбачено взагалі. Для цього гроші у розмірі 2,5 млн гривень було виділено у 2001 р. Кабінетом Міністрів з резервного фонду. Ці кошти не дали можливості задовольнити навіть мінімальні потреби для виконання програми нагородження ветеранів у 2001 р. Для виконання її у повному обсязі необхідно було 20 млн гривень. До святкування 56-ї річниці Перемоги кожній обласній адміністрації було виділено всього по 100 орденів Богдана Хмельницького.

Згідно з Розпорядженням Президента України за № 60/2002-рп «Про святкування 57-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» у 6 п. передбачалося нагородження ветеранів війни у святковій обстановці державними нагородами згідно з указами Президента України від 30.04.1999 р. № 463 та від 14.10.1999 р. № 1329.

23.07.2004 р. президент України Леонід Кучма підписав Указ № 848/2004 про заходи щодо святкування 60-річчя визволення України від фашистських загарбників та підсилення соціального захисту ветеранів. У перелічених заходах було зазначено про необхідність завершення виробництва та вручення ветеранам війни державних нагород України – орденів Богдана Хмельницького, «За мужність» і медалі «Захиснику Вітчизни». До 60-річчя Перемоги Постановою Президії Верховної Ради України від 15.03.2005 р. передбачалося фінансування виготовлення до 01.04.2005 р. ордена Богдана Хмельницького. 27.10.2005 р. ВАТ «Львівський ювелірний завод» став переможцем тендера на виготовлення державних нагород України. На кінець 2005 р. підприємство мало виготовити орденів Богдана Хмельницького I ступеня – 100 шт. та II ступеня – 200 шт.

Виготовлені знаки ордена Богдана Хмельницького з нейзильберу мають жаклиний вигляд і зовсім не схожі на ордені. На так званому ордені немає накладних деталей. Його виготовлено суцільноштампованим плоским, замість гарячої емалі на нього нанесено фарбу.

Автору довелося тримати в руках орден Богдана Хмельницького I ступеня з порядковим № 3 двічі Героя Радянського Союзу Недбайла Анатолія Костянтиновича. Виготовлений з нейзильберу він скидається на знак офіцера-ветерана. Коробка, в яку вкладено орден, і то має ліпший вигляд.

Чи потрібні ветеранам війни такі нагороди, а країні величезні витрати? На це питання відповів Герой Радянського Союзу кавалер радянського ордена Богдана Хмельницького III ступеня полковник у відставці Іван Костянтинович Сомов. Ветеран був проти отримання українського ордена Богдана Хмельницького III ступеня, який йому буквально вручили насильно під час нагородної кампанії Героїв Радянського Союзу. Слід, мабуть, позбутися масових подарункових нагороджень, а проводити нагородження ветеранів тільки за конкретні заслуги, наприклад, за написання ними книг з патріотичного виховання молоді та за дослідницьку роботу з історії Другої світової війни. Також слід відмінити грошові виплати на подарункові ордені Богдана Хмельницького, оскільки членство у Раді ветеранів не є особливою заслугою.

Новий Президент України В. А. Ющенко продовжив практику свого попередника щодо нагородження орденами ветеранів. За ратні та трудові заслуги, активну діяльність у ветеранських організаціях, патріотичне виховання молоді і у зв'язку з 100-річчям з дня народження Указом Президента України від 18.04.2005 р. № 6661/2005 нагороджено орденом Богдана Хмельницького II ступеня ветерана-прикордонника Д. Г. Зоріна. Йому вручено орденський знак з № 94. Своїм Указом від 28.02.2006 р. № 161/2006 г. Президент Віктор Ющенко розширив право на отримання подарункового ордена на учасників бойових дій у війні 1945 г. з імперіалістичною Японією. Указом від 03.05.2006 р. орденом Богдана Хмельницького III ступеня № 394 нагороджено Саяву Петра Васильовича.

Як видно з цих нагороджень орденські знаки виготовлені ВАТ «Львівський ювелірний завод». Нумерація на кожному заводі починалася з № 1. Орденські книжки видані п'ятого різновиду з вписаними від руки найменуванням ордена з підписом Віктора Ющенко. З номерів серії № 017399, виданої 18.04.2005 р. на II ступінь і № 018992, виданий 03.05.2006 р. на III ступінь, наочно видно, що орденські книжки мали єдину форму для усіх українських орденів.

Автори висловлюють подяку Сергію Треусу за надані документи та їх зображення.

Від золотої корони до краху імперії (монети Австрії у 1901–1918 рр.)

Олександр Десятніков (Черкаси)

Грошова реформа 1892 р. – введення золотого монометалізму в Австро-Угорщині. На початку ХХ ст. Австрія була частиною дуалістичної Австро-Угорської монархії, створеної у 1867 р. Кожна складова держави – Австрійська Імперія й Угорське Королівство – мала власну конституцію, уряд і парламент, спільними залишилися міністерства іноземних справ, оборони і фінансів. Незмінною залишилася і влада правлячої династії Габсбургів. Франц-Йосиф І, що зійшов на престол у 1848 р., поєднав корони імператора Австрії і короля Угорщини. Його тривале правління ознаменувалося рядом прогресивних перетворень, чільне місце серед яких займає грошова реформа 1892 р.

В останній третині ХІХ ст. економіка Австро-Угорщини втратила свій попередній, переважно аграрний характер. Однак за значних темпів розвитку промисловості абсолютні розміри виробництва залишалися меншими, ніж у інших розвинутих європейських країнах. Крім того, з середини 1870-х років у країні почали наростати інфляційні процеси через стрімке здешевлення срібла – базового металу австрійської грошової системи. На 1892 р., порівняно з 1870 р., вартість срібла щодо золота впала на 51 %. За цих умов срібло стало непридатним як основа грошового обігу та основне мірило вартості. Країни Європи, насамперед Велика Британія і Пруссія, до кінця 70-х років ХІХ ст. вже перевели свої грошові системи на золотий стандарт. Тому Австрія, зберігаючи базовим металом грошової системи срібло, з кожним роком все більше зазнавала збитків і відставала у темпах економічного розвитку.

З огляду на необхідність збільшення темпів індустріалізації економіки, розширення зовнішньоекономічних зв'язків та відновлення довіри населення до паперових грошей уряд розпочав підготовку до грошової реформи – запровадження в Австро-Угорщині золотого монометалізму. На 1889 р. Міністерству фінансів вдалося стабілізувати австрійський бюджет і забезпечити його профіцит. На цій основі

після тривалих переговорів із угорським урядом, якому приблизно на той же час вдалося стабілізувати фінанси королівства, у 1892 р. була здійснена грошова реформа.

2 серпня 1892 р. імператор Франц-Йосиф І разом із міністрами Штайнбахом, Таафом і Шонборном у місті Оффензее підписав закон про запровадження золотої кронової валюти. Цей правовий акт мав вступити в дію з 1 січня 1893 р. Закон ознаменував перехід країни до системи золотого монометалізму. Замість флорина вводилася нова грошова одиниця – крона, що ділилася на 100 гелерів. Монетно-ваговою одиницею обрано кілограм із десятичним поділом. З кілограма золота 900-ї проби передбачалося карбувати монет на 2952 крони. Таким чином, золота крона містила 0,30488 г золота.

Розмінними монетами стали срібна крона (з кілограма срібла 835-ї проби карбувалося 200 монет цього номіналу), нікелеві 10 і 20 гелерів (з кілограма нікелю карбувалося відповідно 255 та 333 монети) та бронзові 1 і 2 гелери (з кілограма монетного сплаву виготовляли відповідно 300 і 600 монет). Планувалося випустити також монету номіналом 50 гелерів, однак цей задум реалізований не був, і до 1918 р. її роль виконували старі чвертьгульденіві монети.

Закон передбачав обіг усіх монет, що карбувалися на території імперії згідно з патентом від 9 вересня 1857 р., до повного забезпечення потреб ринку у новій монеті. Після цього вони підлягали обміну у співвідношенні: 1 флорин = 2 кронам, 1 крейцер = 2 гелерам. Офіційно одногульденіві монети перебували в обігу до 1899 р., фактично ж вони використовувалися населенням, особливо у національних окраїнах, аж до розпаду Австро-Угорщини у 1918 р.

Під час проведенні обміну монет австрійської валюти на монету золотої кронової валюти, завдяки встановленню спеціального обмінного курсу, уряд отримував значні прибутки: 1 срібний флорин важив 11,1 г за 900-ї проби, а нова 2-кронова монета – 10 г за 835-ї

проби. Таким чином, грошову одиницю було деноміновано більш ніж удвічі. За рахунок цієї різниці заощаджувалися значні кошти, необхідні для здійснення грошової реформи.

З огляду на політичні та економічні інтереси монархії нова грошова одиниця була прив'язана до німецької марки та французького франка. Зокрема, 1 австрійська крона прирівнювалася до 0,85060975 німецької марки, 1,050135 французького франка чи 0,0416364 англійського фунта стерлінгів.

Запроваджуючи золоту кронову валюту, уряд не відважився відразу ж розпочати вільний обмін банкнот на золото. Карбовані у великій кількості золоті монети, що мали стати реальним забезпеченням нової валюти, нагромаджувалися у банках. Лише у 1901 р. банкноти кронової валюти почали вільно обмінюватися на золото.

Успішне проведення грошової реформи 1892 р. і запровадження золотого стандарту в Австро-Угорщині позитивно вплинули на економічний розвиток імперії, зокрема на грошове господарство – впорядковано державний бюджет, з обігу майже повністю була витіснена іноземна валюта, стабілізувалося ціноутворення у країні.

Австрійські монети золотої кронової валюти. Особливістю монетного карбування Австро-Угорщини був паралельний випуск монет для Австрії та Угорщини. Монети обох складових імперії були рівноцінними, але мали різне оформлення й назви. Якщо у 1857–1892 рр. у австрійській частині імперії 100 крейцерів дорівнювали 1 флорину, то в угорській – 1 форинту.

Грошова реформа 1892 р. продовжила практику окремого монетного карбування для складових дуалістичної монархії, але змінила назви монет. Назва грошової одиниці стала спільною – крона (*нім.* Krone, угорс. korona). Монети із такою назвою карбувалися у Європі з періоду Середньовіччя. Назва походить від основного значення слова «крона» – корона, зображення якої карбувалося на перших монетах. В окремих складових Австро-Угорської імперії назва грошової

Рис. 1. Розмінні монети Австрії, уведені в обіг грошовою реформою 1892 р.: 1 гелер (бронза, 1892), 2 гелери (бронза, 1892), 10 гелерів (нікель, 1893), 20 гелерів (нікель, 1892). Номінал позначений лише цифрою, без назви монети. Роки карбування – арабськими цифрами за григоріанським календарем.

Рис. 2. Герб Австрійської імперії, зображуваний на монетах 1892–1918 рр.: двоголовий орел, коронований двома коронами, над якими велика корона Габсбургів із кінцями стрічки, що розвіваються. Орел тримає у лапах меч, скіпетр і державу. На грудях орла щит Габсбургів із гербами Богемії, Австрії і Бургундії. На плечі орла надітий цеп із орденом Золотого Руна.

Рис. 3. 1 крона, 1892 р. Номінал позначався лише цифрою без назви грошової одиниці. Рік карбування – арабськими цифрами.

Рис. 4. Золоті 10 крон (1896 р.) і 20 крон (1904 р.). Номінал позначений двічі – арабськими і римськими цифрами і латинською мовою. Дата також продубльована римськими і арабськими цифрами.

одиниці звучала по-різному. Так, у Чехії – kopejka, у Польщі – korona, у Галичині – корона, у Італії – corona, у Словенії – kropa, у Хорватії – kruna, у Сербії – круна, у Румунії – coroană.

Розмінна монета в Австрії й Угорщині отримала специфічні «національні» назви. Так, у Австрійській імперії вона стала називатися гелером (нім. Heller, від назви тирольського міста Халль (нім. Hall), де у XII ст. почалося карбування цих монет), а в Угорському королівстві – філером (угорс. filler).

Австрійські й угорські монети різнилися художнім оформленням. Разом із тим, тиражі угорських монет були значно меншими, ніж австрійських.

У результаті грошової реформи 1892 р. змінилися метали, з яких карбувалися дрібні монети. Зокрема, у карбуванні розмінних монет здійснено перехід до дешевших і стійкіших до стирання металів. Найменші номінали (1 і 2 гелери) почали карбувати не з міді, як попередні крейцери, а з бронзи. На заміну білонним 10 та 20 крейцерам уведено нікелеві 10 і 20 гелерів. Ці номінали перебрали на себе

Рис. 5. 5 крон, 1900 р. Номінал угорі над орлом і унизу по сторонах від року карбування.

Рис. 6. 5, 10 і 20 крон 1909 р. 2-й тип аверса з портретом Франца-Йосифа I на австрійських монетах золотої кронувої валюти.

старі народні назви крейцерових монет. Так як монета у 10 гелерів дорівнювала 5 крейцерам, то її прозвали «фюнфель» (нім. «Fünferl», букв. «п'ятак»). 20-гелерова монета отримала назву своєї попередниці 10-крейцерової – «зехсель» (нім. «Sechserl», букв. «шостак»), оскільки під час грошової реформи 1857 р. обмінний курс склав 10 нових крейцерів за 6 старих.

На аверсі розмінних австрійських монет розміщувався герб Австрійської імперії. На реверсі бронзових – цифра номіналу, рік карбування і лаврова гілка у декоративній рамці. На реверсі нікелевих монет – цифра номіналу й рік карбування у широкій декоративній рамці з короною і ореолом. Гурт бронзових монет – плоский, нікелевих – рубчастий.

Ці номінали карбувалися у наступних роках: 1 гелер – 1892–1903, 1909–1916 рр.; 2 гелери – 1892–1915 рр.; 10 гелерів – 1892–1895, 1907–1911 рр., 20 гелерів – 1892–1895, 1907–1909, 1911, 1914 рр. Тиражі монет 1892 р. випуску були незначними (рис. 1–2).

На срібній кроні на аверсі подавався портрет імператора Франца-Йосифа I у лавровому вінку в оточенні легенди латинською мовою: «FRANC • IOS • I • D • G • IMP • AVSTR • REX BOH • GAL • ILL • ETC AP • REX HVNG» («Франц-Йосиф I Божою милістю імператор Австрії, король Богемії, Галичини, Іллірії та інших, обраний король Угорщини»). На реверсі між двома лавровими гілками зображувалася корона Габсбургів над цифрою номіналу і роком карбування. На гурті – девіз Франца-Йосифа I латинською мовою: «VIRIBVS • VNITIS» («Спільними зусиллями»).

Цей тип крону монети карбувався протягом 1892–1907 рр. (рис. 3).

Дизайн аверсів золотих монет у 10 і 20 крон повторював дизайн аверсу крону монети. Основним зображенням реверсів був герб Австрійської імперії. Угорі по колу розміщувалося позначення номіналу латинською мовою (відповідно «X CORONÆ» і «XX CORONÆ») й року карбування римськими цифрами. Унизу поля монети арабськими цифрами дублювався рік карбування і номінал (відповідно «10 COR •» і «20 COR •»). На гурті – візерунок.

Роки карбування цього типу золотих австрійських монет: 10 крон – 1892–1893, 1896–1897, 1905–1906 рр., 20 крон – 1892–1905 рр. (рис. 4).

Рис. 7. 5 крон, Австрія, 1909 р. 3-й тип портрета Франца-Йосифа I на австрійських монетах золотої крону валюти.

Рис. 8. Порівняння трьох типів аверсів золотих і срібних монет золотої крону валюти. Монетні типи отримали назви «голова у лавровому вінку», «60-а річниця» і «лиса голова».

Рис. 9. 100 крон, Австрія, 1911 р. На аверсі – 3-й тип портрета Франца-Йосифа I на австрійських монетах золотої крону валюти. Номінал на реверсі подано як «С CORONÆ» і «100 COR •». Рік карбування продубльовано римськими та арабськими цифрами.

Рис. 10. 10 крон (1912 р.) і 20 крон (1910 р.) з 3-м типом аверсу.

Рис. 11. 2 крони, Австрія, 1913 р. На аверсі – 3-й тип портрета Франца-Йосифа I на австрійських монетах золотої крону валюти. Номінал на реверсі подано як «II CORONÆ» і «2 COR •». Рік карбування продубльовано римськими та арабськими цифрами.

Рис. 12. 1 крона (1915 р.) з 3-м типом аверсу.

З часом в обіг вводилися нові номінали. У 1900 р. розпочалася емісія срібних п'ятикранових монет (вага 24 г 900-ї проби). Аверс був аналогічний аверсові однокранової монети. Реверс же було оформлено більш вишукано – герб імперії у колі з лавру з коронами. Номінал позначався двічі – прописом латинською мовою і цифрою «QVINQVE CORONÆ» і «5 COR •». Гурт прикрашено девізом «VIRIBVS • VNITIS» («Спільними зусиллями»). Карбувався цей тип монети у 1900 і 1907 рр. (рис. 5).

У 1909 р. карбувалися п'яти-, десяти- і двадцятикранові монети нового типу зі зміненими портретом Франца-Йосифа I й розміщенням легенди. Цей тип вперше використано при випуску ювілейних монет 1908 р. Художник зобразив імператора дещо старшим і без лаврового вінка (рис. 6).

Того самого 1909 р. на п'ятикранових монетах змінився портрет імператора. Цим самим на австрійських монетах золотої кранової валюти з'явився 3-й тип аверсу із портретом Франца-Йосифа I. Він практично повторював 1-й тип портрета, але без лаврового вінка. Зміст легенди на аверсі залишився незмінним. П'ятикранові монети цього типу карбувалися лише у 1909 р. (рис. 7–8).

У 1909 р. випущено обігові золоті монети номіналом 100 крон (вага 33,8753 г

за 900-ї проби). Власне вперше цей номінал у Австро-Угорській монетній системі з'явився згідно із законом від 11 серпня 1907 р. про випуск ювілейної монети на честь 40-річчя коронування Франца-Йосифа I угорською короною – початку історії дуалістичної монархії. У 1908 р. випущено австрійську ювілейну монету. Отже, у 1909 р. було запроваджено не новий номінал, а обігову монету вже існуючого стокранового номіналу.

Аверс обігової монети у 100 крон прикрашав 3-й тип аверсу із портретом Франца-Йосифа I. Реверс повторював тип інших золотих монет із деякими змінами. Зокрема, відрізняються окремі деталі герба і розміщення номіналу внизу монети. Як і на 10-ти і 20-кранових монетах номінал і рік дублювалися арабськими і римськими цифрами. На гурті – девіз імператора «VIRIBVS • VNITIS» («Спільними зусиллями»).

Карбувалися золоті 100 крон у 1909–1914 рр. Усі монети, датовані 1915 р., є пізнішими випусками Віденського монетного двору (рис. 9).

Також разом із випуском нового золотого номіналу новий портрет імператора було перенесено й на інші золоті номінали – 10 і 20 крон. Цей тип монет карбувався у 1909–1911 рр. (10 крон) і у 1909–1914 і 1916 рр. (20 крон).

Десятикранові монети, датовані 1912 р., і двадцятикранові із датою «1915» є пізнішими випусками Віденського монетного двору (рис. 10).

2 серпня 1912 р. ухвалено закон про випуск монети номіналом 2 крони (вага 10 г за 835 проби). Аверс повторював аверс монет 3-го типу із портретом Франца-Йосифа I. Тип реверсу був аналогічним типу реверсів 10-ти і 20-кранових монет за виключенням позначення номіналу – «II CORONÆ» і «2 COR •», а також окремих деталей, як-то розміщення позначення номіналу унизу монетного поля. Гурт ніс девіз правлячого імператора «VIRIBVS • VNITIS» («Спільними зусиллями»). Двокранові монети карбувалися лише у 1912–1913 рр. (рис. 11).

Також у 1912 р. аверс однокранових монет було замінено на 3-й тип із портретом Франца-Йосифа I. Карбувалися ці монети у 1912–1916 рр. (рис. 12, табл. 1).

Ювілейні монети на честь 60-річчя правління Франца-Йосифа I. У період 1901–1918 рр. випуском ювілейних монет відзначено єдину подію. У 1908 р. країна пишно відзначила 60-річний ювілей правління Франца-Йосифа I – імператора, який найдовше перебував на троні Габсбургів за усю історію династії.

На відзначення цієї події для Австрії випущено пам'ятні монети номіналами 1, 5, 10, 20 і 100 крон. Аверси усіх номіналів однакові – 2-й тип із портретом Франца-Йосифа I. Реверси ж монет різних номіналів мали різне оформлення: монограма імператора на лавровій гілці під короною в ореолі – на 1 кроні, дівчина із лавровою гілкою між короною над номіналом і гербом імперії – на 5 кронах, герб – на 10 і 20 кронах. На 100-крановій монеті зображено алегорію Австрії – жінка сидить на хмарі у сонячних променях, тримаючи в одній руці лавровий вінок, а другою спершись на щит із гербом імперії. Цю монету часто називають «Дама у хмарах» (нім. «Dame in Wolken») і по праву вважають однією з найбільш привабливих монет XX ст. Усі монети мали подвійну дату 1848–1908 і легенду латинською мовою «DVODECIM LVSTRIS GLORIOSE PERACTIS» («Дванадцять п'ятирічч зі славою пройдених»).

Усі пам'ятні монети карбувалися за стандартами обігових монет аналогічних номіналів і теж призначалися для обігу (рис. 13–15).

Табл. 1. Номінали Австрійської монетної системи у 1901–1914 рр.

Номінал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
1 гелер 2 гелери	бронза (95 % мідь, 4 % олово, 1 % цинк)	1,66 3,33	17,00 19,00
10 гелерів 20 гелерів	нікель (100 %)	3,00 4,00	19,00 21,00
1 крона 2 крони 5 крон	срібло, 835 проба (83,5 % срібло, 16,5 % мідь)	5,00 10,00 24,00	23,00 27,00 36,00
10 крон 20 крон 100 крон	золото, 900 проба (90 % золото, 10 % мідь)	3,3875 6,7751 33,8753	19,00 21,00 37,00

Табл. 2. Торгові Австрійські монети 1901–1918 рр.

Номінал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
«Талер Марії Терезії»	срібло, 833 проба (83,3 % срібло, 16,7 % мідь)	28,0668	39,50
1 дукат 4 дукати	золото, 986 проба (98,6 % золото, 1,4 % мідь)	3,4909 13,9636	20,00 39,50

Табл. 3. Характеристика розмінних монет 1915–1918 рр.

Номінал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
1 гелер 2 гелери	бронза (95 % мідь, 5 % цинк) залізо (100%)	1,66 2,78	17,00 19,00
10 гелерів 20 гелерів	мідно-нікелево-цинковий сплав (50% мідь, 10% нікель, 40% цинк) залізо (100%)	3,00 3,33	19,00 21,00

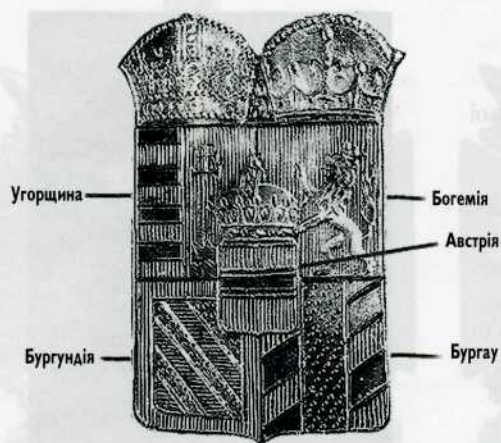

Рис. 18. Щит на грудях імперського орла включає провінційні герби Угорщини, Богемії, Австрії, Бургау і Бургундії. На монетах, карбованих у XVIII ст., цей щит складніший, або ж вони містять зображення Мадонни з немовлям чи герб провінції, яка випустила монету.

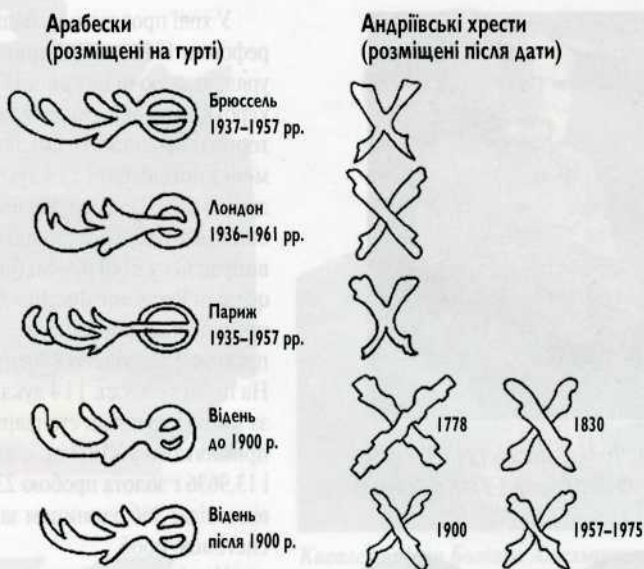

Рис. 19. Особливі прикмети на талерах Марії Терезії, карбованих монетними дворами країн Європи

Торгові монети на початку XX ст. Попри запровадження золотої кронної валюти, Австрія продовжувала карбувати для потреб зовнішньої торгівлі так звані талер Марії Терезії (нім. *Mariatheresientaler*).

Емісія цієї монети розпочалася у 1753 р. за правління Марії Терезії (1740–1780). 21 вересня Австрія підписала монетну конвенцію із Баварією та рядом південнонімецьких держав, якою передбачалося карбування талерів високої стабільної якості – 28,0668 г 833-ї проби (рис. 16).

У 1750-х роках талери з портретом Марії Терезії потрапили на східний ринок. Велетенські кількості цих монет обмінювалися на предмети розкошу (шовк і каву) у Туреччині і на Близькому Сході (Леванті, звідки монета отримала іншу свою назву – «левантійський талер»). Завдяки своїй стабільно високій якості й захищеності (технічне нововведення шпіндельних пристроїв замість валикових дало змогу розміщувати на гурті високорельєфні літери девізу імператриці «JUSTITIA ET CLEMENTIA» («Справедливість і м'якість») вони стали найнадійнішими засобами платежу, а також жіночими прикрасами, своєрідною життєвою страховкою. За нестачі власних засобів грошового обігу, талер Марії Терезії став найпоширенішою монетою не лише на Близькому Сході, а також у Північній і Східній Африці. Тут він фігурував під різними назвами. Наприклад, бир – в Ефіопії.

Монета була настільки популярною і стабільною, що її карбування продовжилось і після смерті ерцгерцогині у 1780 р. Спроба замінити талер Марії Терезії талерами її чоловіка Франца I та сина Йосифа II виявилася безрезультатною – східний ринок їх не прийняв.

У самій Австрії ці монети втратили силу законного платіжного засобу в 1858 р. і надалі карбувалися виключно для зовнішньої торгівлі. Законодавчо закріплено, що зразком для випусків має бути штемпель монетного двору Гонцбурга, маркграфство Бургау (нині – у Баварії, Німеччина). Усі нові талери без виключення датовані 1780 р.

За цим зразком талери карбувалися і у XX ст. На аверсі зображувався портрет Марії Терезії старшого віку у вуалі вдови (з урахуванням побажань арабів вона невеликого розміру) і брошкою з 9 перлів на плечі. Напис по колу «M • THERESIA D • G • R • IMP • HU • BO • REG • » перекладається як «Марія Терезія, Божою милістю римська імператриця, королева Угорщини та Чехії». Під портретом – літери «S • F» – ініціали двох службовців монетного двору у Гонцбурзі 1780 р. Тобіаса Шьобля (Tobias Schöbl – S) і Йосифа Фабі (Joseph Faby – F). На реверсі розміщено герб імперії в оточенні продовження легенди аверсу: «ARCHID • AVST • DUX BURG • CO • TYR • 1780» («ерцгерцогиня Австрії, герцогиня Бургундії, графиня Тіролю, 1780»). Після дати зображений андріївський

хрест у формі літери «X». Цей елемент було додано на австрійські монети у 1750 р. на відзначення встановлення правління Марії Терезії над Австрійськими Нідерландами. На гурті – девіз JUSTITIA ET CLEMENTIA («Справедливість і м'якість») (рис. 17, 18).

Після краху Габсбургської імперії карбування «Талерів Марії Терезії» для потреб зовнішньої торгівлі продовжилось урядами Австрійської республіки (у 1920–1937 рр.), Італії (у 1935–1939 рр.), Франції (у 1935–1957 рр.), Великої Британії (у 1936–1961 рр.) та Бельгії (у 1937–1957 рр.). «Левантінські талери» були настільки популярними в арабських країнах, на Близькому Сході й у Північній Африці, що Саудівська Аравія зняла їх з обігу в 1928 р., Ефіопія – у 1945 р., а у Ємені та Омані вони зберігали роль напівофіційної монети до 1980-х років.

Віденський монетний двір відновив карбування «талерів Марії Терезії» у 1956 р. і випускає їх дотепер, але виключно як сувеніри. Як правило, монети, що зараз курсують у Європі, є його продукцією. Монети, випущені іншими державами, незважаючи на великий загальний тираж, у Європі не досить часті. Багато з них переплавлено або ж залишилися прикрасами в Африці.

Визначити, який саме монетний двір карбував монету, досить складно. Існують кілька характерних ознак. Наприклад, за формою арабески на гурті та андріївського хреста після дати (рис. 19).

Рис. 13. Франц-Йосиф I (1830–1916), австрійський імператор з 1848 р., король Угорщини з 1867 р.

Рис. 14. 1, 5, 10 і 20 крон, випущених на честь 60-річчя правління Франца-Йосифа I, 1908 р.

Рис. 15. 100 крон 1908 р. – «Дама у хмарах», одна з найкраще художньо оформлених монет XX ст.

У ході проведення грошової реформи 1892 р. після тривалої дискусії уряд, зважаючи на традиції монетного карбування, вирішив для потреб зовнішньої торгівлі продовжити емісію золотих монет номіналами 1 і 4 дукати. Перші дукати (нім. Dukaten, від *ital.* ducato – від останнього слова у легенді першої монети, випущеної у 1140 р.: «Sit tibi, Christe, datus, quem tu Regis, iste ducatus») («Так буде присвячена тобі, Христос, держава, якою ти правиш») випущено в Австрії ще у 1511 р. На початку XX ст. 1 і 4 дукати карбувалися за метрологічними стандартами, прийнятими у XVIII ст. – відповідно 3,4909 і 13,9636 г золота пробою 23 ¾ карати, що відповідає 986 одиницям за метричною системою проб.

На відміну від інших монет, що з'явилися після 1892 р., торгові дукати продовжували карбуватися за попереднім типом зображень, які було уведено у 1872 р. (рис. 20).

На аверсі розміщувався портрет Франца-Йосифа I – голова у лавровому вінку на 1 дукаті, чи погруддя у пишному вбранні і лавровому вінку на 4 дукатах. На реверсі – герб імперії. Легенда починалася на аверсі: «FRANC • IOS • I • D • G • AVSTRIAE IMPERATOR» (Франц-Йосиф I Божою милістю австрійський імператор), і продовжувалася на реверсі: «HVNGAR • VONEM • GAL • LOD • ILL • REX A • A • [дата арабськими цифрами]» (король Угорщини, Богемії, Галичини, Лодомерії, Іллірії, ерцгерцог Австрії). Монети у 1 дукат не мали позначення номіналу, а на вищому номіналі на реверсі під гербом між двома дужками ставилася цифра «4». Гербовий орел на дукатах помітно відрізняється від орла на стандартних монетах через те, що його зображення збереглося на золотих торгових монетах з XVIII ст.

Також архаїчними залишалася товщина монет. Оскільки дукати у силу традиції успадкували вагу і пробу дорогоцінного металу з часів середньовіччя, вони порівняно із сучасними їм монетами виглядають досить тонкими. Так, товщина монети у 1 дукат – 0,8 мм, а монети у 4 дукати – 0,7 мм. Наприклад, тогочасна десятикранова монета мала товщину 1,1 мм, однокранова – 1,4 мм, двокранова – 2 мм.

Золоті дукати карбувалися із незмінними зображеннями до початку Першої світової війни у 1914 р. Монети, датовані 1915 р., – пізніші випуски Віденського монетного двору. Так, у 1920–1936 рр. випущено 996 721 монет

Рис. 16. Марія Терезія (1717–1780), ерцгерцогиня Австрії з 1740 р.

Рис. 17. Талер Марії Терезії. Карбування Римського монетного двору, датоване 1780 р.

Рис. 20. Торгові монети – 1 дукат і 4 дукати, датовані 1915 р.

Рис. 21. «Переможна корона» Карла Гьотца, 1914 р.

Рис. 22. 10 гелерів, 1916 р. Номінал позначений лише цифрою, без назви монети.

Рис. 23. Тип обігових монет, уведених в обіг у 1916 р.: щит Габсбургів замінено на австрійський федеральний щит. Позначення номіналу традиційне – лише цифрою.

Рис. 24. Герб Австрійської імперії, що з'явився на монетах у 1916 р. Щит Габсбургів замінено на австрійський триколовий щит і прибрано цеп із орденом Золотої Руни.

Рис. 25. 20 крон 1916 р. На грудях гербового орла – австрійський федеральний щит.

номіналом 1 дукат і 496 501 номіналом 4 дукати. У другій половині ХХ ст. золоті дукати карбувалися Австрією на основі федеральних законів від січня 1951 р. і червня 1964 р. Очевидно, тоді з'явилися монети, на яких замість дати «1915» помилково поставлено дату «1951». Якщо у 1872–1918 рр. золоті дукати були законними платіжними засобами, то у подальший період вони використовуються як комерційні золоті монети і ніколи не використовувалися як засоби платежу в Австрії (табл. 2).

Зміни у монетному господарстві Австрії в період Першої світової війни.
З оголошенням 28 липня 1914 р. війни різко похитнулася позиція золотої кронувої валюти. Уряд, потребуючи великих видатків на ведення бойових дій, оголосив про замороження усіх банківських рахунків і про значне обмеження видачі грошових сум. Припинилося карбування золотих 20- і 100-крупових монет (10-крупові востаннє емітувалися ще у 1911 р.). Це викликало паніку серед населення і передчуття знецінення крони. Вже у серпні 1914 р. торгівці почали відмовлятися приймати в оплату паперові банкноти, вимагаючи натомість золоті й срібні монети. Населення, в свою чергу, боячись знецінення грошей, вдалося до тезаврації спочатку монети з дорогоцінних металів, а потім навіть нікелевої і бронзової. Заяви влади щодо незмінності курсу паперових грошей виявилися марними. У країні поширювалася «розмінна криза», за якої паперові гроші неможливо було розмінати або отримати з них здачу. Міністерство фінансів, бажаючи виправити ситуацію, повернуло в обіг старі монети номіналом в 1 флорин, вилучені в ході грошової реформи 1892 р. Накопичені у довоєнні роки запаси дорогоцінного металу дали змогу карбувати у 1915–1916 рр. срібні однокрупові монети, які теж мали б послабити «монетний голод». У 1916 р. здійснено значний випуск 20-крупових монет. Але, потрапивши до населення, назад в обіг вони, як правило, вже не поверталися – в умовах поразок на фронтах й наростання економічної кризи довіру населення до золотої кронувої валюти утримати було неможливо.

Австрійський уряд, стурбований проблемою зникнення монет з обігу, вдавався до рішучих адміністративних заходів. Так, було видано наказ, згідно з яким, тим, хто приховує дрібні монети, загрожував штраф. Також в обіг випускалися дрібні номінали паперових

Рис. 26. 50 гелерів, проба, залізо, без року.

Рис. 27. Карл I – останній австрійський імператор (1916–1918).

Рис. 28. 20 крон Карла I, золото, 1918 р.

Рис. 29. Зведена у 1835–1837 рр. за наказом імператора Франца I нова будівля Віденського монетного двору діє і до сьогодні.

Рис. 30. Знак Штефана Шварца на монеті.

Рис. 31. Штефан Шварц (1851–1924), скульптор і медальєр.

грошей. Проте це практично ніяк не позначилося на стані грошового обігу.

На територіях, захоплених ворожими арміями, з'являлися монети іноземних держав. Так, у Галичині й Буковині, які неодноразово переходили з рук в руки, поширилися німецькі монети, які потрапили на цю територію разом із союзницькими кайзерівськими військами, а також монети Росії. Розповсюдилися значно ширше, так як у період окупації земель усі закупки продуктів харчування, фуражу тощо для діючої армії здійснювалися за російські гроші, ними ж отримували платню військові і місцеві службовці. Проте у грошовому господарстві Росії з початком війни спостерігалися ті ж явища, що у фінансах Австро-Угорщини. Вже влітку 1915 р. відчувався брак монет в обігу. Отже, разом із австрійськими монетами у регіонах бойових дій поступово зникли й російські.

У період Першої світової війни карбувалися цікаві пробні монети. У їхньому ряду виділяється так звана «переможна крона» відомого мюнхенського скульптора і медальєра Карла Гьотца (Karl Götz). Він зобразив на реверсі символічну боротьбу народу із ворогом у війні: чоловік тримає в одній руці корону, а іншою б'є мечем змія. Відомі проби з алюмінію, срібла, міді й нікелю (рис. 21).

З метою здешевлення випуску розмінної монети у 1915 р. замість нікелю Віденський монетний двір

почав використовувати дешевший мідно-нікелево-цинковий сплав (співвідношення металів у відсотках: 50 : 10 : 40). З нього протягом 1915–1916 рр. карбувалися монети номіналом 10 гелерів. Випуск 20-гелерових монет призупинився.

Вага й діаметр нової 10-гелерової монети залишилися незмінними. Щоб її не плутали із старою нікелевою (адже колір металу практично не відрізнявся), було змінено дизайн аверсу. Відтепер цифри номіналу розмішувалися у дубовому вінку і внизу монетного поля ставився рік карбування (рис. 22).

Наступне здешевлення металу розмінних монет відбулося у 1916 р. Номінали 2 і 20 гелерів почали карбувати із заліза. Разом із цією зміною монетного металу, змінився і зовнішній вигляд усіх розмінних монет. На аверсах відтепер розміщувався герб імперії, але щит Габсбургів на грудях орла поступився місцем австрійському федеральному щиту (три горизонтальні смуги). Реверс монети номіналом 1 гелер залишився таким, як і був з 1892 р. 10 гелерів карбувалися з реверсом, уведеним у 1915 р. Таким самим стало оформлення 20-гелерової монети. На реверсі двогелерової монети зображувалася цифра номіналу й рік карбування в оточенні лаврового листа.

Роки карбування монет зі змінним гербом: 1 гелер – 1916 р., 2 гелери – 1916–1918 рр., 10 гелерів – 1916 р., 20 гелерів – 1916–1918 рр. (рис. 23, 24, табл. 3).

Із новим гербом імперії у 1916 р. також випущено значний тираж золотих монет номіналом 20 крон (рис. 25).

21 листопада 1916 р. помер вісімдесятирічний імператор Франц-Йосиф I. Новий правитель Карл I вже не міг перебороти породжені війною економічну кризу, рівно як і політичну нестабільність в обширній Австро-Угорській імперії. За його правління продовжували карбуватися розмінні монінали з заліза, але інфляція, яка збільшила за роки війни ціни у 16 разів, робила ці монети фактично непотрібними для грошового обігу. 2 і 20 гелерів Карла I від монет імператора-попередника відрізняються лише датами. Усі монети Франца-Йосифа I мають дату «1916», а усі монети Карла I – «1917» і «1918».

Існують кілька пробних монет Карла I, випущені Віденським монетним двором. Зокрема, проба неіснуючого у золотій

крановій валюті номіналу 50 гелерів. На аверсі проби зображено лаврову гілку у коловій легенді «PROBEPRÄGUNG» (пробне карбування), на реверсі – цифра номіналу в дубовому вінку (рис. 26).

Профіль нового імператора прикрасив аверс 20-кранової монети, випущеної у 1918 р. Але увесь тираж – 2 тис. штук – було відправлено на переплавку, за виключенням єдиного екземпляра, який нині зберігається у мюнцкабінеті Віденського художньо-історичного музею. Оформлення монети не відрізняється від оформлення останніх монет цього номіналу Франца-Йосифа I, за виключенням портрета монарха і його імені у легенді – «CAROLVS» (рис. 27, 28).

Поразка Австро-Угорщини у Першій світовій війні поклала край існуванню «клаптикової імперії». 11 вересня 1918 р. Карл I зрікся влади, і наступного дня було проголошено Австрійську республіку.

Віденський монетний двір на початку XX ст. Усі австрійські монети 1901–1918 рр. карбувалися на Віденському монетному дворі, заснованому герцогом Леопольдом V ще у 1194 р. З другої половини XIX ст. і до кінця існування Австро-Угорської імперії він залишався найпотужнішим у державі. Для вирішення завдань, пов'язаних із забезпеченням країни достатньою кількістю нових засобів обігу, у 1892 р. його було повністю модернізовано. За видатні досягнення у введенні кранової валюти підприємству було присвоєно гран-прі на Паризькій Всесвітній виставці 1900 р. У 1907 р., продовжуючи модернізацію устаткування, водяні й парові двигуни замінили на електричні.

Після 1872 р. Віденський монетний двір не ставить літерних позначень на своїй продукції (рис. 29).

Відомо, що автором проекту аверсу ювілейних монет 1908 р. на 60-річчя коронації Франца-Йосифа I був Рудольф Маршал (Rudolph Marschall). Зворотні сторони 1, 10 і 20 крон виконав Андрій Нойдек (Andrey Noidek). Реверс 5 крон – Штефан Шварц (Stefan Schwartz).

Серед граверів, що працювали на Віденському монетному дворі у 1901–1918 рр., свій знак ставив лише Штефан Шварц. Він виконав 3-й тип реверсу портретних монет у 1 і 2 крони, що карбувалися з 1912 р., й у 5, 10, 20 і 100 крон, емітованих з 1909 р. Під портретом Франца-Йосифа I майстер розмістив своє прізвище: ST. SCHWARTZ (рис. 30, 31).

Шановні читачі!

На жаль, у статті О. Федоніна «Літери не для читання» («Нумізматика і фалеристика», 2008, № 4, стор. 14) через комп'ютерні «вибрики» зроблено ряд помилок у написанні старослов'янських літер.

Нижче наведено абзаци, в яких виправлено текст. Абзаци пронумеровано у порядку їх написання.

Редакція

4. Написание сложных чисел соответствовало произношению. Представьте себе, что понятие «10», «десяток» некогда звучало как «дсять», «дцать». Представили? Теперь произносите по-старинке фразу «один сверх десяти», а лучше «один на десять», «один над десятью». Получилось «одиннадцать»? И так до «девятнадцати» – сначала называется количество единиц, затем десяток. А как говорится, так и записывается: •ДІ•; •ФІ•. Задумаемся над произношением чисел «двадцать один», «сорок четыре». Здесь на первом месте – десятки, а следом – единицы. Запишем и их: •КА•; •МД•.

5. Не помешает научиться обозначать тысячи (хотя бы от одной до девяти). Для этого перед цифровой литерой достаточно пристроить знак в виде дважды перечеркнутого наклонного отрезка. •ХА• = 1000; •ХВ• = 2000; •ХЄ• = 5000.
9. Ставить даты на серебряных денгах из расплющенной проволоки ленились – это, мол, лишние, никому не нужные хлопоты при нарезании штемпеля. В такой обстановке исключением выглядают копейки последних лет XVI и первого десятилетия XVII века н. э., причем выбитые только новгородским (и один год псковским) денежным двором, на которых под стременами всадника виднеются такие сочетания букв: •рд•; •рс•; •рз•; •rai•; •rni• и т.п. Обратившись к таблице, заменим старорусские цифры более

привычными. Соответственно, получим: 104; 106; 107; 111; 118...

10. Пока ничего не понятно? Все прояснится (слегка) если читатель вспомнит: а всегда ли он (она) при проставлении даты в письмах или заявлениях указывает текущее тысячелетие и столетие? Вот и тогда не считалось грехом опустить число •ХЗ•, т.е. 7000. Теперь для перевода летосчисления из системы «от Сотворения Мира» в «нашу эру», достаточно, к примеру, от лета 7104-го вычесть 5508. Но ответ «1596» будет лишь почти (!) правильным из-за того, что 1596 г. н.э. захватывал восемь месяцев лета 7104 г. и четыре месяца лета 7105 г. от С. М. из-за несовпадения годовых начал.

11. Регулярно проставлять даты выпуска на монетах стали в правление царя-реформатора Петра I с лета 7204 г. (•ЗГД•) от С. М. К сожалению, эта дата во многих справочниках, даже весьма солидных, опрометчиво приравнивается только к 1696 г. н. э. Из-за этого происходит неверное толкование и последующих лет, из которых 7208 г. от С. М. стало переломным в нумизматике и хронологии.

13. Принимая во внимание столь категоричное цареве повеление, можно с уверенностью констатировать, что копейки-«чешуйки» из серебряной проволоки с датой •ГН• (т.е. 208) чеканились исключительно с сентября по декабрь. Эти четыре месяца одновременно

являлись первыми для лета 720 г. и последними в 1699 г. Когда же в начале 1700 г. в обиход, наряду с «чешуйками», вошли круглые медные денга, полушка и полполушки, то все они, независимо от металла, были датированы по новому летосчислению – •ХАΨ• (1700). Ни в коей мере нельзя согласиться с теми авторами, которые в своих трудах при датировке чешуек соотносят с 1700-м годом как •ХАΨ•, так и •ГН• (ради приближения к старинному правописанию часто проставляют «ГН»).
15. Петр I провел еще одну реформу, отразившуюся в монетах. Более того, монеты стали самыми массовыми проводниками этой реформы в жизнь. Речь идет о замене церковнославянского шрифта, изобретенного в XVI в. друкарем (печатником) Иваном, Федоровым сыном (Фёдоровичем), на шрифт гражданский. Тогда же и «арабские» цифры стали вытеснять славянские отовсюду, кроме церковных бумаг. В переходный период (до середины 20-х годов XVIII в.) одна и та же дата на разных монетах могла быть, по прихоти гравёров, зафиксирована как кириллической, так и «арабской» цифирью. Более того, иногда мешанина этих непохожих цифр происходила в одном числе. Например, встречаются полушки-одногодки, датированные: «1720», или «ХАΨК», или «17К»; а в следующем году: «1721», или «ХАΨКА», или «17К1».

~ А аз 1	~ В веди 2	~ Г глаголь 3	~ Д добро 4	~ Є есть 5	~ З зело 6	~ З; З земля 7	~ Н; И иже 8	~ Ф фита 9
~ І и 10	~ К како 20	~ Л люди 30	~ М мыслете 40	~ Н наш 50	~ К кси 60	~ О он 70	~ П покой 80	~ Ч червь 90
~ Р рцы 100	~ Є слово 200	~ Т тврдо 300	~ У ук 400	~ Ф ферг 500	~ Х хер 600	~ Ψ пси 700	~ Ω о (от) 800	~ Ц цы 900

Грошові знаки-купони пластових частин м. Бережани у 1927—1928 роках

Перші пластунські гуртки, курені, полки почали з'являтися на території Західної України в 1911 р., однак, початково вони існували нелегально. Незабаром Крайова шкільна рада порушила питання про створення пластунських гуртків при школах та інших навчальних закладах. Метою пластунських організацій було всебічне патріотичне самовиховання молоді, підготовка її до боротьби за незалежність України.

На початку 30-х років минулого століття почалося масове творення пластових куренів на Галичині, Волині, у Чехословаччині. Пластові курені виникли у містах Бібрці, Бориславі, Бучачі, Дрогобичі, Золочеві, Коломиї, Косові, Кременці, Львові, Перемишлі, Підгайцях, Рогатині, Снятині, Сокалі, Станіславові, Стрию, Тереховлі, Тернополі, Ужгороді, Чорткові, Яворові, в селах Конохув, Тустановичі, Тисмениші та інших містах і селах.

Перші пластові гуртки у Бережанах були засновані при польській державній гімназії, в якій навчалось багато української молоді, а сама гімназія ще перед Першою світовою війною мала стати українською. Першим опікуном пласту був професор Іван Бабій, а провідниками були учні гімназії Роман Кордуба, Ярослав Старух та Володимир Рижевський. З роками при гімназії були засновані два курені та міщанський пластовий курінь, до якого входили колишні пластуни-випускники гімназії та міська молодь.

Бережанська пластова молодь опікувалася війсьними могилами Українських Січових Стрільців на горі Лисоня, цвинтарем УСС в с. Посухів та могилами воїнів Визвольних змагань 1918—1919 рр. на міському цвинтарі. Пластуни також брали активну участь у відбудові розритої поляками у 1928 р. стрілецької могили на горі Лисоня та будівництві меморіального цвинтаря в с. Посухів, яку провадило товариство «Опіки воєнних могил».

З часом у пластуни виникла потреба мати власний оркестр, особливо необхідний під час проведення Шевченківських святкувань та визначних подій періоду Визвольних змагань. Вартість інструментів для оркестру становила 1500 злотих [1].

Степан Пахолко, Ольга Мартин (Львів)

Рис. 1. Купон номіналом 5 злотих

На початку вересня 1927 р. пластовий кіш в Бережанах на власний розсуд спроектував, надрукував та за підписом У.У.С.П. (Улад Управи Старших Пластунів) випустив деяку кількість купонів номіналом у 5 злотих, які пластуни розпочали поширювати серед українського населення міста від імені Пластових частин м. Бережани. Цей надзвичайно рідкісний примірник вдалося виявити у Центральному Державному Історичному Архіві України у Львові [2].

На лицьовій стороні купона праворуч зображений пластун в однострої, ліворуч пластунське гасло-вітання «Скоб» (назва орла), під ним номінал купона «5 злотих» та зображення композиції – символа вітання «Скоб» – сильно (дубовий листок), красно (гроно червоної калини), обережно (отруйний гриб), бисто (символ блискавки).

У центральній частині купона (рис. 1) пластова відзнака – лілія переплетена з

тризубом, навколо якого напис: «Українські пластові частини міста Бережан». У нижній частині напис «купон, Ч.» та датування: «Бережани, 1927». У верхньому правому кутку напис: «Рис: Ю.Сінгалевич».

На звороті купона на тлі пластової відзнаки напис: «Команда Старших Пластунів ім. Гетьмана Дорошенка спільно з всіма Пластовими частинами міста Бережани пускає в обіг свої купони в цілі зібрання потрібної ще квоти на закуп пластової оркестри. При тому зазначає, що до 3-ох літ Команда зобов'язується розпродати купони викупити».

У нижній частині купона підписи курінного В. Рижевського, секретарки Я. Пашківської, за Команду У.П.У. поставив свій підпис Т. Бемко. У чотирьох кутках на звороті букви «С», «К», «О», «Б» (Скоб) (рис. 1).

Один такий купон потрапив до ВПК (Верховна Пластова Команда) у Львові. Реакція ВПК з цього приводу була різко негативна: «Верховній Пластовій Команді впав до рук зразок купонів в формі банкнотів злагодженим пластовим Кошем Бережани з підписом в імені УПУ (Управа Пластового Уладу) ВПК рішенням засідання з дня 9.ІХ.1927 заборонює видавання цього роду купонів... На випадок коли в посторонніх руках найшлися би відбитки такого купону ВПК була би змушена відкликати в часописах свою відповідальність за це і витягнути далші консеквенції з неформального поладнування кошем таких важних справ».

У листі від 13 вересня 1927 р. управа Пластових частин м. Бережани намагалась переконати ВПК у Львові у логічності і доцільності випуску таких купонів (рис. 2).

Та управою ВПК ці аргументи не були прийняті. «ВПК рішучо і без дальшого відклику підтверджує своє попереднє зарядження у справі виданих Вами купонів домагається безпроволчного здержання дальшої розпродажі як також стягнення вже розпроданих купонів. Цілий наклад цих купонів обов'язана тамозна Кошова команда прислати на адрес ВПК протягом одного тижня від дати одержання цього приказу...» [2].

Та, незважаючи на цей наказ, незначна частина таких купонів була розпродана серед населення, а невикористані купони були знищені.

На щастя, на вексельну поруку одного свідомого українського мецената, пластуни закупили необхідні інструменти. Керував оркестром, в якому було 20 музикантів, Богдан Старух. За короткий час оркестр

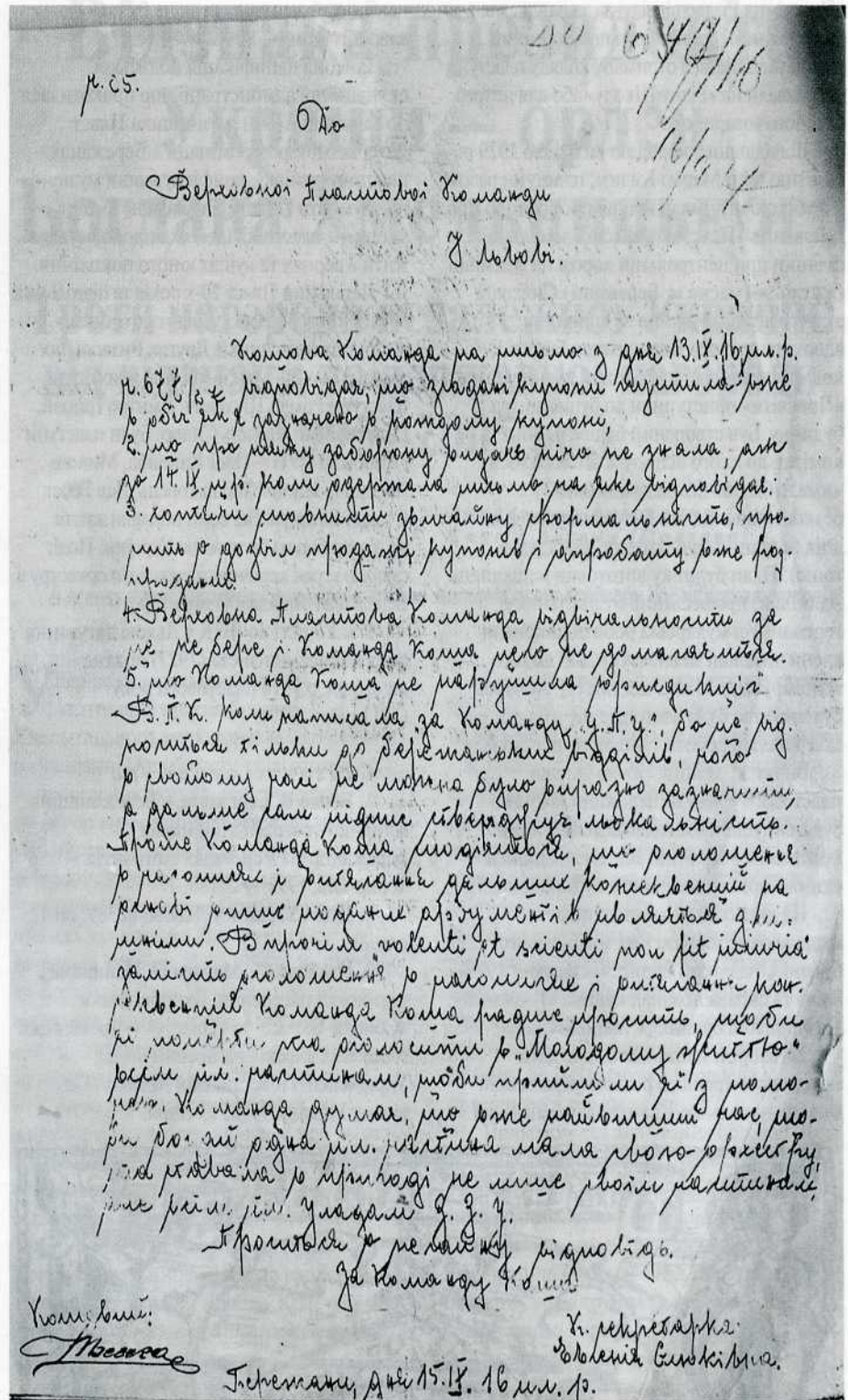

Рис. 2. Лист управи Пластових частин м. Бережани.

став предметом гордості української громади Бережан, часто давав концерти, грав на фестинах.

Зароблені кошти дали можливість до року розрахуватися з боргом.

Випуск ще одного грошового знака-купона, випущеного пластовою командою

м. Бережани, пов'язаний з будівництвом членами товариства «Просвіти» та пластовою командою власного будинку з читальнею, театральною залою, домішкою для «Пласту», кооперативної крамниці в 1928—1930 рр. Поштовхом до будівництва будинку стали бережанські пластуни. Духовий оркестр при

«Пласті» на Різдво відвідував з колядками та різдвяними святковими побажаннями мешканців міста, а отриману коляду пластуни передавали на «Рідну Школу» або для потреб власного товариства.

Відвідавши з колядою на Різдво 1929 р. самітню пані Марію Кизим, пластуни разом з подякою отримали від неї пропозицію про дарування «Пластові» власної земельної ділянки при центральній дорозі на Адамівці (житловий масив м. Бережани). Склавши акт-грамоту дарування за сприяння адвоката доктора Володимира Бемка, кошова команда пластунів та члени управи «Просвіти» приступили до будівництва будинку. Був створений будівельний комітет, до якого відразу ж зголосилося чимало бажаючих відпрацювати безкоштовно під час будування декілька днів (копання фундаменту, вивіз землі тощо). План будинку виготовив мешканець Адамівки, професійний будівельник п. Гертман. Усі мулярські роботи виконали члени читальні та пластуни, які до того ж подарували 10 тис. цеглин [1]. Хоча на будівництво було взято кредит в банку, на завершальні роботи грошей не вистарчало.

Знову ж, за ініціативою управи пластового уряду м. Бережани, в 1929 р. були випущені благодійницькі купони номіналом 1 золотий. Вдалося віднайти єдиний примірник такого купона (рис. 3).

На лицьовій стороні купона надруковане зображення майбутнього будинку, над яким напис: «Бережани 1929». Зліва та справа номінал купона «1 золотий». На фронтоні будинку є напис: «Скоб».

На звороті напис «Хто хоче дати можливість кращого розвою українській молоді – угольному каменеві української

нації – хай жертвує даток на будову власного дому».

Ганебна пацифікація польської окупаційної адміністрації, що прокотилася по Галичині в 1930 р., знищила Пласт матеріально, розгромивши в Бережанах пластову домівку, конфіскувавши музичні інструменти Пласту. Та влада не змогла знищити пластової ідеї, яка продовжувала жити в серцях та душах юного покоління.

Легальний Пласт 20-х років та підпільний 30-х був своєрідною кузницею підготовки майбутніх провідників Других Визвольних змагань 40–50-х років, на чолі яких стали пластуни Роман Шухевич, Дмитро Грицай, Олекса Гасин, Василь Сидор. Були пластуни і в проводі ОУН – Олег Кандиба, Микола Арсенич, Зеновій Тершаковець, Лев Ребет, Степан Бандера. Всі вони поклали життя на вівтар боротьби за волю України. Поліг смертю героя керівник пластового оркестру в Бережанах Ярослав Старух [3].

P.S. У листі до ВПК у Львові датованого року написання листа (1927) подане як «16 пл. р.»: 16 пластового року: (1911+16= 1927).

Список література

1. Бемко В. Бережани – Бережанщина. Історико-географічний нарис // Бережанщина в спогадах емігрантів. – Тернопіль, 1993. – С.168.
2. ЦДА України у Львові, ф.389, оп.1, спр.210, арк.1–12.
3. Пахолко С., Мартин О. Найширша підтримка населення. Грошові знаки «Сокола-Батька» та «Пласту» – провісники грошових внесків на Боевий Фонд Української Повстанської Армії // За вільну Україну, 1998, 13 січня.

Звибухом Першої світової війни до складу збройних сил армії Австро-Угорщини, поруч з регулярним, кадровим військом, увійшов ряд добровольчих військових підрозділів, сформованих за національною ознакою. Прагнучи стати праобразом національного війська та вирізнитися від інших родів австро-угорської армії, у національних підрозділах почалась активна робота зі створення власної національної мілітарної символіки, прапорництва та однострою.

У цей період з'являється низка відзнак та кокард УСС, проекти нагород за хоробрість, пам'ятні відзнаки, які своєю появою заманіфестували Українських Січових Стрільців як акт відродження українського війська та відзначили доблесть його вояків.

Фалеристика Січових Стрільців періоду Першої світової війни, яка взяла за основу старий династичний князівський гербовий знак «лев» та поширений у козацьку добу образ архангела Михайла, протягом 1914–1918 рр. відіграла роль головних символів боротьби за незалежність України, а їхня іконографія тривалий час розглядалась як основні складові елементи у створенні майбутнього українського національного герба [1]. На їх ґрунті, із встановленням української державності, починають карбуватися перші українські державні військові нагороди і ордени та утверджуються концептуальні засади національного нагородотворення.

Дослідження української військової фалеристики все ще належить до одної із найменш вивчених ділянок допоміжних історичних дисциплін. Протягом тривалого часу у полі зору української радянської історіографії знаходилась лише українська фалеристика радянського періоду, до здобутків якої належало лише кілька скромних розвідок про історію єдиного Ордена Радянської України – ордена Трудового Червоного Прапора УРСР та ряд документальних збірок про державні нагороди УРСР. Натомість дослідження історії та фалеристики українських

* Першими право на створення національного військового формування отримали угорці, в яких традиція національного війська – гонведів (оборонці краю) у складі імперії тягнулася з 1868 р. У 1908 р. починають формуватися збройні угруповання Юзефа Пілсудського, а в 1913 р. закладаються перші товариства українських січових стрільців. Проте імперський статут від 1851 р. про формування добровільних військових товариств на час війни, під дію якого разом із поляками підпадали й українські стрілецькі товариства, суттєво обмежував їхні права та військово-адміністративне забезпечення, на відміну від регулярного війська.

Рис. 3. Благодійний купон номіналом 1 золотий.

Українські військові відзнаки та нагороди УСС періоду Першої світової війни

Орест Круковський (Львів)

військових формувань, починаючи від Легіону УСС, армії УНР, УГА і аж до останніх підрозділів ОУН-УПА, з огляду на їх перманентний військовий конфлікт з російським окупаційним режимом протягом першої половини ХХ ст., були закриті для будь-яких досліджень в Україні аж до початку 90-х років ХХ ст.

Ряд українських дослідників і колекціонерів у еміграції, таких як М. Битинський, Р. Климекевич, О. Корчак-Гординський, В. Сімянців, Я. Семотюк, Ю. Подлуський, дбаючи про збереження для наступних поколінь української фалеристичної спадщини доби Визвольних Змагань, публікують у середині 60–80 роки низку статей з історії українських військових відзнак та нагород у закордонних наукових виданнях [2–10].

Наприкінці 80-х років з початком національного відродження значно зростає зацікавленість українського суспільства до національних символів та нагородної спадщини України. Справжнім відкриттям в Україні на початку 90-х років стала поява невеликої, проте ґрунтовної та якісно ілюстрованої книжки Я. Семотюка «Українські військові відзнаки: Ордени, хрести, медалі, нашивки». У ній автором було здійснено вдалу спробу систематизації українських військових відзнак та нагород, починаючи від Легіону УСС, армії УНР 1918–1921 рр. і аж до комбатанських організацій українських ветеранів середини 80-х років ХХ ст. Робота Я. Семотюка поклала початок новим, ґрунтовним дослідженням української фалеристичної спадщини в Україні. Згодом, через 13 років, в Україні вийшло його наступне розширене та доповнене видання [11]. Значний вплив на пошук науково-дослідної роботи у цій ділянці стало створення у 1990 р. у Львові Українського геральдичного товариства, котре від 1991 р. започаткувало проведення щорічних наукових конференцій, на яких поруч із геральдиком, сфрагістиком розглядалися питання української фалеристики.

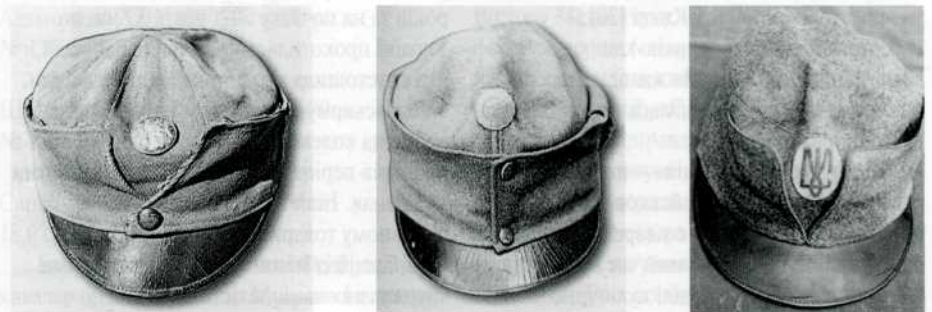
Також слід зазначити доробок авторського колективу українських істориків у складі Д. Табачника, В. Бузала, М. Дмитрієнка, І. Безгіна, В. Куценка,

Л. Яковлевої у виданні: «Нагороди України. Історія, факти, документи» у трьох томах, в яких автори на базі нових джерельних матеріалів досліджували генезу нагородної справи в Україні, починаючи від князівських часів і аж до останніх президентських нагород незалежної України [12]. На жаль, у цьому виданні відзнакам та нагородам УСС не було приділено належної уваги, вони були згадані досить побіжно та поверхнево.

Загалом тему стрілецьких відзнак у різні часи досліджували ряд авторів, серед них: Ю. Подлуський, В. Сімянцев, Я. Семотюк, М. Лазарович та ін. [13–16]. Найґрунтовніше фалеристикою УСС займався у 60-х роках ХХ ст. відомий в еміграції колекціонер та дослідник Ю. Подлуський. У своєму дослідженні автор опублікував історію походження та описав понад 20 взірців відзнак та нагород січового стрілецтва, які мали пряме та опосередковане відношення до Легіону у період від 1914 по 1964 р. На жаль, автор не систематизував описані ним відзнаки; тут поруч із стрілецькими кокардами та бойовими хрестами описані відзнаки таких політичних організацій як СВУ (Союз Визволення України) чи ЗУР (Загальна Українська Рада), які слід було розділити тематично. Також автор оминув увагою дуже цікавий, з точки зору іконографії, пласт стрілецької творчості, а саме: відзнаки, медальйони, персні, які були виготовлені стрілецькими умільцями у польових умовах з підручного, часто-густо, бойового, матеріалу. За своєю символікою вони виявились не менш цікавими, аніж відзнаки, що видавалися централізовано.

Тим не менш, це дослідження вважається на сьогодні найповнішим оглядом українських військових відзнак Легіону УСС. Крім Подлуського до цього питання звертались ще ряд дослідників, однак через брак нових джерел їхні дослідження не вийшли за межі опублікованих досі матеріалів.

Слід сказати кілька слів про джерельну базу української фалеристики взагалі та збірки відзнак УСС зокрема. З появою перших відзнак Січових Стрільців на сторінках української преси з'являються рекламні повідомлення із закликом до громадськості купувати випущені відзнаки, а також їхня оцінка з боку представників стрілецтва. Так у лютому 1916 р., коли у Коші УСС йшла активна робота над створенням власного однострою та відзнак, в газеті «Діло» з'явилася стаття Р. Купчинського [17], в якій він описує дві шойно випущені відзнаки та, на думку старшини УСС, звертає увагу на ряд недоліків, пов'язаних із певною непрактичністю використання. Тут же він піднімає питання про потребу власних одностроїв для стрільців та наголошує на необхідності впровадження одностроїв та відзнак для збереження пам'яті про стрілецтво та творення перерваної української військової традиції. «Тепер кожен маляр чи фотограф має величезну трудність в схопленні січового стрільця, бо не все може поставити його лівим боком щоби видно було відзнаку. А постав його правим боком, то нічим не ріжнить його від іншого жовніра. Треба дуже ознайомленого зі стрільцями артиста і глядача щоби один міг схопити типовий рух, чи поставу стрільця, а другий, щоби міг

пізнати потім, що се Стрелець. А що за шкода викажеться колись хоч би в самій традиції. Приміром в уяві дитини, що в будучині шукає постати укр. стрільця в портреті свого батька або діда».

Згодом відомості про випуск та продаж відзнак для Стрільцтва та пам'ятних відзнак світової війни досить часто можна зустріти на сторінках української преси. Згідно з їх повідомленнями вже на середину 1917 р. було випущено 15 різних відзнак на стрілецьку тематику.

Перші колекції стрілецьких відзнак, відомості про які дійшли до нас, почали формуватися вже у 1917—1918 рр. Так, центральна управа УСС (до 1917 р. — Боева Управа) з метою збору коштів на Скарб Січових стрільців підготувала для продажу окремі підбірки з 15 випущених нею стрілецьких відзнак, оформлені в рами 20×22 см [18]. Слід згадати подвигницьку працю члена Центральної Управи УСС Івана Боберського, який фактично підготував дві виставки стрілецьких пам'яток у Відні (1916—1917рр.) та згодом у Львові (вересень 1918 р.) та дав почин до подальшої праці по збереженню цінних пам'яток доби Визвольних Змагань. Згодом вже у 20—30 роках ХХ ст. її підтримали та розвили українські наукові установи, формуючи експозиції відзнак у музеях Львова та Праги. Фактично до періоду радянських музейних «ревізій» фалеристичні колекції знаходилися у двох музеях та у збірках приватних колекціонерів.

1. «Празька збірка» — знаходилась у Музеї Визвольної Боротьби України у Празі, який був заснований у 1925 р. з ініціативи професорів Українського Вільного Університету, головним чином Д. Антоновича. У склад колекції музею увійшли експонати з військової історії: фотографії з життя УСС, військові однострої, відзнаки, багнети, друковані універсали тощо [19]. У 1948 р. більша частина експозиції була вивезена до Москви, а в 1962 р. частина фалеристичної колекції із цієї збірки була передана до музею історії України у Києві [20] (так званий «празький архів») де зберігаються і донині. На жаль, ще два роки назад ця колекція залишалась не описаною та не впорядкованою.

2. «Львівська колекція» — перші експонати до колекції військової історії почали формуватися вже у середині Першої світової війни. У повенний час вони були виділені в окремому відділі культурно-

історичних пам'яток музею НТШ. Під керівництвом доктора Ярослава Пастернака музей проводив активну роботу і на кінець 30-х років зібрав велику колекцію пам'яток військової історії. Ця збірка стала базою для майбутнього музею Воєнно-Історичних пам'яток, який був сформований у 1937 р. при спільній ініціативі Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, товариства «Молода Громада» та «Українського товариства допомоги інвалідам» [21]. Під час передачі експонатів з відділу культурно-історичного музею НТШ до новоствореного музею доктор Ярослав Пастернак склав реєстр історико-воєнних пам'яток, у якому було описано 1276 експонатів, у склад яких також входили і військові відзнаки. Цей рукописний збірник, який зберігається у ЦДІА України у Львові, сьогодні є одним з основних джерел у дослідженні української фалеристичної спадщини. У фонди новоствореного музею увійшли 1287 експонатів з часів світової війни та визвольних змагань, переданих відділом культурно-історичного музею НТШ, колекція товариства «Молода Громада» (в основному пам'ятки УСС) та депозити «Українського товариства допомоги інвалідам». Протягом 1937—1939 рр. музей поповнювався новими експонатами і станом на 1939 р. нараховував 3524 одиниці зберігання [22]. З приходом радянської влади музейні експонати були розформовані на кілька груп, одна частина (серед якої відомо, що були і фалеристичні пам'ятки) помандрувала до Праги (ймовірно, у 1939—1944 рр.), звідти у 1948 р. до Москви, а у 1962 р. частина експонатів перейшла до музею історії України у Києві.

Друга частина колекції у квітні 1940 р. була передана до Львівського історичного музею. Згідно з описом 1940 р. у музей надійшло 1803 предмети, з яких 932 одиниці відзнак та відзначень [23]. Значну частину колекції склали українські військові відзнаки періоду УСС, ЗУНР та УНР, а також відзнаки українських суспільно-політичних та громадських установ та організацій. Наприкінці 60-х років та на початку 70-х років ХХ ст. по Україні прокотилась нова хвиля репресій, яка спустошила музейні колекції та фонди. У Львівському Історичному музеї була знищена колекція військових одностроїв, прапорів періоду УСС, УНР, частина картин та відзнак. Інша частина відзнак в основному товариств та громадських організацій із менш яскраво вираженими «буржуазно-націоналістичними»

символами були надовго сховані у музейні сховища і побачили світ лише на початку 90-х років ХХ ст.

3. «Приватні колекції». З великим ризиком для себе та своєї родини збирались та формувались приватні колекції. Переслідування національної символіки та відзнак не припинялося протягом усіх режимів, а методи боротьби з ними ставали чимраз все вишуканішими та жорстокішими. Якщо у період австрійського та польського урядування на Галичині на вживання українських корпоративних (товариських) відзнак потрібний був окремий дозвіл від староства, якого польські урядовці згідно із таємними інструкціями та циркулярами не давали, а непокірних карали великими штрафами та ув'язненнями, то у радянський період лише за зберігання українських національних відзнак колекціонеру загрожувало звинувачення у буржуазному націоналізмі із фатальними для нього та його сім'ї наслідками. Лише одиниці із колекціонерів, справжніх патріотів, переховали та зберегли свої колекції, які дійшли до наших днів.

До найбільших передвоєнних приватних колекцій, які збереглися, слід віднести колекцію відомого теоретика фізичного виховання та спорту, педагога та громадського діяча професора Степана Гайдучка (м. Львів). У 1935 р. його колекція нараховувала понад 320 одиниць [24]. Він збирав не лише відзнаки, але й проекти відзнак, досліджував авторство ідеї та художнього виконання відзнаки. У листуванні до Івана Боберського* від 31 серпня 1935 р. він із сумом зазначає: «За виємкою мене нема нігди збірки українських спортових відзнак, так саме дбають люди наші про творення традиції» [25]. З побіжних згадок про придбання відзнак у листуванні, а також маючи можливість у наш час дослідити залишки колекції у спадкоємців С. Гайдучка, можна лише частково скласти уявлення про різносторонність та унікальність зібраної протягом багатьох років колекції. Наприкінці 90-х років минулого століття нам вдалося попрацювати з колекцією, яка зберігається у спадкоємців професора Гайдучка. На той час вона нараховувала лише третину від зазначеної в 30-х роках кількості відзнак — близько 100 одиниць кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. Збірка

* Боберський Іван (1873—1947), педагог, організатор українського спортивного руху в Галичині та за кордоном, голова товариства «Сокіл-Батько» у Львові, професор.

в значній мірі представлена унікальними відзнаками та нагородами з історії розвитку спортивного та громадсько-політичного руху на Галичині. Характерно, що у ній немає ні однієї відзнаки з тризубом – ймовірно професор, щоб не наражати на небезпеку ні себе, ані колекцію чи майбутніх спадкоємців, заздалегідь свідомо вилучив усі відзнаки з тризубом та яскраво вираженими національними символами. Цим, напевно, і пояснюється наявність на сьогодні лише третини відзнак від їхньої загальної кількості у 1935 р. На жаль, подальша доля цієї частини колекції невідома

Також значна колекція українських фалеристичних пам'яток, грошових знаків України та монет була зібрана колишнім членом ОУН(м) Ананієм Дуткою (1922–2006, м. Львів). На жаль, колекція розпорощена.

Величезну фалеристичну та нумізматичну колекцію ще до війни зібрав онук видатного українського громадсько-політичного діяча та архітектора Василя Нагірного, Роман Нагірний. На жаль, доля цієї збірки невідома, – деякі відзнаки потрапили до збірки Ананія Дутки та до п. Тустановича з Кракова (за спогадами А. Дутки).

У повоєнні часи, незважаючи на небезпеку, яка загрожувала за збереження української фалеристичної спадщини, формувалися колекції львів'ян Теофіла

Максиська, Андрія Кушніра, Василя Криси, Ярослава Лемика, Маркіяна Возняка, Романа Наконечного, Ярослава Слончинського (унікальні відзнаки з історії боксу, в тому числі українські).

Окремо слід зазначити, що частина приватних колекцій, які пережили сталінсько-брежнєвські тоталітарні режими, не встояла перед економічною кризою середини 90-х років, почала розпродуватись, втрачати цілісність і зникати.

До найбільших колекцій зібраних у період Незалежності, безумовно, слід віднести колекцію львів'ян Анатолія Задерецького (понад 130 відзнак), яка згодом потрапила до збірки Олександра Мельника (м. Київ, понад 600 відзнак), колекцію Андрія Олійника (понад 200 відзнак, яка, на жаль, розпродана), колекцію Віталія Манзуренка (понад 50 відзнак), колекцію Олександра Фуртя (відзнаки Карпатської України).

Активно поповнюється колекція фалеристичних, філокартичних, філателістичних пам'яток та грошових знаків періоду національно-визвольної боротьби 1914–1952 рр. Дмитра та Ігоря Туркевичів зі Львова.

Варто також відзначити подвижницьку працю колекціонера-краєзнавця Степана Пахолка із Львова, котрий за часів Незалежності зібрав найбільшу в Україні

унікальну власноруч виготовлену колекцію копій українських фалеристичних пам'яток періоду національно-визвольної боротьби 1914–1952 рр., яка на сьогодні нараховує понад 400 примірників. Порівнюючи віднайдені відзнаки з його колекції, а також з колекцій приватних колекціонерів з описом відзнак у реєстрі доктора Я. Пастернака, вдалося на 90 % відтворити колишню колекцію Музею воєнно-Історичних пам'яток, що існувала до 1939 р.

Список літератури

1. **Сергійчук В.** Національна символіка України. – Київ, 1992. – С. 16–17.
2. **Битинський М.** Українські військові відзначення // Вісті комбатанта. – Торонто, Нью-Йорк, 1968. – Ч.1. – С.18–24; Ч.2. – С. 26–31; Ч. 3. – С. 42–47.
3. **Климкевич Р.** Найвищі відзнаки Західно-Української Народної Республіки // Український історик. – Нью-Йорк, Мюнхен, 1967. – Ч. 3 – 4. – С. 109 – 115; 1968. – Ч. 1–4. – С. 119 – 123.
4. **Корчак-Городиський О.** Військові відзначення // Вісті комбатанта. – Торонто, Нью-Йорк, 1969. – Ч. 2. – С. 41–45; Ч. 3 – 4. – С. 32–35; 1974. – Ч. 5. – С. 70; 1980. – Ч. 3. – С. 53–54.
5. **Сміянів В.** Ордени, хрести і відзнаки українських армій в роки 1914 – 1945 // Вісті комбатанта. – Торонто, Нью-Йорк. – 1966. – Ч. 3. – С. 49–50.

6. Podluský G. L. The War Cross, 1917 – 1957 // The medal Collector. – 1964. – Vol. 15. – № 6. – P.2–8.

7. Podluský G. L. The Cross of Simon Petlura // The medal Collector. – 1964. – Vol. 15. – № 7. – P.3–9.

8. Podluský G. L. The Order of the Iron Cross // The medal Collector. – 1964. – Vol. 15. – № 9. – P.9–20.

9. Podluský G. L. The Commemorative War Badge of the Ukrainian Galician Army // The medal Collector. – 1965. – Vol. 16. – № 2. – P.10–16; №3. – P. 8–12.

10. Podluský G. L. The award for Sich Riflemen // The medal Collector. Official publication of the Orders and Medals Society of America. – 1965. – Vol. 16. – № 5. – P.8–20.

11. Семотюк Я. Українські військові нагороди. Друге доповнене видання. – Торонто, 2004. – 64 с.

12. Нагороди України. Історія, факти, документи у трьох томах. – К., 1996.

13. Podluský G. L. The award for Sich Riflemen // The medal Collector. Official publication of the Orders and Medals Society of America. – 1965. – Vol. 16. – № 5. – P.8–20.

14. Сімянців В. Ордени, хрести і відзнаки українських армій в роки 1914–1945 // Вісті комбатанта. – Торонто, Нью-Йорк. – 1966. – Ч. 3. – С. 49–50.

15. Семотюк Я. Українські військові відзнаки: Ордени, хрести, медалі, нашивки. – Торонто, Київ, 1991.

16. Лазарович М., Лазарович Н. Національні риси в атрибутиці українських січових стрільців // Четверта наукова геральдична конференція. – Львів, 10–12 листопада 1994 р. Збірник тез повідомлень та доповідей. – Львів, 1994. – С. 48–50.

17. Купчинський Р. Стрілецькі відзнаки // Діло. – 20 лютого 1916.

18. Дзінковський В. Коло Потурот 13 VII–30 IX 1916 – 1917 Накладом Центральної Управи Українських Січових Стрільців.

19. Мушинка М. Музей визвольної боротьби та доля його фондів. – Мельбурн, 1996. – арк.8.

20. Там само, арк.127.

21. Хроніка НТШ у Львові. – Львів, 1939. – ч. 74. – арк.10.

22. Бойко В. Пам'ятки українського війська: втрати і спадок // Наукові записки ЛІМ, випуск IV. – Львів, 1998. – Арк. 117–118.

23. Там само, арк.118.

24. ЦДІА України у Львові (далі ЦДІА) Ф.366. оп.1, спр.13, арк.14.

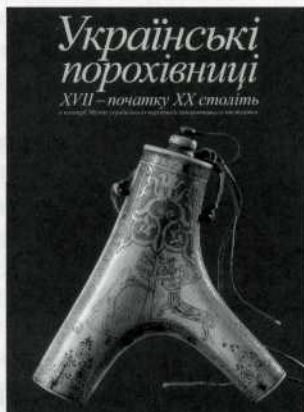
25. ЦДІА України у Львові, Ф.366, оп.1, спр.13, арк.35.

Ці книжки можна отримати поштою, надіславши електронний переказ на адресу редакції журналу: Максим Загребя, а/с 43, Київ, 02147.

Не забудьте у графі електронного переказу «Для письмового повідомлення» зазначити зворотню адресу, назву книжки та кількість примірників.

Пропозиція дійсна до 1 травня 2009 р.

УКРАЇНСЬКІ ПОРОХІВНИЦІ XVII – початку XX століть

Київ, 2008 р.

Формат 210×290 мм,

Супер-обкладинка, 88 стор.,

наклад – 400 прим.

Каталог уперше представляє в повному обсязі колекцію порохівниць кінця XVII – початку XX ст., яка зберігається у Музеї українського народного декоративного мистецтва. Основну її частину складають пам'ятки козацької доби.

Видання висвітлює маловивчену галузь народного мистецтва.

Призначене для музейних працівників і широкого кола читачів, які цікавляться вітчизняною історією та культурою.

Ціна з пересиланням поштою по Україні – 160,00 грн.

В. В. Бартошевич

У БОРИННІ З НАПОЛЕОНОМ НУМІЗМАТИЧНІ НАЧЕРКИ

Київ, 2001 р.

Формат 218×288,

м'яка обкладинка, 210 с.,

наклад 500 прим.

Книга містить десять робіт відомого історика та нумізмата. Різні за змістом, вони об'єднані єдиною тематикою: історія Вітчизняної війни 1812 р., яка розглядається через пам'ятки нумізматики – медалі, ополченські знаки, хрести та ін. Автор розкриває маловідомі сторони Вітчизняної війни, аналізує нумізматику та письмові джерела, значну мемуарну літературу та художній матеріал. Для спеціалістів-нумізматів, музейних працівників, істориків широкого профілю, а також для читачів, які цікавляться історією. Мова – російська.

Ціна з пересиланням поштою по Україні – 125,00 грн.

Валерій Нечитайло

КАТАЛОГ АНТИЧНИХ МОНЕТ СКИФІЇ, БЕРЕЗАНІ, НИКОНІЮ, ТІРИ, КЕРКІНІКИДИ

Київ, 2000 р.

Формат 148×210 мм,

м'яка обкладинка, 80 с.

Описання та промальовки античних монет міст Північного Причорномор'я. 290 позицій.

Ціни в гривнях на два ступені збереження – “Fine” та “VF”.

Мова – російська.

Ціна з пересиланням поштою по Україні – 53,00 грн.

Рік Тираж Якість / Ціна

10 копійок

К.М.10

50 років Радянської влади

Ø 17,3 мм. Мідно-нікелевий сплав, 2,0 г. Гурт рифлений

1967	49.788.750	Fine	2,0	XF	10,0
	211.250			P-like	50,0

15 копійок

К.М.15

50 років Радянської влади

Ø 19,6 мм. Мідно-нікелевий сплав, 3,4 г. Гурт рифлений

1967	49.788.750	Fine	2,0	XF	10,0
	211.250			P-like	50,0

20 копійок

К.М.20

50 років Радянської влади

Ø 21,8 мм. Мідно-нікелевий сплав, 4,35 г. Гурт рифлений

1967	49.788.750	Fine	2,0	XF	10,0
	211.250			P-like	50,0

50 копійок

К.М.50

50 років Радянської влади

Ø 25,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 6,45 г.

Гуртовий візерунок: ★★★★★★★★★★

1967	49.788.750	Fine	2,0	XF	10,0
	211.250			P-like	50,0

К.М.50.A

1967				XF	VERY RARE
------	--	--	--	----	-----------

Рік Тираж Якість / Ціна

1 рубль

К.М.1.01

XX років Перемоги над фашистською Німеччиною

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 9,85 г.

Гуртовий напис: 9 МАЯ 1965 ★ ОДИН РУБЛЬ ★

1965	59.988.750	Fine	1,0	XF	25,0
	11.250			P-like	50,0

Видано 2 різновиди реверсу

Видано 2 різновиди реверсу

Гуртовий напис: 9 МАЯ 1965 ★ 1988 • Н ★

1965	Новодел	55.000		Proof	250,0
------	---------	--------	--	-------	-------

Видано 2 різновиди реверсу

К.М.1.02

50 років Радянської влади

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 11,25 г.

Гуртовий напис: СЛАВА ВЕЛИКОМУ ОКТЯБРЮ ★ 1917–1967 ★

1967	52.288.750	Fine	1,0	XF	25,0
	211.250			P-like	50,0

Видано 2 різновиди реверсу

P-like

Proof

1.350,0

Гуртовий напис: СЛАВА ВЕЛИКОМУ ОКТЯБРЮ ★ 1917–1967 ★ 1988 • Н ★

1967	Новодел	55.000		Proof	250,0
------	---------	--------	--	-------	-------

К.М.1.03

100 років від дня народження В. І. Леніна

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий візерунок: ★★★★★★★★★★

1965	99.888.750	Fine	1,0	XF	5,0
	111.250			P-like	125,0

Видано 2 різновиди реверсу

«Матова голова»

Proof

4.500,0

«Блискача голова»

Proof

250,0

Рік Тираж Якість / Ціна

К.М.1.04

30 років Перемоги у Великій Відчуженій війні

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: 9 МАЯ 1975 ★ ОДИН РУБЛЬ ★

1975	14.988.750	VF	1,0	Unc.	8,0
	1.011.250			P-like	50,0

Видано 4 різновиди реверсу

Видано 4 різновиди реверсу

Proof

850,0

Гуртовий напис: 9 МАЯ 1975 ★ 1988 • Н ★

1975	Новодел	55.000		Proof	250,0
------	---------	--------	--	-------	-------

К.М.1.05

60 років Жовтневої революції

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •

1977	4.986.750	VF	1,0	Unc.	8,0
	13.250			P-like	50,0

Видано 3 різновиди реверсу

P-like

Proof

1.250,0

Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • 1988 • Н •

1977	Новодел	55.000		Proof	125,0
------	---------	--------	--	-------	-------

К.М.1.05. a

1977				Unc.	RARE
------	--	--	--	------	------

К.М.1.06

Ігри XXII Олімпіади (символ)

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •

1977	8.665.000	VF	1,0	Unc.	5,0
	335.000			P-like	50,0

Видано 4 різновиди реверсу

Видано 4 різновиди реверсу

Proof

350,0

Видано 2 різновиди реверсу

Ювілейні та пам'ятні монети СРСР з недорогоцінних металів 1965–1991 рр.

Фрагмент книги «Монети СРСР 1921–1991»

Рік Тираж Якість / Ціна

К.М.1.07
Ігри XXII Олімпіади (кремль)

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =

1978	6.490.500	VF	1,0	Unc.	5,0
	Видано 4 різновиди реверсу				
	509.500			P-like	100,0
	Видано 4 різновиди реверсу				
				P-like / Proof	150,0
				Proof	1.250,0

Видано 2 різновиди реверсу

К.М.1.08
Ігри XXII Олімпіади (університет)

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =

1979	4.665.500	VF	1,0	Unc.	5,0
	Видано 4 різновиди реверсу				
	334.500			P-like	85,0
	Видано 4 різновиди реверсу				
				Proof	350,0

Видано 2 різновиди реверсу

К.М.1.09
Ігри XXII Олімпіади (космос)

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =

1979	4.665.500	VF	1,0	Unc.	5,0
	Видано 3 різновиди реверсу				
	334.500			P-like	85,0
	Видано 3 різновиди реверсу				
				Proof	350,0

Видано 2 різновиди реверсу

К.М.1.10
Ігри XXII Олімпіади (Юрій Долгорукий)

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =

Рік Тираж Якість / Ціна

1980	4.490.500	VF	1,0	Unc.	10,0
	Видано 2 різновиди реверсу				
	509.500			P-like	90,0
	Видано 2 різновиди реверсу				
				Proof	450,0

К.М.1.11
Ігри XXII Олімпіади (факел)

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =

1979	4.490.500	VF	2,0	Unc.	15,0
	Видано 2 різновиди реверсу				
	509.500			P-like	110,0
	Видано 2 різновиди реверсу				
				Proof	450,0

Видано 2 різновиди реверсу

К.М.1.12
Ю. О. Гагарін

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =

1981	3.962.000	VF	2,0	Unc.	15,0
	Видано 2 різновиди реверсу				
	38.000			Proof	385,0

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = 1988 • Н •
1981 Новоділ 55.000 Proof 150,0

К.М.1.13
Дружба назавжди (СРСР – Болгарія)

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =

1981	1.984.000	VF	5,0	Unc.	35,0
	Видано 2 різновиди реверсу				
	16.000			Proof	1.500,0

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = 1988 • Н •
1981 Новоділ 55.000 Proof 250,0

Рік Тираж Якість / Ціна

К.М.1.14
60 років Союзу Радянських Соціалістичних Республік

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =

(1982)	1.921.000	VF	4,0	Unc.	20,0
	Видано 2 різновиди реверсу				
	79.000			Proof	350,0

К.М.1.15
Карл Маркс

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =

1983	1.921.000	VF	1,0	Unc.	10,0
	Видано 2 різновиди реверсу				
	79.000			Proof	350,0

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = 1988 • Н •
1983 Новоділ 55.000 Proof 150,0

К.М.1.16
Валентина Терешкова

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =

1983	1.945.000	VF	3,0	Unc.	25,0
	Видано 2 різновиди реверсу				
	55.000			Proof	500,0

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = 1988 • Н •
1983 Новоділ 55.000 Proof 250,0

К.М.1.17
Іван Федоров

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий наліс: ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =

1983	1.965.000	VF	2,0	Unc.	15,0
	Видано 2 різновиди реверсу				
	35.000			Proof	350,0

Ювілейні та пам'ятні монети СРСР з недорогоцінних металів 1965–1991 рр.

Фрагмент книги «Монети СРСР 1921–1991»

Рік	Тираж	Якість / Ціна
1983	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • 1988 • Н • Новоділ 55.000	Proof 250,0
 <p>К.М.1.18 Д. І. Менделєєв 1834 1907</p> <p>Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.</p>		
1984	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ • 1.965.000 VF 1,0 Unc. 35.000 Proof	10,0 250,0
1984	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • 1988 • Н • Новоділ 55.000	Proof 125,0
 <p>К.М.1.19 О. С. Попов 1859 1906</p> <p>Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.</p>		
1984	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ • 1.965.000 VF 3,0 Unc. 35.000 Proof	20,0 250,0
1984	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • 1988 • Н • Новоділ 55.000	Proof 125,0
 <p>К.М.1.20 А. С. Пушкін 1799 1837</p> <p>Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.</p>		
1984	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ • 1.965.000 VF 3,0 Unc. 35.000 Proof	20,0 350,0
1984	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • 1988 • Н • Новоділ 55.000	Proof 150,0
1985	Новоділ приблизно 200 шт.	Proof 4.500,0
 <p>К.М.1.21 В. І. Ленін 1870 1924</p> <p>Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.</p>		
Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •		

Рік	Тираж	Якість / Ціна
1985	1.984.000 VF 2,0 Unc. 16.000 Proof	15,0 350,0
 <p>К.М.1.22 40 років Перемоги у Великій Вітчизняній війні Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.</p>		
1985	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ • 5.960.000 VF 1,0 Unc. 40.000 Proof	8,0 250,0
1985	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • 1988 • Н • Новоділ 55.000	Proof 125,0
 <p>К.М.1.23 МЕЖДУНАРОДНЫЙ ГОД СОЛИДАРНОСТИ XII-МОСКВА-1985 ЗА МІЖНАРОДНУ СОЛІДАРНІСТЬ</p> <p>Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.</p>		
1985	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ • 5.960.000 VF 1,0 Unc. 40.000 Proof	5,0 250,0
1985	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • 1988 • Н • Новоділ 55.000	Proof 125,0
 <p>К.М.1.24 Фрідріх Енгельс 1820 1895</p> <p>Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.</p>		
1985	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ • 1.960.000 VF 2,0 Unc. 40.000 Proof	20,0 350,0
1985	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • 1988 • Н • Новоділ 55.000	Proof 125,0
1983	Новоділ близько 200 шт.	Proof 3.500,0

Рік	Тираж	Якість / Ціна
 <p>К.М.1.25 Міжнародний рік миру Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.</p>		
1986	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ • 3.955.000 VF 1,0 Unc. 45.000 Proof	5,0 350,0
1986	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • 1988 • Н • Новоділ 55.000	Proof 125,0
 <p>К.М.1.25. a Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.</p>		
1986	VF 10,0 Unc.	50,0
1986	Proof	RARE
 <p>К.М.1.26 М. В. Ломоносов 1711 1765</p> <p>Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.</p>		
1986	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ • 1.965.000 VF 1,0 Unc. 30.000 Proof	12,0 350,0
1986	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • 1988 • Н • Новоділ 55.000	Proof 150,0
1984	Новоділ	Proof 8.500,0
 <p>К.М.1.27 175 ЛЕТ СО ДНЯ БОРОДИНСКОГО СЛАВЯН 1812</p> <p>Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.</p>		
1987	Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ • 3.780.000 VF 1,0 Unc. 220.000 Proof	5,0 40,0

Ювілейні та пам'ятні монети СРСР з недорогоцінних металів 1965–1991 рр.

Фрагмент книги «Монети СРСР 1921–1991»

Рік Тираж Якість / Ціна

К.М.1.28

175 років з дня Бородинської битви (баталія)

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1987	3.780.000	VF	1,0	Unc.	5,0
	220.000			Proof	40,0

К.М.1.29

К. Е. Ціолковський

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1987	3.830.000	VF	1,0	Unc.	5,0
	170.000			Proof	25,0

К.М.1.30

70 років Великої Жовтневої соціалістичної революції

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1987	3.800.000	VF	1,0	Unc.	8,0
	200.000			Proof	25,0

К.М.1.31

О. М. Горький

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1988	3.775.000	VF	1,0	Unc.	5,0
	225.000			Proof	25,0

Рік Тираж Якість / Ціна

К.М.1.32

Л. М. Толстой

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1988	3.775.000	VF	1,0	Unc.	5,0
	225.000			Proof	25,0
1987		VF	25.000,0	Unc.	35.000,0

К.М.1.33

Т. Г. Шевченко

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1989	2.700.000	VF	1,0	Unc.	8,0
	300.000			Proof	25,0

К.М.1.34

М. Мусоргський

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1989	2.700.000	VF	1,0	Unc.	5,0
	300.000			Proof	25,0

К.М.1.35

М. Ю. Лермонтов

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1989	2.700.000	VF	1,0	Unc.	10,0
	300.000			Proof	25,0

Рік Тираж Якість / Ціна

К.М.1.36

Хамза Хакім Заде Ніязі

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1989	1.800.000	VF	1,0	Unc.	10,0
	200.000			Proof	25,0

К.М.1.37

Михайло Емінеску

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1989	1.800.000	VF	1,0	Unc.	5,0
	200.000			Proof	25,0

К.М.1.38

П. Чайковський

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1990	2.700.000	VF	1,0	Unc.	5,0
	300.000			P-like	15,0
				Proof	25,0

К.М.1.39

Маршал СРСР Г. К. Жуков

Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.

Гуртовий напис: **ОДИН РУБЛЬ = ОДИН РУБЛЬ =**

1990	2.700.000	VF	2,0	Unc.	20,0
	300.000			P-like	35,0
				Proof	45,0

Ювілейні та пам'ятні монети СРСР з недорогоцінних металів 1965–1991 рр.

Фрагмент книги «Монети СРСР 1921–1991»

Рік	Тираж	Якість / Ціна		
<p>К.М.1.40 Антон Чехов Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г. Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •</p>				
1990	2.600.000	VF	1,0	Unc. 5,0
	400.000			P-like 15,0
				Proof 25,0
<p>К.М.1.41 Яніс Райніс Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г. Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •</p>				
1990	2.600.000	VF	1,0	Unc. 5,0
	400.000			P-like 15,0
				Proof 25,0
<p>К.М.1.42 Франциск Скорина Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г. Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •</p>				
1990	2.600.000	VF	1,0	Unc. 5,0
	400.000			P-like 15,0
				Proof 25,0
<p>К.М.1.43 Алішер Навої Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г. Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •</p>				
1991	2.600.000	VF	1,0	Unc. 8,0
	400.000			Proof 25,0
1990		VF	10,0	Unc. 35,0

Рік	Тираж	Якість / Ціна		
<p>К.М.1.44 П. Н. Лебедєв Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г. Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •</p>				
1991	2.750.000	VF	1,0	Unc. 5,0
	250.000			P-like 15,0
				Proof 25,0
1990		VF	7.500,0	Unc. 15.000,0
		XF	7.500,0	P-like 15.000,0
<p>К.М.1.45 Сергій Прокоф'єв Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г. Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •</p>				
1991	2.600.000	VF	1,0	Unc. 5,0
	400.000			Proof 25,0
<p>К.М.1.45.а Помилка у даті смерті – 1952 замість 1953</p>				
1991			Unc.	RARE
<p>К.М.1.46 Махтумкулі Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г. Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •</p>				
1991	2.750.000	VF	2,0	Unc. 15,0
	250.000			P-like 20,0
				Proof 30,0

Рік	Тираж	Якість / Ціна		
<p>К.М.1.47 К. В. Іванов Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г. Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •</p>				
1991	2.750.000	VF	1,0	Unc. 5,0
	250.000			P-like 15,0
				Proof 25,0
<p>К.М.1.48 Нізамі Ганджеві Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г. Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •</p>				
1991	2.750.000	VF	1,0	Unc. 5,0
	250.000			P-like 15,0
				Proof 25,0
<p>К.М.1.52 Барселона 1992 (велогонки) Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г. Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •</p>				
1991	250.000		Proof	350,0
<p>К.М.1.53 Барселона 1992 (штанга) Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г. Гуртовий напис: ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •</p>				
1991	250.000		Proof	150,0

Ювілейні та пам'ятні монети СРСР з недорогоцінних металів 1965–1991 рр.

Фрагмент книги «Монети СРСР 1921–1991»

Рік Тираж Якість / Ціна

К.М.1.54
Барселона 1992 (біг)
Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.
Гуртовий напіс: **ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •**
1991 250.000 Proof 350,0

К.М.1.49
Барселона 1992 (стрибки у довжину)
Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.
Гуртовий напіс: **ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •**
1991 250.000 Proof 250,0

К.М.1.50
Барселона 1992 (метання списа)
Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.
Гуртовий напіс: **ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •**
1991 250.000 Proof 150,0

К.М.1.51
Барселона 1992 (боротьба)
Ø 31,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 12,8 г.
Гуртовий напіс: **ОДИН РУБЛЬ • ОДИН РУБЛЬ •**
1991 250.000 Proof 150,0

Рік Тираж Якість / Ціна

3 рублі

К.М.3.1
70 років Великій Жовтневій соціалістичній революції
Ø 33,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 14,35 г.
Гуртовий напіс: **ТРИ РУБЛЯ ★ ТРИ РУБЛЯ ★**
1987 2.300.000 VF 3,0 Unc. 20,0
200.000 Proof 50,0

К.М.3.2
Вірменія. Зона землетрусу, милосердя, творення
Ø 33,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 14,35 г.
Гуртовий напіс: **ТРИ РУБЛЯ ★ ТРИ РУБЛЯ ★**
1989 2.700.000 VF 2,0 Unc. 10,0
300.000 Proof 25,0

К.М.3.3
50 років розгрому німецько-фашистських військ під Москвою
Ø 33,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 14,35 г.
Гуртовий напіс: **ТРИ РУБЛЯ ★ ТРИ РУБЛЯ ★**
1991 2.700.000 VF 2,0 Unc. 15,0
300.000 P-like 25,0
300.000 Proof 35,0
Видно 2 різновиди реверсу

Рік Тираж Якість / Ціна

5 рублів

К.М.5.1
70 років Великій Жовтневій соціалістичній революції
Ø 39,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 30,0 г.
Гуртовий напіс: **П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★**
1987 3.800.000 VF 30,0 Unc. 100,0
200.000 Proof 250,0

К.М.5.2
Пам'ятник «Тисячоліття Росії». Новгород
Ø 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.
Гуртовий напіс: **П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★**
1988 1.675.000 VF 3,0 Unc. 15,0
325.000 Видно 2 різновиди реверсу Proof 25,0

К.М.5.3
Пам'ятник Петру Першому. Ленінград
Ø 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.
Гуртовий напіс: **П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★**
1988 1.675.000 VF 3,0 Unc. 15,0
325.000 Proof 25,0

Ювілейні та пам'ятні монети СРСР з недорогоцінних металів 1965–1991 рр.

Фрагмент книги «Монети СРСР 1921–1991»

Рік Тираж Якість / Ціна

K.M.5.4

Софійський собор. Київ

∅ 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.

Гуртовий наліс: П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★

1988	1.675.000	VF	5,0	Unc.	20,0
	325.000			Proof	35,0

K.M.5.5

Собор Покрова на рву. Москва

∅ 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.

Гуртовий наліс: П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★

1989	1.700.000	VF	2,0	Unc.	15,0
	3000.000			Proof	25,0

K.M.5.6

Регістан. Самарканд

∅ 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.

Гуртовий наліс: П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★

1989	1.700.000	VF	5,0	Unc.	30,0
	300.000			Proof	50,0

K.M.5.7

Благовіщенський собор. Москва

∅ 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.

Гуртовий наліс: П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★

1989	1.700.000	VF	2,0	Unc.	15,0
	300.000			Proof	25,0

Рік Тираж Якість / Ціна

K.M.5.8

Великий палац. Петрозавоцьк.

∅ 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.

Гуртовий наліс: П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★

1990	2.650.000	VF	2,0	Unc.	10,0
				P-like	15,0
	350.000			Proof	25,0

K.M.5.9

Успенський собор. Москва

∅ 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.

Гуртовий наліс: П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★

1990	2.650.000	VF	2,0	Unc.	10,0
				P-like	15,0
	350.000			Proof	25,0

K.M.5.10

Матенадаран. Єреван

∅ 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.

Гуртовий наліс: П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★

1990	2.650.000	VF	2,0	Unc.	10,0
				P-like	15,0
	350.000			Proof	25,0

K.M.5.11

Архангельський собор. Москва

∅ 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.

Гуртовий наліс: П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★

Рік Тираж Якість / Ціна

1991	2.650.000	VF	2,0	Unc.	15,0
	350.000			Proof	25,0

Видано 2 різновиди обертку

K.M.5.12

Державний банк. Москва

∅ 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.

Гуртовий наліс: П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★

1991	2.650.000	VF	2,0	Unc.	10,0
				P-like	15,0
	350.000			Proof	25,0

K.M.5.13

Пам'ятник Давиду Сасунському. Єреван

∅ 35,0 мм. Мідно-нікелевий сплав, 19,8 г.

Гуртовий наліс: П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★ П'ЯТЬ РУБЛЕЙ ★

1991	2.650.000	VF	2,0	Unc.	10,0
				P-like	15,0
	350.000			Proof	25,0

K.M.5.14

Рибний філін

∅ 25,0 мм. Бі-металл 6,25 г. Гурт – секторальне рифлення

1991	ЛМД 550.000	VF	20,0	Unc.	40,0
------	-------------	----	------	------	------

K.M.5.15

Гвинторогий козел

∅ 25,0 мм. Бі-металл 6,25 г. Гурт – секторальне рифлення

1991	ЛМД 550.000	VF	20,0	Unc.	40,0
------	-------------	----	------	------	------

Бажаючим опублікувати своє оголошення про купівлю – продаж – обмін колекційного матеріалу необхідно надіслати на адресу редакції текст (не більш як 200 знаків) на «ТАЛОНІ ОГОЛОШЕНЬ». За цієї умови публікується безкоштовно.

Желающим опубликовать своё объявление о купле – продаже – обмене коллекционного материала необходимо прислать в адрес редакции текст (до 200 знаков) на «ТАЛОНЕ ОБЪЯВЛЕНИЙ», который дает право на бесплатную публикацию.

Anybody, who wants to publish an advertisement about purchase–safe–change of collection items, has to send a text on «ADVERTISEMENT COUPON» (up to 200 signs) in the address of the editorial board. The coupon gives a right of free publication.

Diejenigen, die ihre Anzeigen ueber den Ein-und Verkauf, Austausch von Sammtungen zu veroeffentlichen wuenschen, haben an die Adresse der Redaction einen Text (bis zu 200 Zeichen) auf dem ANZEIGE-TALON zukommen zu lassen, der Ihnen das Recht auf die unentgeltliche Veroeffentlichung gibt.

КУПЛЮ · BUY · ANKAUF

Куплю каталоги: Андрей Федорин «Монеты страны Советов 1921–1991 гг.», М., 1998 г.; Артур Л. Ридберг, Ира С. Ридберг «Золотые монеты Мира с античных времен до наших дней». Тел. 8-063 144 46 68.

Куплю старую фарфоровую посуду с надписью на обороте: «М. С. КУЗНЕЦОВ» в хорошем состоянии. Тел. 8-066-29-32-37.

Куплю: печати церквей (кирх) немцев-поселенцев Юга Украины XIX–XX ст. (или их оттиски), колокольчики «Дар Валдая». Тел. 8-066-298-3237.

Куплю, обмінюю, продаю: банкноти України 1917–1920 рр., 1942 р. – Рівне, 1991–1996 рр., «колгоспні гроші», монети, поштові марки України, конверти, листівки (1991–2007 рр.). I offer all Ukrainian stamps, covers, cards, bones, «collective-farm» paper money. Любомир Шафран, а/с 225, Кам'янець-Подільський, 32313, Україна.

Куплю банкноти Луцької міської управи (1918–1920 рр.), бон 1861 р. м. Горохов (1 ½ = 5 грош), а також старі поштові листівки (до 1939 р.) з видами Луцька і містечка Любешів. Петро Кравчук, вул. Калова, 23, Любешів, Волинська обл., 44200.

Куплю ордена «Красной Звезды», «знак Почета», медаль «Почесна Грамота» или «грамота Президії Верховної ради УССР». Гуменюк М. В. Ул. Ленина, 63, с. Михайлополь, Ивановский р-он., Одесская обл., 67210.

Куплю, продаю, обмінюю різновиди монет України, монети Росії, СРСР. Шукаю колеги по захопленню в Україні та за кордоном. Відповіді усім. Приліпко Леонід Єфремович, вул. Першотравнева, 133 А, Васильківка, Дніпропетровська обл., 52600.

Куплю старі, до 1939 р., поштові листівки за ціною 150–300 гривень з видами м. Городенки, с. Раківцев, с. Чорнолиця, с. Клишківців. Олександр, Київ, тел. 8-067-599-79-40.

Куплю банкноти країн СНД 1991–2000 рр. вул. Чорноти, 16, м. Галич, Івано-Франківська обл., 77100. xata@mail15.com. Мирослав Медвідь.

Куплю хрест "За перший зимовий похід" (перший випуск) та інші Українські відзнаки періоду визвольної боротьби за незалежність тел. 8 067 447 76 70

Куплю ордена і медалі СРСР і Росії, воєнну атрибутику времен ВОВ. А/я 336, Харьков, 61052. тел. 067 604 92 07.

Куплю літературу по нумізматиці, в том числі журнали на іностранных языках. Можно блу, Ксерокси и CD не предлагать. Тел. 8-095-130-60-63. E-mail: disyatznik@ukr.net.

ПРОДАМ · SALE · VERKAUF

Продаю, куплю, обмінюю малі листи поштових марок СРСР, України, Росії. Посполита Олег. Тел.: 8-050-249-48-56

Коллекцию хронологию марок СССР с 1969–1974 гг. дешевле каталога, а также старинные книги, открытки, монеты, иконы, картины, фарфор, бронзу, награды, бонны или обменяю на идентичные. Харьков 52, а/я 336. Тел.: 8-093-120-60-57

Продаю, дорого, открытки с автографами – подлинниками: две открытки Джузеппе Аксельми и одна Тита Руффо, 1906 год. Тел. 038 493 41 04, тел. моб. 095 210 20 32.

Автор вышлет наложенным платежом свою книгу за 1.000,- руб. «Древние славянские денежно-весовые системы», 2008 г., 168 стр. Все о денежных системах допетровской Руси. Семенов Виктор Васильевич, а/я 270, Санкт-Петербург, 197372, Россия.

Продаю старые фотографии картин Верещагина, Макарова, Ковалевского, Дмитрия-Оренбургского. Русско-Турецкая война. Тел. 80097 891 75 09

Продаю коллекцию-хронологию марок СССР с 1969 по 1974 гг., дешевле каталога на 60%. Монеты, награды, бонны, картины, иконы, фарфор, открытки, книги, подзорную трубу, фотографии до 1917 г.; или обменяю на идентичное. Тел. 8-093 120 60 57, Харьков 52, а/я 336.

Продаю или обменяю до 1917 года монеты, медали, бонны, открытки, фотографии, портсигары, карты, документы, книги, фигурки из фарфора, бронзы, иконы, воєнну атрибутику времен ВОВ, хронологию марок СССР с 1968 года, шкатулки палех, картины до 1990 года на идентичные материалы. А/я 336, Харьков, 61052. Шапиро Эдик. Тел. 8-093-120-60-57.

Продаю почтовые блоки и марки СССР по каталогу ЦФА №405 (картонка) №1362, №1363, №26511 (на конверте), №27141, №30851, пробы. Тел. 8 067-604-9207.

Каталог Руденко И. В. «Памятные жетоны императорской России 1721—1917 гг.», Ростов –на –Дону, 2007 г. формат 90x60 мм, бумага мелованная, тираж 400 экз., описаны разновидности, даны цены и проходы на аукционах. Цена с доставкой по Украине – 800 грн. Тел.: +38-095-878-22-50. Роман

Продаю серебряные монеты Молдавии и Приднестровья. Владимир. E-mail: vlad367@mail.ru. Тел. +373 22 537 963. Пропоную каталоги по нумізматиці зарубіжних видань: Krause, Schoep, Pick, та інші; а також по українських бонах та монетам. Попель Аркадій. А/С 100, Львів, 79000. Тел. 8 067 395 00 89.

РІЗНЕ · РАЗНОЕ · MISCELLANEOUS · DIVERSES

Очень нуждаюсь в информации регламентирующей выпуск нумизматической продукции НБУ. Помогите начинающему коллекционеру! Отвечу на все СМС отправленные на номер 8-067 769 20 68. Спасибо!

Помогите начинающему коллекционеру. Куплю или обменяю награды СССР; а также монеты царской России. Ермоленко Павел Олегович, ул. Горького, 13/2, Городня, Черниговская обл., 15000.

Коллекціону бони України (місцеві, колгоспні, приватні). Цікавить інформація про неописані бони. Буду радий обміну та вдячний за допомогу. Васюк Олександр М. вул. Корецька, 107, м. Березне, Рівненська обл., 34600.

Реставрую, виробляю, реалізую копії та муляжі ікон, монет. Сітчук Олександр Федорович, вул. Чубинського, 11, м. Коростопіль, Рівненської обл., 23801. Тел. 803-657, 8-096-303-7634.

Шановний Андрущенко М. Т.!

Зв'яжіться з редакцією стосовно Вашого замовлення!

Шановний Ключ С. К.!

Зв'яжіться з редакцією стосовно Вашого замовлення!

Шановний Степанов Ю. А.!

Зв'яжіться з редакцією стосовно Вашого замовлення!

Шановний Уренков М. А.!

Зв'яжіться з редакцією стосовно Вашого замовлення!

Шановний Геджин В. Г.!

Зв'яжіться з редакцією стосовно Вашого замовлення!

Шановний Вінницький С. В.!

Зв'яжіться з редакцією стосовно Вашого замовлення!

Шановні передплатники!

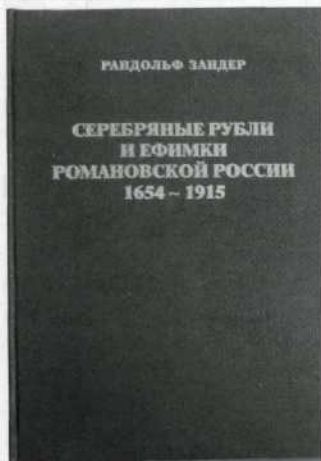
У зв'язку з переходом УКРПОШТИ на виключно електронні перекази, значно зросла кількість замовлень без письмових повідомлень, або з помилковою зворотною адресою.

Якщо на протязі 10-14 днів від оплати переказу Ви не отримали Вашого замовлення – зв'яжіться з редакцією, так як, скоріш за все проблема в помилках зроблених співробітниками пошти.

Якщо у Вас є можливість продублювати Ваше замовлення та зворотною адресою по E-mail, то це прискорить отримання Вами замовлення.

Ці книжки можна отримати поштою, надіславши електронний переказ на адресу редакції журналу: Максим Загребя, а/с 43, Київ, 02147.
Не забудьте у графі електронного переказу «Для письмового повідомлення» зазначити зворотню адресу, назву книжки та кількість примірників.
Пропозиція дійсна до 1 травня 2009 р.

Рандольф Зандер
**СРІБНІ РУБЛІ
ТА ЄФИМКИ
РОМАНОВСЬКОЇ РОСІЇ
1654—1915**

Київ, 1998 р.
Формат 210 × 290,
тверда обкладинка, 207 с.

Книга американського дослідника та колекціонера, голови російського нумізматичного товариства, людини, яка стояла у витоків видання журналу «JOURNAL OF THE RUSSIAN NUMISMATIC SOCIETY», відображає американську думку про нашу історію крізь призму нумізматики. Це — безпристрасна думка людини, яка захоплена колекціонуванням російських монет. Колекціонери відкриють для себе багато нового, оскільки автор у книзі зібрав відомості з російськомовних джерел, що не завжди доступні читачам.
Мова — російська.

Ціна з пересиланням поштою по Україні — 100,00 грн.

А. Д. Войнович, В. Д. Доценко

**РОСІЙСЬКИЙ
ІМПЕРАТОРСЬКИЙ ФЛОТ У
ЗНАКАХ ТА ЖЕТОНАХ**

Санкт-Петербург, 2002 р.
Формат 172x240 мм,
тверда обкладинка, 208 с.,
наклад 900 прим.

Кольорові ілюстрації та описування 261 знаку, жетонів та медалей імператорського флоту, а також розповіді про події та людей, що за ними стоять.
Мова — російська.

А. Д. Войнович, В. Д. Доценко
ДОПОВНЕННЯ та ДОДАТКИ

Санкт-Петербург, 2004 р.
Формат 155x235 мм,
м'яка обкладинка, 16 с.

Кольорові ілюстрації та описування 8 знаків, що не увійшли до книги. Таблиця з цінами на знаки та жетони у доларах США
Мова — російська.

Ціна з пересиланням поштою по Україні — 350,00- грн.

Максим Загребя

**МОНЕТИ УКРАЇНИ
1992—2007**

Каталог
Видання 3-тє, доповнене

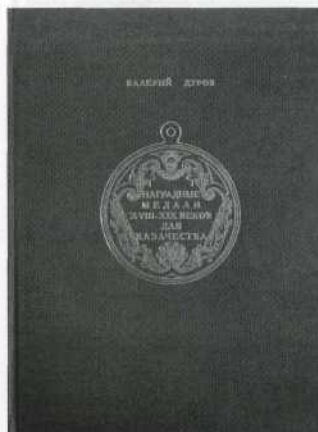
Київ, 2007 р.
Формат 145 × 215 мм,
м'яка обкладинка, 128 с.

Зображення, технічні параметри та ринкові ціни на монети України 1992—2007 рр. карбування у двох станах збереження. Різновиди обігових монет штемпельного характеру зведено у таблиці. До каталогу також включено жетони, медалі та сувенірну продукцію Монетного двору НБУ. Українською мовою. Ціни в українських гривнях. Додаток 2008 р. додається (безкоштовно) до видання.

Ціна з пересиланням поштою по Україні
1 примірник — 25 грн.
5 примірників — 100 грн.

Валерій Дуров

**НАГОРОДНІ МЕДАЛІ
XVIII—XIX СТОЛІТЬ
ДЛЯ КОЗАЦТВА**

Київ, 2000 р.
Формат 220 × 290 мм, тверда обкладинка, 160 стор.

Найповніший опис історії нагородних медалей для іррегулярних військ Російської імперії: Донське, Запорізьке, Чорноморське, Яцьке (Уральське), Волзьське та Оренбурзьке козаці війська. Книга багато ілюстрована, складовою її частиною є каталог медалей.
Мова — російська.

Ціна з переселенням поштою по Україні — 196,00 грн.

Сергей Соколов

СВОДНЫЙ КАТАЛОГ РУССКИХ МЕДАЛЕЙ

1462—1762 гг.

Том 1

Київ, 2005 р.

Формат 210 × 290 мм,
тверда обкладинка, 500 с.,
наклад 1000 прим.

Каталог є першою, після праць
Ю. Б. Іверсена, спробою
систематизувати
медалі Росії. Підготовка каталогу
тривала десять років і була практично
закінчена до 2000 р.

У процесі роботи накопичено
значний документальний матеріал,
вивчено більшість публікацій з
медальєрного мистецтва останніх
двох сторіч. Робота над каталогом
триває. Окремі розділи першого та
другого томів публікувалися у журналі
«Нумізматика і фалеристика».

Ціни у доларах США.

Посилання на аукціони Європи,
Росії, США.
Російською мовою.

Ціна з пересиланням поштою
по Україні — 495,00 грн.

Максим Загребя

МОНЕТИ СРСР 1921—1991

Каталог

Київ, 2009 р.

Формат 145 × 215 мм,
м'яка обкладинка, 112 с.

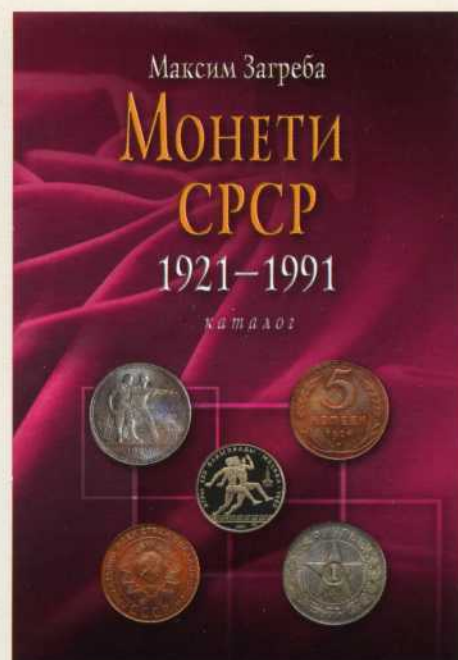
Каталог містить зображення,
технічні параметри та ринкові ціни
на монети РРФСР (1921–1923 рр.),
СРСР (1924–1991 рр.) та регіональні
монети (1918–1946 рр.)

Каталог містить п'ять розділів:

1. Обігові монети, включаючи
срібні і золоті монети 1921–1931 рр.
До розділу також включено монети
Армавіру (Армавірського відділення
державного банку 1918 р.),
Арктиквугілля (1946 р.), Туви (Танну-
Тувінська народна республіка 1934 р.),
Хорезму (Хорезмська народна
республіка 1920–1922 рр.).

2. Ювілейні та пам'ятні монети з
недорогоцінних металів.

3. Ювілейні та пам'ятні монети із
срібла, золота, платини та палладію.

4. Жетони торговельних автоматів
та метрополітену.

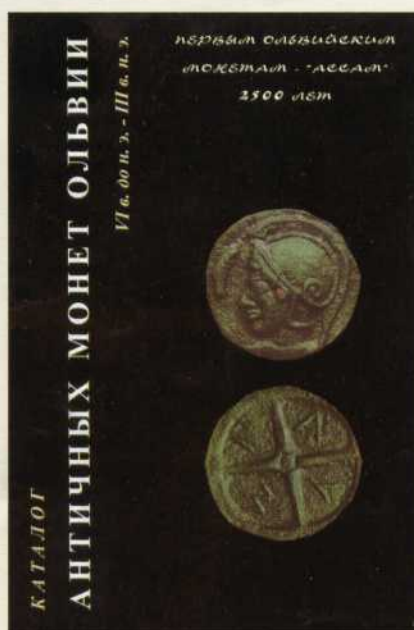
5. Токени (приватні гроші спілок
споживачів).
Українською мовою.

Ціни в українських гривнях.

Ціна з пересилкою поштою
по Україні

1 примірник — 54,00 грн.

5 примірників — 250,00 грн.

Валерій Нечитайло КАТАЛОГ АНТИЧНИХ МОНЕТ ОЛЬВІЇ

VI ст. До н. е. — III ст. н. е.

Київ, 2000 р.

Формат 210×300 мм,
м'яка обкладинка, 160 с.,
+ 29 кольорових плат.

Описання та промальовки
античних монет Ольвії.

724 позиції.

Ціни в гривнях на два ступені
збереження — "Fine" та "VF".

Мова — російська.

Ціна з пересиланням поштою
по Україні — 110, - грн.

Журнали та книжки з рубрики «Книжкова крамниця» можна замовити і отримати поштою, надіславши поштовий переказ на адресу редакції.

Зразок заповнення поштового переказу див. на стор. 47.

Пропозиція дійсна до 1 травня 2009 р.

Після закінчення терміну новини можна довідатися на сайті журналу «НумізMATика і фалеристика» www.numismatics.kiev.ua

Наявність в редакції журналів «НумізMATика і фалеристика» та вартість з пересилкою поштою по Україні			Ціна за один номер	Ціна за річний комплект
1	1997 р.	№ - - - 4	25,00 грн	-
2	1998 р.	№ - 2, 3, 4		95,00 грн
3	1999 р.	№ - 2, 3, 4		95,00 грн
4	2000 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
5	2001 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
6	2002 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
7	2003 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
8	2004 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
9	2005 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
10	2006 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
11	10 будь-яких номерів, вказаних в п.1-10			220,00 грн
12	20 будь-яких номерів, вказаних в п.1-10			420,00 грн
13	Ювілейна підшивка 1997-2001 рр. з 20 журналів (шкіряне оправлення, гальванопластика)			1.350,00 грн
14	Ювілейна підшивка 2002-2006 рр. з 20 журналів (шкіряне оправлення, гальванопластика)			1.350,00 грн
15	Комплект 1997-2006 рр. 40 журналів			900,00 грн
16	2007 р.	№ - 2, 3, 4	35,00 грн	-
17	2008 р.	№ 1, 2, 3, 4	35,00 грн	135,00 грн

Максим Загреб
Олександр Каглян
**МОНЕТИ
АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
1811-1918**

Київ, 2008 р.
Формат 145 x 215 мм,
м'яка обкладинка, 128 с.
У каталозі містяться зображення монет, а також їх технічні параметри, описання легенд, гуртів та ринкові ціни на два стани збереження.
У перших трьох частинах «Мідні монети», «Срібні монети» та «Золоті монети» представлені монети, відкарбовані з 1811 р. (з введення в обіг Віденської валюти) Австрійської імперії, королівств: Ломбардія та Венеція, Угорщина, Хорватія, Славонія та Долмація і герцогства Мантуя. А також австрійсько-угорські монети після реформи 1892 р.
У четвертій частині «Несистемні монети» представлені мідні, срібні та золоті монети відкарбовані на території Австрійської імперії під час надзвичайних обставин.

Ціна з пересилкою поштою по Україні:
1 примірник – 52,00 грн.
5 примірників – 245,00 грн.

Максим Загреб, Сергій Яценко

МОНЕТИ БІЛОРУСІ, МОЛДОВИ та ПРИДНІСТРОВ'Я

Київ, 2007 р.
Формат 145 x 215 мм,
м'яка обкладинка, 64 с.
Каталог містить зображення, технічні параметри та ринкові ціни на монети Білорусі (з 1996 р.), Молдови (з 1992 р.), Придністровської Молдавської республіки (з 2000 р.).
Ціни в українських гривнях.
Мова – українська.
Додаток 2008 р. (безкоштовно) до видання

Ціна з пересиланням поштою по Україні
1 примірник – 39,00 грн.
5 примірників – 175,00 грн.

Максим Загреб

МОНЕТИ УКРАЇНИ 1992-2008

Київ, 2008 р.
Формат 145 x 215 мм,
м'яка обкладинка, 160 с.
Зображення, технічні параметри та ринкові ціни на монети України 1992-2008 рр. карбування у двох станах збереження.
Різновиди обігових монет штемпельного характеру зведено у таблиці.
До каталогу також включено жетони, медалі та сувенірну продукцію Монетного двору НБУ.
Українською мовою.
Ціни в українських гривнях.

Каталог
Видання 4-те, доповнене

Ціна з пересилкою поштою по Україні
1 примірник – 55,00 грн.
5 примірників – 250,00 грн.